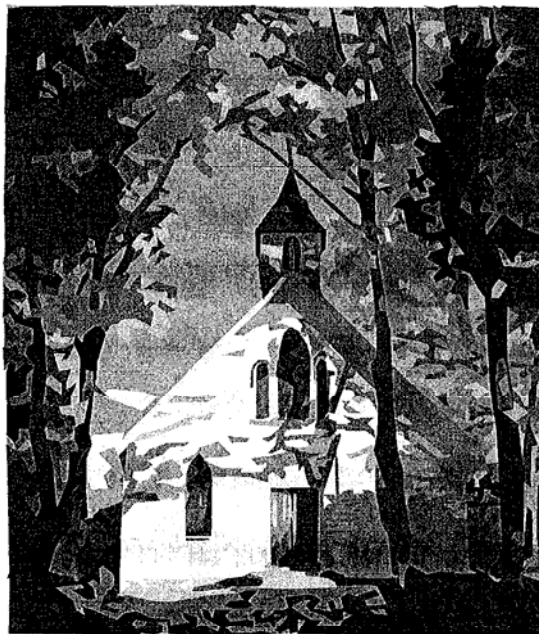

รายงานการวิจัย
ภาพตัวแทนทางสังคมของคนพิการในสังคมไทย:
กรณีศึกษาผ่านวรรณกรรมไทย

กุลภา วจนสาระ

สนับสนุนโดย

แผนงานสร้างเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
ศูนย์สรีนทรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ

2548

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
I. ความนำ	1
๑. วัตถุประสงค์และขอบเขตในการศึกษา	3
๒. เกณฑ์ที่ใช้ในการศึกษา	4
๓. แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	5
II. ภาพปรากฏของคนพิการในวรรณกรรม	12
๑. ภาพของคนพิการทางร่างกายและการเคลื่อนไหว	12
๒. ภาพของคนพิการทางสายตา	41
๓. ภาพของคนพิการทางการจิต	45
๔. ภาพของคนพิการทางสมองและปัญญา	63
III. บทวิเคราะห์: ภาพตัวแทนคนพิการที่ปรากฏในวรรณกรรม	71
๑. อัตลักษณ์ของตัวละครพิการ และการสร้างภาพที่เป็นแบบฉบับตายตัว (stereotype image) ของคนพิการ	72
๒. แก่นเรื่อง (theme) เคাঁโครงเรื่อง (plot) ของวรรณกรรมที่มีตัวละครพิการ และ บทบาทหน้าที่ของตัวละครพิการในเรื่อง	76
๓. พัฒนาการของพื้นที่ทางสังคมของตัวละครพิการในวรรณกรรม	80
๔. มิติเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีในวรรณกรรมไทย	82
บรรณานุกรม	83

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้นำเสนอภาพและความคิดความเข้าใจของสังคมที่มีต่อคนพิการ ซึ่งมักมีบทบาททรง และครอบครองพื้นที่อยู่ตามชายขอบของสังคมเสมอ โดยศึกษาผ่านการวิเคราะห์ตัวละครและเนื้อหาในนวนิยายไทย เลือกเฉพาะเรื่องที่มีตัวละครหลักและรองเป็นคนพิการในลักษณะความพิการประเภทต่าง ๆ กัน ทั้งพิการทางการเคลื่อนไหว พิการทางจิต พิการทางการมองเห็น พิการทางสมองและปัญญา รวมทั้งสิ้น 14 เรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพตัวแทนของคนพิการ ว่าสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการสร้างความเป็นจริงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และความคิดของสังคมไทยที่มีต่อคนพิการในลักษณะใดบ้าง

ภาพตัวแทนทางสังคมของคนพิการแต่ละประเภทที่ปรากฏในวรรณกรรม เมื่อมองผ่านกรอบการศึกษาในที่นี้ 4 ประการ มีลักษณะน่าสนใจดังนี้คือ **อัตลักษณ์ของตัวละครพิการ** ถูกต่อยอดผ่านการใช้อำนาจและภาษาที่ชี้ชัดถึงภาวะความบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นการสร้างภาพที่เป็นแบบฉบับตายตัว (stereotype image) ของคนพิการ 2 ประการด้วยกัน คือ ภาพของคนพิการที่มีชะตากรรมที่น่าสงสาร น่าเวทนา และภาพของคนพิการที่ช่วยเหลือพึ่งพาตัวเองไม่ได้ ต้องมีคนดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด และอยู่ในความดูแลของผู้เชี่ยวชาญ

หากพิจารณาผ่านแก่นเรื่อง (theme) **เค้าโครงเรื่อง** (plot) ของวรรณกรรมที่มีตัวละครพิการ และบทบาทหน้าที่ของตัวละครพิการแล้ว วรรณกรรมที่ยกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาแสดงให้เห็นลักษณะของการดำเนินเรื่องใน 3 ลักษณะ คือ **นำเสนอความมีอำนาจเหนือหรือการครอบงำของความเป็นปกติ และการปฏิเสธไม่ยอมรับความพิการ** มีลักษณะที่ทวนหาความงดงามในอดีต (nostalgic) ซึ่งสวยงามน่าตื่นเตนกว่าสภาวะที่เป็นอยู่ปัจจุบัน และมีลักษณะเชิงสัญลักษณ์ (symbolic) โดยเฉพาะการสื่อความหมายถึงชะตากรรมของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ที่ความพิการสื่อให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์พร้อมของชีวิต

ในมิติของพื้นที่ทางสังคมของตัวละครพิการในวรรณกรรมที่ยกมาศึกษา พบว่ามีพัฒนาการจากยุคแรก ๆ ที่คนพิการไม่มีพื้นที่ทางสังคม ต้องอยู่ในพื้นที่เฉพาะหรือส่วนตัว ปิดบังซ่อนเร้นความพิการจากสายตาของสาธารณะ มาสู่การที่ตัวละครพิการเริ่มมีบทบาท มีพื้นที่ทางสังคม และถูกยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นจากวรรณกรรมที่เขียนในยุคหลังทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา และในประเด็นของเพศภาวะ (gender) และเพศวิถี (sexuality) นั้น นำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงใน 2 ลักษณะ คือ การใช้ความสัมพันธ์ที่มีต่อคนพิการแสดงให้เห็นคู่ตรงข้ามของลักษณะของผู้หญิงที่เรียกว่าเป็น “เมีย” และ “แม่” ที่ดี และการเชื่อมโยงระหว่างความผิดปกติทางจิตเข้ากับประเด็นเรื่องเพศวิถี ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในกรณีของผู้ป่วยทางจิต

1. ความนำ

วรรณกรรมหรือนวนิยายถือเป็นศิลปะประเภทบันเทิงคดีหรือเรื่องแต่ง (fiction) ซึ่งหมายถึง ศิลปะแห่งการแสดงความรู้สึกหรือสิ่งกระทบใจ โดยที่ผู้อ่านสามารถสัมผัสกับอารมณ์ ความฝัน ความปรารถนา ความรัก ความทุกข์ และความสุขของมนุษย์ในเหตุการณ์หรือเรื่องราวสมมตินั้น ๆ ได้ ผ่านเรื่องเล่าที่ถูกนำเสนอโดยจินตนาการและโลกทัศน์ของผู้เขียน ดังที่มีผู้กล่าวถึงงานประเภทที่เรียกว่า บันเทิงคดี หรือจินตคดีไว้ว่า ในงานประเภทเรื่องสั้น นวนิยาย ภาพยนตร์ หรือบทละคร มักจะมีองค์ประกอบพื้นฐานของเรื่องเล่า คือ แก่นของเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ปฏิสัมพันธ์ของตัวละคร ฉาก มุมมองในการเล่าเรื่อง ฯลฯ โดยเชื่อมโยงการเล่าเรื่องด้วยการสื่อทางอารมณ์ และสร้างความตื่นเต้น ตื่นใจ เพื่อเสนอหรือกระตุ้นความคิดบางประการ (ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์ และคณะ 2543: 24)

งานศึกษาวรรณกรรมในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น การศึกษาถึงประเด็นจริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ โดยเฉพาะแนวคิดในเรื่องของความรัก ความดีความชั่ว บทบาททางสังคม ความรับผิดชอบต่อนานาชาติ ครอบครัว ความกตัญญู ความไม่เท่าเทียมกัน และแนวคิดความเชื่อเรื่องศาสนา นอกจากนี้ก็ยังเป็นการศึกษาที่มุ่งหาความเป็นจริงทางสังคม หรือการสะท้อนภาพบางแง่มุมของสังคมผ่านตัวละครในนวนิยายและวรรณกรรมอื่น ๆ เช่น ภาพของโสเภณี อาชีพของผู้หญิง ภาพของครอบครัวที่มีปัญหา ปัญหาวัยรุ่น เป็นต้น

ตัวอย่างของงานศึกษาที่พยายามจะดึงเอาทัศนคติค่านิยมของสังคม ภาพลักษณ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมวัฒนธรรม ผู้ประพันธ์ และตัวเนื้อหาหรือตัวบทจากวรรณกรรมทำนองนี้ ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในวิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์ละครโทรทัศน์ชุด "คู่กรรม" ในการถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย" ของ อภิญา ศรีรัตนสมบูรณ์ (2533) ที่ศึกษาถึงการถ่ายทอดแนวคิดสำคัญ โดยเฉพาะในประเด็นความรัก ความรับผิดชอบต่อครอบครัว บทบาททางสังคมตามลักษณะทางเพศ การดำรงชีวิต ความไม่เท่าเทียมกัน และแนวคิดเรื่องศาสนาและความเชื่อ ผ่านทางคำพูดและการกระทำของตัวละครเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้น

วิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์นักเขียนสตรีกับงานเขียนเรื่องเพศ" ของ ปกรส บุญศรีโรจน์ (2539) ก็เป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์ทัศนคติของนักเขียนที่ปรากฏในงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องเพศ รวมไปถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่องานเขียนเหล่านั้น โดยที่นักเขียนแต่ละคนต่างมีทัศนคติที่ต่างกันในการนำเสนอ เช่น ต้องการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา แต่ยังยึดถือค่านิยมและความเชื่อดั้งเดิมอยู่บ้าง ขณะที่นักเขียนบางคนต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เพศชายมีความสำคัญเหนือเพศหญิง เป็นต้น

งานอีกลักษณะหนึ่ง เป็นการศึกษาลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมเชิงเปรียบเทียบ ระหว่างนวนิยายกับละครโทรทัศน์ ได้แก่ “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยผ่านสื่อนวนิยายและสื่อละครโทรทัศน์เรื่องสี่แผ่นดิน” ของ ศศิวิมล สันติราษฎร์ภักดี (2539) โดยใช้แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดค่านิยมและวัฒนธรรมบางประการของสังคม

อย่างไรก็ดี หากจะกล่าวเฉพาะวรรณกรรมประเภทนวนิยายแล้ว ก็ยังถือได้ว่าเป็นแหล่งข้อมูลหนึ่งสำหรับการศึกษาความเป็นจริงทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้ด้วยสมมติฐานที่ว่า นวนิยายเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับสังคม ในแง่ที่ผู้เขียนตั้งใจสื่อสารสภาพการณ์ส่วนหนึ่งของสังคมให้ผู้อ่านได้เห็น โดยการสร้างโครงเรื่องและพฤติกรรมของตัวละคร ให้ถอดแบบมาจากพฤติกรรมของบุคคลและเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง นวนิยายจึงถือได้ว่าเป็นภาพถ่ายชีวิตของยุคสมัย และมีส่วนสะท้อนค่านิยมของสังคมในขณะนั้น การศึกษาค่านิยมของสังคมผ่านนวนิยายจึงเป็นงานที่ได้มีผู้ศึกษาไว้จำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะการสะท้อนค่านิยมในทางสังคมและการเมือง เช่น งานศึกษาเรื่อง “ภาพชีวิตจากนวนิยาย” ของ ัญญวณ อินทรกำแหง (2508) ก็เป็นการยกตัวอย่างตัวละครบางตัวจากนวนิยาย และหยิบเอาคุณสมบัติเด่น ๆ ของตัวละครนั้นจาก นวนิยายบางเรื่องมานำเสนอ เพื่อสรุปเป็นค่านิยมของสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ. 2475-2500: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคมไทย” ของ ตรีศิลป์ บุญขจร (2521) ก็เป็นงานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่มักจะมีผู้อ้างถึงเสมอ เมื่อมีการศึกษาค่านิยมของสังคมจากนวนิยาย งานชิ้นนี้ใช้เหตุการณ์ทางการเมืองและสังคมเป็นตัวแบ่งยุคในการศึกษา นวนิยายที่นำมาใช้วิเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นนวนิยายด้านสังคมและการเมือง เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม โดยเสนอว่าสภาพการณ์ของสังคมและการเมืองมีอิทธิพลในการกำหนดทิศทาง และพัฒนาการของนวนิยายไทยในลักษณะต่าง ๆ กัน ได้แก่ การหันไปสู่แนวคิดที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคม แสดงความสำนึกทางมนุษยธรรมต่อผู้ยากไร้ การเปลี่ยนแปลงสภาพของชนชั้นสูง การหลีกเลี่ยงจากสภาพสังคมที่ขัดแย้ง ปั่นป่วนวุ่นวายด้วยนิยายพาฝัน เป็นต้น

ควรกล่าวด้วยว่า งานในลักษณะที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมและทางการเมืองกับเนื้อหาในนวนิยายทำนองเดียวกันนี้ ก็ยังคงมีอีกจำนวนหนึ่ง ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “นวนิยายกับการเมืองไทย ช่วงปี พ.ศ. 2507-2522: การศึกษาความสัมพันธ์ของนวนิยายกับการเมือง” ของ ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2533) “นวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2501-2506: การศึกษาแนวคิด” ของ บาทยัน อิ่มสำราญ (2527) “ทัศนะทางสังคมในนวนิยายสมัยรัชกาลที่ 7” ของ เอมอร นิธิรัฐราช หรือวิทยานิพนธ์เรื่อง “งานศึกษาค่านิยมของสังคมไทยจากนวนิยาย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2-ปัจจุบัน” ของ วรณี พุทธเจริญทอง (2531) ก็เป็นงานศึกษาที่ดึงเอาค่านิยมทางสังคมบางประการออกมาจากเนื้อหาในนวนิยายร่วมสมัยของยุคนั้น เช่น ค่านิยมเรื่องความมั่งคั่ง หูหระพุ่มเฟิย การใช้ของต่างประเทศ ขอบความ สะดวกสบาย รักสนุก ไม่นิยมในระเบียบกฎเกณฑ์ รักอิสระ และความเชื่อเรื่องบุญกรรมและศาสนา เป็นต้น

รายงานฉบับนี้ เป็นเพียงความพยายามหนึ่งที่จะนำเสนอภาพและความคิดความเข้าใจของสังคมที่มีต่อคนพิการ ซึ่งมักมีบทบาทรอง และครอบครองพื้นที่อยู่ตามชายขอบของสังคมเสมอ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ผู้มีความพิการในโลกแห่งความเป็นจริง หรือการเป็นตัวละครในโลกของวรรณกรรม โดยการศึกษาผ่านการวิเคราะห์ตัวละครและเนื้อหาในนวนิยายไทย เฉพาะเรื่องที่มีตัวละครหลักและรองเป็นคนพิการในลักษณะความพิการประเภทต่าง ๆ กัน ทั้งคนพิการทางการเคลื่อนไหว พิการทางจิต พิการทางการมองเห็น พิการทางสมองและปัญญา ฯลฯ เท่าที่พอจะรวบรวมได้มาเป็นอย่างดีในการศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพตัวตนของคนพิการที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายเหล่านั้น ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการสร้างความเป็นจริงทางสังคม ทั้งในแง่ของการให้ความหมาย ค่านิยม คุณค่าทางสังคมอย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงของมุมมองหรือโลกทัศน์ที่สังคมไทยมีต่อคนพิการในลักษณะใดบ้าง

๑. วัตถุประสงค์และขอบเขตในการศึกษา

งานชิ้นนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษารั้งนี้ไว้ด้วยกัน 2 ประการ นั่นคือ (1) เป็นการศึกษาเพื่อนำเสนอภาพตัวตนของคนพิการประเภทต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยในแต่ละยุค และ (2) เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ภาพตัวตนของคนพิการไทยที่ถ่ายทอดผ่านตัวละครในวรรณกรรม เพื่อทำความเข้าใจความหมาย ค่านิยม คุณค่าทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของสังคมไทยที่มีต่อคนพิการ โดยนวนิยายที่นำมาใช้ในการศึกษารั้งนี้มีทั้งสิ้น 14 เรื่องด้วยกัน ได้แก่

1. นวนิยายที่นำเสนอภาพของคนพิการทางสายตา จากเรื่อง "พระอาทิตย์ขึ้นแรม" ของ ชมัยพร แสงกระจ่าง (2541) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมจากคนพิการที่จมอยู่กับความทุกข์ หมดคุณค่าในตัวเอง มาเป็นโลกทัศน์ที่มองว่าคนตาบอดก็สามารถดำรงชีวิตเยี่ยงคนปกติได้
2. นวนิยายที่นำเสนอภาพของคนพิการทางการเคลื่อนไหว 7 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง "บ้านทรายทอง" และ "พจมาน สว่างวงศ์" ของ ก. สุรางคนางค์ (ออกตีพิมพ์ในช่วงต้นทศวรรษ 2490) นวนิยายสองเรื่องนี้เป็นตัวอย่างของการนำเสนอตัวละครพิการในสังคมชั้นสูงหรือผู้ดีเก่า ซึ่งปิดบังซ่อนกลพิการไว้ในบ้าน โดยเฉพาะนวนิยายเรื่องบ้านทรายทองนั้นมีการผลิตซ้ำผ่านสื่อละครโทรทัศน์อย่างต่อเนื่องหลายครั้ง เรื่อง "ปราสาทมิด" ของจุลลดา ภักดีภูมิินทร์ (2531) เรื่อง "ในม่านเมฆ" ของบุษยมาส เรื่อง "ยายหนูลูกพ่อ" ของโบดีน (2527) เรื่อง "เงาจันทร์" ของกฤษณา อโศกสิน (2537) เรื่อง "เรือนไม้สีเบจ" ของ ว. วิจิตรกุล (2543) ที่มีตัวละครเอกเป็นคนพิการทางกาย และพยายามนำเสนอโลกทัศน์ในการมองคนพิการและความพิการใหม่ เป็นต้น
3. นวนิยายที่นำเสนอภาพของผู้มีปัญหาด้านจิต 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง "คำพิพากษา" ของชาติ กอบจิตติ (2524) เรื่อง "ปีกความฝัน" ของนิพนพาน (2533) เรื่อง "เงารามู" ของโสภาค

สุวรรณ (2543) รวมถึงภาพของผู้มีปัญหาเรื่องพัฒนาการทางการพูด และทางจิต จากเรื่อง "ทับตะวัน" ของโสภาค สุวรรณ (2531)

4. นวนิยายที่นำเสนอภาพของคณพิการประเภทอื่น ๆ เช่น หูหนวกและปัญญาอ่อน จากเรื่อง "ลมทวน" ของ โสภาค สุวรรณ คณพิการทางสมองและปัญญา จากเรื่อง "ตุ๊กตามนุษย์" ของศรีฟ้า ลดาวัลย์ (2535) เป็นต้น

๒. กรอบความคิดในการวิเคราะห์เนื้อหา

ก่อนที่ผู้วิจัยจะเลือกนวนิยายจำนวน 14 เรื่องมาทำการศึกษา ได้ทำการสำรวจนวนิยายในท้องตลาดที่เกี่ยวข้องกับคณพิการ พบว่า แบบแผนลักษณะของภาพคณพิการที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครต่างๆ ในนวนิยายนั้น คณพิการมักจะต้องมีคุณสมบัติบางประการ เช่น ความอดทน การมีจิตใจดีงาม เป็นคนน่าสงสาร ได้รับกำลังใจจากคนรอบข้าง ส่วนใหญ่อยู่ในฐานะของผู้รับ ฟังตัวเองไม่ได้ อยู่กับความทุกข์ระทมที่พิการจนกว่าจะยอมรับความจริงหรือทำได้ และส่วนใหญ่จบลงพร้อมกับความสุขในชีวิต หรือการหายจากภาวะพิการในตอนสุดท้าย ขณะเดียวกัน นวนิยายในช่วงหลัง (ปลายทศวรรษ 2530-ต้นทศวรรษ 2540) ก็มีการหยิบเอาบางส่วนของประสบการณ์ชีวิตของคณพิการมาเป็นตัวละครเอกของเรื่องมากขึ้น ในแง่นี้จะแสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่สังคมมองคณพิการและความพิการ การเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่คณพิการ ขณะเดียวกันก็มีแง่มุมของความขัดแย้งระหว่างกระบวนการทัศนแบบเก่ากับกระบวนการทัศนแบบใหม่ เช่น ในกรณีของความคิดเดิมที่ว่าคณพิการคือคนที่ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด เนื่องจากไม่สามารถพึ่งพาอาศัยตัวเองได้ กับความต้องการดำรงชีวิตอิสระและความสามารถในการพึ่งตัวเองของคณพิการรวมอยู่ด้วย ซึ่งกรณีจะเห็นได้ชัดเจนในกรณีของคณพิการทางสายตา และคณพิการทางการเคลื่อนไหวในนวนิยายบางเรื่อง

ในแง่มุมของการวิเคราะห์ความคิด ความรับรู้ และมุมมองของสังคมไทยที่มีต่อคณพิการและความพิการในประเด็นต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่ก็ได้นำความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ นั่นคือความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การชดใช้กรรมที่เคยได้ทำไว้แต่ชาติปางก่อน ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป การทำความดี ความชั่ว ค่านิยมเรื่องความเวทนาสงสาร เห็นอกเห็นใจ ความมานะอดทนต่อสู้กับความยากลำบาก การมีจิตใจที่ดีงามเหนือคนปกติ และความพิการเป็นผลปลายทางของกรรมที่อาจทำไว้ในชาติปางก่อน หรือในชาติภพปัจจุบัน เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดกรอบความคิดไว้ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของตัวละครคณพิการ ว่าในภาพรวมแล้วมีการสร้างภาพที่เป็นแบบฉบับ (stereotype image) ของคณพิการไว้อย่างไรบ้าง
2. การวิเคราะห์แก่นเรื่อง (theme) และเค้าโครงเรื่อง (plot) ว่าคณพิการต้องประสบกับปัญหาเรื่องอะไรบ้าง (ซึ่งอาจมีทั้งที่ตรงกับความเป็นจริง หรือเป็นเพียงความคิดในจินตนาการก็ได้)

3. การวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมของตัวละครคนพิการ รวมถึงบทบาทหน้าที่ของตัวละครในเรื่องว่ามีพัฒนาการอย่างไร เช่น จากภาพของคนพิการที่ซ่อนตัวอยู่ในบ้าน พึ่งตัวเองไม่ได้ มาสู่ภาพของคนพิการใหม่ที่พึ่งตัวเองได้ และเป็นส่วนหนึ่งของสังคม "ปกติ" ในปัจจุบัน
4. การวิเคราะห์ประเด็นความพิการกับมิติเพศภาวะ (gender) และเพศวิถี (sexuality)

ในส่วนของแนวคิดที่ใช้ในการศึกษานั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (representation) และแนวคิดที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เป็นหนึ่งในแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาว่านวนิยายได้สร้างภาพตัวแทนทางสังคมของคนพิการประเภทต่าง ๆ ไว้อย่างไรบ้าง มีการเผยแพร่ถ่ายทอดหรือผลิตซ้ำภาพสร้างดังกล่าว จนกลายเป็นแบบฉบับหรือภาพตัวแทนของคนพิการให้ประทับเป็นภาพตายตัวอยู่ในใจของคนในสังคมอย่างไร ซึ่งจะดำเนินควบคู่ไปกับการวิเคราะห์เนื้อหาและตัวละครในนวนิยายเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม พึงกล่าวไว้ ณ ที่นี้ว่า การวิเคราะห์ภาพตัวแทนจากตัวละครคนพิการในการศึกษานี้ เกิดขึ้นผ่านการเลือกสรร 2 ชั้น คือ หนึ่ง เป็นการเลือกเสนอภาพตัวแทนของความจริงทางสังคมโดยผู้แต่ง และ สอง ผู้วิจัยได้เลือกหยิบภาพเหล่านั้นมาวิเคราะห์ตามกรอบความคิดอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งกล่าวได้ว่า คือความจริงที่ถูกเลือกสรรมาเพียงบางด้าน (selective reality) เท่านั้น มิได้มีความหมายว่าจะเป็นภาพตัวแทนของคนพิการทั้งหมดแต่อย่างใด

๓. แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) ชี้ให้เห็นถึงความหมาย 2 ลักษณะของคำว่า representation ซึ่งหมายถึง "สัญลักษณ์ หรือภาพ" และ "กระบวนการของการนำเสนอให้ประจักษ์แก่สายตาหรือจิตใจ" คำว่าภาพตัวแทนจึงเป็นการสื่อเข้าถึงบางสิ่ง (Baldwin and others 2004: 61) ซึ่งภาพตัวแทนทางสังคมของกลุ่มคนต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับความเป็นจริง ดังที่เฟร์ดินานด์ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) นักคิดคนสำคัญที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับสิ่งที่เรียกว่า ความเป็นจริง (reality) มองว่ามนุษย์กำหนดหรือให้ชื่อสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะเอาไปใช้อ้างอิงถึง หรือกล่าวถึงในครั้งต่อ ๆ ไป แต่บทบาทหน้าที่ของภาษาที่นอกเหนือไปจากนี้ก็คือ การที่ภาษาทำให้มนุษย์สามารถจัดระบบ (organize) สร้าง (construct) และเป็นเครื่องมือ (instrument) ให้มนุษย์เข้าสู่ความเป็นจริงได้ เขามองว่าพฤติกรรมหรือกิจกรรมแทบทั้งหมดของมนุษย์ เป็นการสร้างความหมาย หรือ represent ซึ่งเป็นการสื่อแทนบางสิ่งบางอย่าง เป็นการสื่อความหมายทางสังคมเสมอ การทำความเข้าใจระบบภาษาจึงเสมือนต้องทำความเข้าใจข้อตกลงทางสังคมที่รองรับระบบภาษานั้น ๆ อยู่ก่อน

จากแนวคิดดังกล่าว สจ๊วต ฮอลล์ (Stuart Hall) นักวิชาการแห่งศูนย์วัฒนธรรมศึกษาเบอร์มิงแฮมก็ได้ขยายความต่อไปว่า ในความจริงแล้ว ไม่มีความเป็นจริงของสิ่งใด จนกว่าภาษาจะสร้างความจริงอันนั้นขึ้นมา กระบวนการให้ความหมายของภาษานั้นเกิดขึ้นผ่านวิธีการต่าง ๆ อันได้แก่ การใช้หลักของความสัมพันธ์ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในลักษณะคู่ตรงข้ามดำรงอยู่ด้วยกัน เช่น มีคนดี-

คนชั่ว คนปกติ-คนพิการ เป็นต้น การสร้างหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมา แล้วจัดลำดับความสำคัญ (hierarchy of categories) ของหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้น และการใช้หลักเรื่องความคล้ายคลึง-ความแตกต่าง (similarity and difference) เป็นต้น และความหมายของคำเหล่านั้นก็เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ด้วยปฏิบัติการทางสังคมแบบต่าง ๆ (กาญจนา แก้วเทพ 2541: 33-36)

ภาพตัวแทน หรือ Representation จึงหมายถึง ส่วนที่สำคัญของกระบวนการผลิตความหมาย และการที่ความหมายนั้นแลกเปลี่ยนหมุนเวียนอยู่ในสังคม อันหมายรวมถึงการใช้ภาษา สัญญะ และภาพที่นำไปแทนสิ่งต่าง ๆ อาจกล่าวอย่างสั้น ๆ ได้ว่า กระบวนการนี้เป็นการผลิตความหมายของความคิดความรับรู้ภายในจิตใจ โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการอธิบาย หรือกำหนดสร้างเป็นภาพร่างอยู่ในจินตนาการว่า ภาพเหล่านั้นหมายถึงอะไร โดยนัยนี้ คำหรือภาษาจึงเป็นตัวแทนของความคิดของคนในสังคม

กระบวนการทำงานของ representation มี 2 ขั้นตอนด้วยกันคือ (1) เป็นกระบวนการที่วัตถุหรือคนหรือเหตุการณ์ เข้าไปสัมพันธ์หรือเทียบเคียงกับชุดของความคิดหรือภาพตัวแทนในจิตใจของคน และการให้ความหมายนั้นขึ้นอยู่กับระบบของความคิดและภาพที่เกิดขึ้นในความคิด และ (2) การใช้ภาษาเป็นกระบวนการของการสร้างความหมาย ที่ใช้ถ่ายทอดหรือสื่อความคิดออกมาเป็นถ้อยคำ เป็นเสียง หรือเป็นภาพต่าง ๆ อาจเรียกว่าเป็นสัญญะ (sign) ที่แสดงถึงความคิด และความสัมพันธ์ในทางความคิด ระหว่างสิ่งที่ประทับอยู่ในหัวสมองของคนกับการสร้างระบบความหมายภายในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ วิธีการใช้ภาษาจึงเป็นตัวกำหนดวิธีการมองโลกหรือเป็นกรอบกำหนดการรับรู้การมองโลกของคน ซึ่งมีแผนที่ทางความคิดของคนในแต่ละสังคมคล้ายคลึงกันหรือกระทั่งเป็นแบบเดียวกัน (Hall 1997: 17-19)

อีกแนวคิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้คือ แนวคิดเรื่อง "แบบเหมารวม หรือภาพตายตัว" (stereotype) โดย ริชาร์ด ดายเออร์ (Richard Dyer) ได้แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างคำว่า "ประเภท" (type) และคำว่า "แบบฉบับตายตัว" (stereotype) ออกจากกัน นั่นคือ คำว่า "ประเภท" (type) เป็นวิธีการที่จำเป็นสำหรับใช้แยกแยะสิ่งต่าง ๆ เพื่อการจัดหมวดหมู่ ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสิ่งของก็ตาม แต่คำว่า "แบบฉบับตายตัว" (stereotype) นั้น นอกจากหมายถึงการแยกประเภทแล้ว ยังทำหน้าที่ลดทอนคุณสมบัติอันหลากหลายของคนหรือสิ่งของนั้นให้เหลือเพียงบางคุณสมบัติ และนำเสนอคุณสมบัติดังกล่าวให้เป็น "ภาพตัวแทน" (representation) ของคนกลุ่มนั้นทั้งหมด (ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นคุณสมบัติด้านลบ) เช่น คนอ้วนขี้เหนียว คนเยอรมันเผด็จการ คนพิการพึ่งตัวเองไม่ได้ เป็นต้น

ในทัศนะของดายเออร์ "ภาพตายตัว" จึงมักจะถูกทำให้เข้าใจผิดไปจากเนื้อหาสาระแท้จริงที่เป็นอยู่ มักจะเป็นแนวคิดในเชิงดูถูกว่าด้อยกว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มคนส่วนน้อยที่ไม่ค่อยมีการติดต่อทางสังคมกับกลุ่มอื่นนัก และภาพเหล่านี้มักจะไม่ค่อยเปลี่ยน ทำให้สามารถทำนายพฤติกรรมได้ ดายเออร์กล่าวถึงภาพเหมารวมที่เป็นแบบฉบับตายตัวว่ามีหน้าที่ 4 ประการ นั่นคือ (Dyer อ้างใน Lacey 1998: 135-139)

- 1) เป็นกระบวนการจัดลำดับความเป็นจริง ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเข้าใจได้ง่าย และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความหมายให้กับโลกและสังคม แม้ว่าภาพแบบฉบับตายตัวจะเป็นภาพตัวแทนที่ไม่สมบูรณ์ทั้งหมดก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่ามันผิดหรือใช้ไม่ได้
 - 2) การเป็นทางลัด หรือ short cut ในการให้ความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ เช่น เป็นข้อมูลพื้นฐานของสิ่งที่ถูกจัดประเภทไว้ หรืออาจจะมันยถึงสถานะทางสังคม หรือสะท้อนค่านิยมของสังคมก็ได้
 - 3) เป็นการอ้างอิงถึงโลกความเป็นจริงได้ เนื่องจากภาพแบบฉบับตายตัวนั้นเกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมที่คนเห็นพ้องต้องกัน และเป็นภาพตัวแทนประเภทหนึ่ง ซึ่งมักจะใช้กันมากในเรื่องแต่งประเภทต่าง ๆ ภาพแบบฉบับตายตัวในเรื่องแต่งนั้นไม่เพียงสร้างขึ้นโดยสังคมเท่านั้น แต่ยังมีส่วนในเชิงสุนทรียะประกอบด้วย
- อย่างไรก็ตาม ภาพแบบฉบับตายตัวมักจะใช้กับคนหรือกลุ่มคนที่เราไม่ค่อยรู้จัก และสื่อมวลชนก็มีบทบาทสำคัญในการทำให้ภาพใดภาพหนึ่งของกลุ่มคนเหล่านั้นกลายเป็นแบบฉบับตายตัวด้วย ในแง่หนึ่งมันเป็นการแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ครอบงำในความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคม ภาพแบบฉบับตายตัวจึงอาจจะไม่ได้ถูกหรือผิด เพียงแต่มันสะท้อนให้เห็นชุดของค่านิยมเชิงอุดมการณ์ของสังคมเท่านั้นเอง และ
- 4) เป็นการแสดงให้เห็นค่านิยมของสังคม ว่ายอมรับและเห็นพ้องต่อภาพสร้างที่ตายตัวเป็นแบบฉบับหนึ่ง ๆ ของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างไร สิ่งที่ภาพแบบฉบับได้แสดงให้เห็นนั้นไม่ใช่เพียงความเชื่ออันมีพื้นฐานอยู่บนความเป็นจริงเท่านั้น หากแต่เป็นความคิดที่สะท้อนให้เห็นโครงสร้างของอำนาจหรืออุดมการณ์ครอบงำในสังคมด้วย

ความคิดข้างต้นนี้ สอดคล้องกับสิ่งที่กาญจนา แก้วเทพมองว่า กลุ่มคนที่จะสร้าง “ภาพตัวแทน” นั้นจะทำให้คนกลุ่มอื่น ๆ (other) แตกต่างไปจากพวกเรา (us) และไม่เพียงแต่แตกต่างเท่านั้น หากยังด้อยกว่าพวกเราอีกด้วย นั่นหมายความว่าพวกเราต้องมีอำนาจในกระบวนการสร้างความหมายทางสังคมที่เหนือกว่า ภาพแบบฉบับตายตัวที่ปรากฏอยู่ตามกลไกต่าง ๆ ของสังคมนั้น ไม่เพียงแต่เป็นความจริงที่อยู่ในโลกของสื่อเท่านั้น หากแต่ยังมีโลกที่เป็นจริงในสังคมรองรับด้วย (กาญจนา แก้วเทพ 2544: 531-532)

ตัวอย่างของงานศึกษาภาพตัวแทนซึ่งมีลักษณะเป็นแบบฉบับตายตัวนี้ ได้แก่ งานของ D. Bogle เรื่อง "Tom, Coons, Mulattoes, Mammies and Bucks: An Interpretative History of Blacks in American Films" (1973) เขาได้วิเคราะห์ภาพแบบฉบับตายตัวของคนผิวดำที่ปรากฏในสื่อภาพยนตร์ออกมาเป็น 5 ลักษณะด้วยกันคือ Tom-เป็นภาพคนผิวดำที่เป็นคนดี หัวอ่อน ควบคุมอารมณ์ความรู้สึกได้ดี Coons-เป็นภาพคนผิวดำที่เป็นตัวตลก ทำตัวไร้สาระไปวัน ๆ Mulattoes-เป็นภาพผู้หญิงผิวดำที่สวยงาม ดึงดูดใจทางเพศ มีเสน่ห์แบบลึกลับ Mammies-เป็นภาพคนผิวดำที่เป็นคนรับใช้ ตัวใหญ่ แข็งแรง อุทิศตนให้เจ้านายผิวขาวอย่างเต็มที่ และ Bucks-เป็นภาพคนผิวดำตัวใหญ่ แข็งแรง ชอบใช้ความรุนแรง

นอกจากนี้ก็ได้แก่งานศึกษาภาพตัวแทนของวัยรุ่นที่ถูกนำเสนอในสื่อมวลชน ของ Dick Hebdige เรื่อง Subculture: The Meaning of Style (1979) ที่มักจะถูกนำเสนอภาพว่าเป็นพวกที่ชอบสร้างความเดือดร้อน ตั้งกลุ่มมั่วสุม กับภาพวัยรุ่นที่รักความสนุกสนาน สนใจเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ไม่มีอันตราย (กาญจนา แก้วเทพ 2544: 536, 539-540)

ในส่วนของการศึกษาในสังคมไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่างานที่ศึกษาเนื้อหาในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ เพื่อสะท้อนหรือพยายามนำเสนอภาพตัวแทน หรือภาพลักษณ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมส่วนใหญ่เป็นงานที่อยู่ในสาขาประวัติศาสตร์และสื่อสารมวลชนเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง "ภาพของโสเภณีในละครโทรทัศน์ปี 2535" ของ รัชดา แดงจำรูญ (2537) ซึ่งพบว่าแบบฉบับของโสเภณีในละครโทรทัศน์ที่มักจะถูกนำเสนอ คือภาพของผู้หญิงไม่ดีในสายตาของสังคม เช่น ต้องแต่งตัวโป๊ แต่งหน้าเข้ม ทำทางจัดจ้าน ฯลฯ ซึ่งรัชดาสรุปว่าเป็น การสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ในเรื่องเพศชายเป็นใหญ่ นั้น ที่ยังคงถูกผลิตซ้ำอยู่ในมิติต่าง ๆ ของละครเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ก็ได้แก่วิทยานิพนธ์เรื่อง "ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์" ของ ปานจักษ์ ทองปาน (2540) "ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530" ของ เสนาะ เจริญพร (2546) "การสร้างความเป็นจริงทางสังคมของภาพยนตร์ไทย กรณีตัวละครหญิงที่มีลักษณะเบี่ยงเบนในปี พ.ศ. 2528-2530" ของ บงกช เสวตามร์ (2533) "อาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์" ของ จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ (2534) "ภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจที่ปรากฏในสื่อมวลชน" ของ อารยา ถาวรวันชัย (2539) เป็นต้น

งานศึกษาที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้ เป็นความพยายามหนึ่งในการสะท้อนภาพตัวแทนทางสังคมของกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคม สะท้อนค่านิยมหรืออุดมการณ์ของสังคมที่มีอยู่จริงบางประการ ซึ่งค่อนข้างทางานลักษณะเดียวกันนี้ที่ศึกษาวรรณกรรม นวนิยาย ละครโทรทัศน์ และสื่ออื่น ๆ เพื่อนำเสนอหรือสะท้อนภาพของคนที่พึงการได้ยาก จนอาจเรียกได้ว่า ยังไม่เคยมีผู้ศึกษาไว้ก่อนเลย ผู้วิจัยจึงได้ยกงานเหล่านั้นมาเป็นตัวอย่างสำหรับการศึกษาภาพตัวแทนของคนพิการจากนวนิยาย ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มคนชายขอบของสังคมไทย ทั้งนี้ ได้เทียบเคียงกับประเด็นที่ได้จากงานศึกษาจากต่างประเทศจำนวนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

การกล่าวถึงภาพคนพิการในยุคแรก ๆ เป็นคำอธิบายถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ และจุดกำเนิดทางสังคมของความพิการ ดังตัวอย่างในงานที่ศึกษานิทานพื้นบ้านยุโรปของ ซูซาน เอ็บเบอร์ลี (Susan Eberly) ที่เสนอว่า เป็นคำอธิบายเชิงวัฒนธรรมที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับที่มาของความพิการทางร่างกาย เช่น คนแคระ เด็กสมองพิการ ปัญญาอ่อน ฯลฯ ทำให้เกิดเรื่องเล่าเชิงจินตนาการ เช่นว่าเด็กเหล่านี้เป็นเทวดาหรือนางฟ้าโดดเดี่ยว หรือเป็นลูกของนางฟ้าที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ ทำให้มีความผิดปกติมาแต่กำเนิดและมีลักษณะแตกต่างจากมนุษย์ธรรมดา ๆ ทั่วไป ธรรมชาติที่พิเศษของเด็กเหล่านี้ เช่น การเดินไม่ได้ พูดไม่ได้ เว้นแต่ในเวลาที่ไม่มีใครเห็น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นความพยายามในทางวรรณกรรมที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางกายภาพที่สลับซับซ้อน (Mitchell and Snyder 2001: 202)

ขณะที่งานของ เดวิดสัน, วูดดิลล์ และเบรดเบิร์ก (Davidson, Woodill and Bredberg 1994) มองว่า ภาพตัวแทนทางสังคมของความพิการที่แพร่หลายในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะในวรรณกรรมเยาวชนก็ทำหน้าที่คล้ายกัน ด้วยการหยิบยืมจากวาทกรรมศาสนาในการวางกรอบทางสังคมสำหรับชน

ชั้นกลาง หนังสือในยุควิคตอเรียพูดถึงความพิการ ว่าเป็นความหลากหลายทางกายภาพ เป็นพรสวรรค์ที่ลึกลับ ที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ด้วยการใช้เพียงผัสสะภายนอก ดังคำพูดที่ว่า "มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจความพิการได้ และรวมไปถึงความทุกข์ยากรูปแบบอื่น ๆ ของมนุษย์ด้วย สิ่งเหล่านี้อยู่ในแบบแผนที่ลึกลับของพระเจ้าเท่านั้น" วรรณกรรมเยาวชนในยุควิคตอเรียจึงนำเสนอความพิการในแง่ที่เป็นความรับผิดชอบส่วนบุคคล และเป็นเรื่องของการทำบุญกุศลกับคนที่อ่อนแอ ด้วยการให้ความช่วยเหลือทางการเงินและการให้ความเมตตากรุณา (Mitchell and Snyder 2001: 202)

แต่ในยุคสมัยใหม่ภายใต้แนวคิดเรื่องคู่ตรงข้าม (binary opposition) ภาพตัวแทนของคนพิการ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่คนละขั้วคนละทางกับโลกของคนปกติ เป็นโลกสองใบที่ต่างฝ่ายต่างก็ไม่สามารถสัมผัสประสบการณ์ของกันและกันได้ คนพิการถูกนำเสนอและตอบก้ำทางสังคมในลักษณะที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เป็นบุคคลเสมือนไร้ความสามารถ เนื่องจากไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิตได้ คนพิการจึงคล้ายกับคนที่ตายทั้งเป็น ภาพของคนพิการถูกผลิตสร้างขึ้นและให้ความหมายโดยสังคม และมักจะปรากฏอยู่ตามริมขอบ ต้องอยู่ในพื้นที่เฉพาะของตัวเองเท่านั้น เช่น ภาพของคนพิการกับอาชีพขอทาน คนตาบอดกับการขายล็อตเตอรี่ คนพิการในชนบทห่างไกลที่รอความช่วยเหลือในรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ ดังเช่นที่ เฮนรี-ฌาคส์ สติเกอร์ (Henri-Jacques Stiker) ผู้เขียน A History of Disability ได้ตั้งคำถามไว้หลายประการว่า ความพิการเคยแสดงถึงสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ภาพลักษณ์ในเชิงลบหรือไม่ เคยหมายถึงอะไรอย่างอื่นที่นอกเหนือจากร่างกายที่ผิดปกติหรือไม่ วรรณกรรมและศิลปะสร้างภาพที่บิดเบือนไปหรือไม่ และศิลปินสามารถสร้างภาพคนพิการที่สะท้อนมุมมองของผู้ชมข้ามประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้อย่างไร สอดคล้องกับงานของ มาร์ธา โฮล์มส์ (Martha S. Holmes) ที่เสนอว่าวัฒนธรรมวิคตอเรียผลิตค่านิยมความพิการที่แพร่หลาย ซึ่งนักเขียนและผู้แต่งเรื่องเล่าต่าง ๆ มักจะนำเสนออยู่ 2 ลักษณะด้วยกันคือ คนพิการที่เป็นเด็กไร้เดียงสาซึ่งมีชีวิตหรือต้องประสบกับความลำบากยากเข็ญ กับคนพิการที่เป็นขอทานซึ่งเป็นภาระของสังคม (Mitchell and Snyder 2001: 213)

เฮอเบิร์ต บลาว (Herbert Blau) เสนอว่า ภาพตัวแทนของคนพิการในวรรณกรรมและงานศิลปะนั้นจะต้องมีคุณลักษณะที่โน้มน้าวให้เห็น "ความเป็นมนุษย์ที่ทุกซ์ทรมาณ น่าสงสาร" มาทุกยุคทุกสมัยและในทุกวัฒนธรรม (Mitchell and Snyder 2001: 195-196) ไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าพิการของกรีก ตัวละครเอกในนิยายของเชคสเปียร์หรือเฮมมิงเวย์ หรือตัวละครร้ายในนวนิยายของไทยหลายเรื่อง และมักจะถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกลายเป็นภาพประทับอยู่ในความคิดคำนึงของคนในสังคมว่าคนพิการมักจะมีชีวิตและจุดจบที่น่าสงสารเช่นนี้เอง ซึ่งวาทกรรมทำนองนี้ยังคงแพร่หลายและผลิตซ้ำอยู่ในสังคม

พอล ลองมอร์ (Paul Longmore) ได้กล่าวถึงข้อจำกัดในการพรรณนาเชิงวรรณกรรมและทัศนคติทางสังคมที่ลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนพิการ โดยมองว่ามีแบบฉบับตายตัว 3 ลักษณะที่สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ มักจะผลิตภาพตัวแทนของคนพิการซ้ำ ๆ นั่นคือ ความพิการเป็นการลงโทษคนไม่ดี คนพิการเป็นผู้ที่มีเคราะห์กรรมติดตัวมา มีโชคชะตาที่ขมขื่น และคนพิการไม่ชอบโลกของคนปกติ และจะเปลี่ยนแปลงเสียหากเป็นไปได้ (Mitchell and Snyder 2001: 197)

นอกจากนี้ก็ยังมิงานของเด็บโบร่าห์ เคนท์ (Deborah Kent) ซึ่งได้ศึกษาภาพของหญิงพิการในเรื่องแต่งและละคร เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของหญิงพิการที่ถูกสร้างขึ้น และทัศนคติทางสังคม

ที่มีต่อหญิงพิการ การมีพื้นที่อยู่ในเรื่องแต่งหรือวรรณกรรมของผู้หญิงพิการนั้นสามารถถือเป็นดัชนีชี้วัดได้ว่า ในความเป็นจริงแล้วสังคมมองและมีความรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของหญิงพิการอย่างไร (Mitchell and Snyder 2001: 199)

และงานของอัลท์แมน (Altman) ที่ได้ศึกษาภาพยนตร์อเมริกัน และสรุปลักษณะของแก่นเรื่อง ที่มักจะใช้ในการนำเสนอภาพของชนพิการในวัฒนธรรมบันเทิงว่ามียุทธวิธีกันทั้งสิ้น 7 ประการ นั่นคือ

(1) มีลักษณะเป็นคู่หรือ "ทวิลักษณ์" (dualistic) โดยเฉพาะการที่คนพิการมีภาพเป็นคู่ตรงข้ามของบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม ลักษณะของความพิการในเรื่องเล่าทำนองนี้มักจะเข้มข้น หมดหวังในชีวิต และไม่ประสบความสำเร็จ หรืออาจเป็นพวกต่อต้านสังคม

(2) มีลักษณะที่ตอกย้ำซ้ำซาก (repetitive) คือ ในแต่ละเรื่องอาจจะมีรายละเอียดที่ต่างกันไป แต่มีแบบแผนบางอย่างที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง นั่นคือ เนื้อเรื่องเป็นการนำเสนอความมีอำนาจเหนือหรือการครอบงำของความเป็นปกติ และการปฏิเสธไม่ยอมรับความพิการ

(3) มีลักษณะที่สะสมทับทวีมากยิ่งขึ้น (cumulative) นั่นคือ เราไม่ควรมองภาพคนพิการอย่างแยกขาดจากตัวละครอื่น ๆ ตัวละครพิการมักจะเป็นพลเมืองชั้นสองของเรื่องเสมอ

(4) มีลักษณะที่สามารถทำนายได้ (predictable) นั่นคือ ตัวละครพิการมักจะทำดีที่สุดในการเอาชนะข้อจำกัดของตัวเอง ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ แม้ว่าในท้ายที่สุดแล้วไม่สามารถจะเอาชนะได้ก็ตาม แต่คุณค่าก็อยู่ที่ว่าได้พยายามอย่างดีที่สุดแล้ว ในแง่นี้ วัฒนธรรมบันเทิงที่เน้นความเป็นปกติ ไม่ได้ท้าทายบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมใด ๆ หากแต่ยืนยันซ้ำถึงชุดของบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่ใช้กันอยู่เท่านั้นเอง นั่นก็คือความเป็นปกติเหนือกว่าความพิการ

(5) มีลักษณะที่ทวนหาความงดงามในอดีต (nostalgic) ซึ่งสวยงามกว่า น่าตื่นเต้นกว่าปัจจุบัน ความพิการที่รุนแรงเป็นสิ่งที่อยู่พ้นไปจากความเป็นปกติ และถูกนำเสนอในลักษณะที่ไปคุกคามความเป็นปกติ ดังนั้นคนพิการจึงปรารถนาที่จะตาย เพื่อปลดปล่อยการเป็นภาระของสังคม ในแก่นเรื่องรูปแบบนี้จะไม่มีการนำเสนอคนพิการในแง่ของการดำรงชีวิตอิสระแต่อย่างใด

(6) มีลักษณะเชิงสัญลักษณ์ (symbolic) โดยเฉพาะการมีนัยหรือความหมายถึงโคกนาฏกรรมของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ดังนั้นจึงมีการสร้างวีรบุรุษ ศัตรูผู้เข้มแข็ง และตัวละครแบบอย่างขึ้นมาเพื่อเผชิญหน้ากับความไม่สมบูรณ์ในชีวิตจริง หรือสถานการณ์ที่ไม่ปกติต่าง ๆ เพื่อที่จะบอกคนดูว่า จะต้องพยายามยืนยันซ้ำและรื้อฟื้นความเป็นปกติให้มากที่สุด เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อม และเพื่อที่จะเอาชนะสิ่งที่ถูกนำเสนอว่าเป็นโคกนาฏกรรมของความพิการ

(7) มีลักษณะเชิงการหน้าที่บางอย่าง (functional) โดยเฉพาะการตอบหรือการคลี่คลายปัญหาให้กับเรื่องราวที่สังคมละเลยไม่ให้ความสำคัญ เนื่องจากไม่ต้องการที่จะยอมรับหรือไม่สามารถจัดการได้ วัฒนธรรมบันเทิงทำนองนี้ไม่สนใจความต้องการของการเรียกร้องต่อสู้ของคนพิการ ไม่สนใจที่จะมองการสร้างทางสังคมแบบใหม่ ๆ ที่มองความไม่สมประกอบเป็นความพิการ (Altman 1987: 334 อ้างใน Darke 1998: 192-196)

ภายใต้ภาพตัวแทนที่สังคมมองคนพิการนั้น มีกระบวนการที่ค่อนข้างประการที่กลายเป็นกรอบในการกำหนดความรับรู้ความเข้าใจคนพิการ โดยเฉพาะสิ่งที่เดวิด เฮวี (David Hevey) เรียกว่า หลักแห่งความน่าสงสารในชะตากรรมของคนพิการ (The tragedy principle) ซึ่งเป็นความคิดที่ส่งผลอย่างสำคัญต่อภาพทางสังคมของคนพิการ เนื่องจากว่าภาพตัวแทนของคนพิการนั้นเป็นภาพของคนที่มีร่างกายไม่สมบูรณ์ ซึ่งหมายความว่าไปถึงตราบาปหรือปมด้อยในชีวิตที่พองออกมาทางกายภาพ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถยอมรับได้ในทางสังคม และนี่ก็คือที่มาของหลักแห่งโศกนาฏกรรมของคนพิการ (Hevey 1993: 117)

ดังจะเห็นได้จากสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ละคร วรรณกรรม หรือการโฆษณา ก็ตาม คนที่ไม่สมบูรณ์มักจะถูกใช้เป็นภาพในเชิงลบในทางอุปมาและเป็นสัญลักษณ์ถึงผู้ที่สังคมไม่ยอมรับ สะท้อนให้เห็นการกีดกันคนพิการออกจากสังคมของคนปกติ และเป็นสิ่งเตือนใจคนปกติถึงความไม่แน่นอน ความเสื่อมของร่างกาย รวมถึงความตาย และการหมดสิ้นพลังกำลัง ดังนั้น เฮวีจึงเสนอว่าต้องเปลี่ยนความคิด และนิยามสิ่งที่เรียกว่า "ภาพตัวแทนความพิการ" ใหม่ ต้องนิยามความหมายของคำว่า คนไม่สมบูรณ์ (impairment) ใหม่ และต้องรื้อความคิดที่มองว่าคนพิการเป็นคนที่น่าสงสาร ทุกข์ทรมาน มีปมด้อย ฯลฯ ใหม่เช่นกัน โดยควรนำเสนอภาพในความเป็นจริง ซึ่งมีทั้งด้านบวกและลบ เจกเช่นมนุษย์ธรรมดา ๆ คนหนึ่ง (Hevey 1993: 120)

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในยุคต่อ ๆ มานั้น นอกจากการนำเสนอภาพคนพิการที่มีลักษณะเป็นการเตือนถึงสิ่งเลวร้ายที่สามารถเกิดขึ้นได้แล้ว ภาพลักษณ์ของคนพิการก็ได้มีลักษณะที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้น ด้วยทัศนคติที่มองว่าคนพิการเองก็ไม่แตกต่างจากคนทั่วไป เช่นที่ปรากฏในหนังสือ เทพนิยายสำหรับเด็ก ซึ่งนำเสนอตัวละครเอกเป็นคนพิการที่มีคุณสมบัติพิเศษที่สามารถเข้าถึงโลกแห่งจินตนาการได้ หรือที่ปรากฏในเรื่องแต่งร่วมสมัย ที่นำเสนอชีวิตของตัวละครเอกที่เป็นคนพิการที่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขไม่แตกต่างจากคนทั่วไป

งานศึกษาชิ้นนี้ จึงเป็นอีกหนึ่งความพยายามที่จะถอดความคิด ทัศนคติ ค่านิยมของสังคมไทยที่มีต่อคนพิการประเภทต่าง ๆ จากวรรณกรรมหรือนวนิยาย ซึ่งยังคงเป็นสื่อที่ทรงอิทธิพลในการผลิตซ้ำชุดความคิด และการให้ความหมายกับอัตลักษณ์ของคนพิการประเภทต่าง ๆ อยู่ในสังคมไทย จนกลายเป็นภาพตัวแทน และประทับอัตลักษณ์ให้กับคนพิการมาตลอด

II. ภาพปรากฏของคณพิการในวรรณกรรมไทย

จากวรรณกรรมทั้งสิ้น 14 เรื่องที่ได้หยิบมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาภาพตัวแทนทางสังคมของคณพิการในสังคมไทยนี้ เป็นเรื่องราวของคณพิการทางร่างกาย 7 เรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับคณพิการทางจิต 4 เรื่อง และนวนิยายอีก 3 เรื่อง มีตัวละครเป็นคณพิการทางสมองและปัญญา คณพิการทางสายตา ในส่วนของคณพิการทางหูและการได้ยินนั้น มีเรื่องราวที่น่าสนใจในวรรณกรรมน้อยมาก และมักเป็นตัวละครประกอบในเรื่อง ซึ่งไม่ได้บรรยายถึงภาพและความคิดความรู้สึกมากเท่าใดนัก ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเรื่องราวโดยย่อของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง เพื่อให้เห็นบริบทแวดล้อมของตัวละครคณพิการ โดยจะดึงความสำคัญเพียงตัวละครคณพิการในเรื่องออกมาเป็นการเฉพาะ เพื่อให้เห็นภาพชีวิตและการดำรงอยู่ของคณพิการในแต่ละเรื่องเป็นเบื้องต้นก่อน ดังนี้

๑

ภาพของคณพิการทางร่างกายและการเคลื่อนไหว

วรรณกรรมที่น่าสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับคณพิการทางร่างกายและการเคลื่อนไหวนั้น เรียกได้ว่ามีเป็นจำนวนมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นชีวิตที่ประสบพบเห็นได้ง่ายที่สุดในสังคมก็เป็นได้ ในการศึกษาครั้งนี้ ได้หยิบเอานวนิยายที่มีตัวละครคณพิการทางร่างกายมานำเสนอทั้งสิ้น 7 เรื่องด้วยกัน ซึ่งจะเป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นถึงพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และมุมมองของสังคม ที่มีต่อคณพิการร่างกายในแต่ละยุคสมัยได้ค่อนข้างชัดเจนที่สุด เมื่อเทียบกับความพิการประเภทอื่น ๆ เริ่มตั้งแต่ภาพของคณพิการที่ต้องปิดบังซ่อนเร้นในสังคมชั้นสูง หรือที่เรียกว่าผู้ดีในยุคประมาณ พ.ศ. 2500 ซึ่งสะท้อนให้เห็นในนวนิยายยุค "บ้านทรายทอง" และ "พจมาน สว่างวงศ์" เรื่อยมาจนกระทั่งถึงภาพคณพิการที่เปลี่ยนแปลงไปออกมาดำรงชีวิตในสังคมเยี่ยงคนปกติธรรมดามากขึ้น ดังสะท้อนจากนวนิยายยุคปัจจุบัน เช่น "เงาจันทร์" และ "เรือนไม้สีเบจ"

“บ้านทรายทอง” และ “พจมาน สว่างวงศ์”

เรื่องย่อ

“บ้านทรายทอง” ของ ก.สุรางคนางค์ (2536) เป็นเรื่องราวความรักของพจมาน พินิตนันท์และคุณชายกลาง หรือม.ร.ว.ภราดาพัฒนระพี สว่างวงศ์ ณ อยุธยา แห่งบ้านทรายทอง ฉากในเนื้อเรื่องส่วนใหญ่เกิดขึ้นในสังคมชั้นสูงหรือผู้ดีเก่าที่บ้านทรายทอง ซึ่งพจมานเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยตามคำสั่งของพ่อหลังจากที่เสียชีวิต และมีสิทธิอันชอบธรรมในการเป็นเจ้าของบ้าน แต่ไม่ได้รับการต้อนรับที่ดีนักจากหม่อมพรรณรายและคนอื่น ๆ ในบ้าน เว้นแต่ชายกลางผู้เจียบขี้น ภายหลังพจมานได้รับอนุญาตให้อยู่ในความดูแลของหญิงใหญ่ โดยมีชายกลางเป็นผู้ปกครองส่งเสียให้เรียนหนังสือ มีหน้าที่ดูแลห้องสมุด และคอยดูแลชายน้อย ตัวละครพิการในเรื่อง หรือม.ร.ว.ภานุทัตสวัสดิ์ ซึ่งเป็นลูกคนสุดท้ายของหม่อมพรรณรายน้องของชายกลาง เป็นคนพิการร่างกาย ขาทั้งสองข้างลีบเล็ก หน้าตาบิดเบี้ยว พูดลากเสียงเหมือนลิ้นคับปาก ไม่ได้รับความรักและการดูแลจากคนในครอบครัวนัก มีเพียงแม่หม่อมที่คอยดูแลเลี้ยงดูใกล้ชิด โดยมีพจมานคอยช่วยเหลือเลี้ยงดูเป็นเพื่อนเล่นในบางโอกาส และคอยช่วยเหลือเมื่อชายน้อยถูกรังแกจากเด็กคนอื่น ๆ ภายหลังถูกส่งตัวไปอยู่ที่บ้านดร.เกรแฮม นายแพทย์อเมริกันผู้ชำนาญในการบำบัดโรคอัมพาตทุกชนิด เพื่อที่จะฝึกให้เดินได้โดยไม่ต้องใช้ไม้ยันรักแร้ และในที่สุดก็ทำได้เพียงช่วยให้ชายน้อยเดินดีขึ้นเล็กน้อยเท่านั้น เรื่องราวความรักในบ้านทรายทองดำเนินผ่านอุปสรรคความรักต่าง ๆ นานา สุดท้ายจึงจบลงตรงที่ในที่สุดแล้วพจมานกับชายกลางก็รักกัน

นวนิยายเรื่อง “พจมาน สว่างวงศ์” (2534) เป็นตอนต่อจากเรื่องบ้านทรายทอง ที่เขียนโดยผู้แต่งคนเดียวกัน เนื้อหาของเรื่องดำเนินต่อเนื่องจากภาคแรกเมื่อพจมานได้เข้ามาอยู่ในบ้านทรายทองในฐานะของเจ้าของบ้านอย่างเต็มภาคภูมิ และในฐานะคนรักของชายกลาง เรื่องราวในภาคสองนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องราวของการพิสูจน์ความรัก และการปรับความเข้าใจกันระหว่างชายกลางและพจมาน รวมถึงความพยายามของพจมานในการเอาชนะใจคนอื่น ๆ ในบ้านทรายทอง นับตั้งแต่ก่อนแต่งงานจนกระทั่งกำลังจะมีลูกในตอนจบ ตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งในเรื่องก็คือ พงนิย ซึ่งเป็นน้องสาวของพจมาน ที่ได้เข้ามาอยู่ในบ้านทรายทองด้วย และได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ดูแลชายน้อย ซึ่งเป็นภาพที่ตรงข้ามกับพจมานโดยสิ้นเชิง เนื่องจากว่าพงนิยรังเกียจความพิการของชายน้อยอย่างยิ่ง และหนึ่งในเหตุการณ์สำคัญของเรื่องคือการที่ชายน้อย เด็กพิการร่างกายต้องมาเสียชีวิต เนื่องจากไปเล่นน้ำจนไม่สบายเป็นไข้ตัวร้อน และลูกกลมไปเป็นนิวมอเนียหรือปอดบวมในที่สุด ซึ่งเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่พลิกผันให้หม่อมแม่เกิดความรักและอาวรณ์ในตัวลูกชายผู้พิการ ทั้งที่ไม่เคยเหลียวแลมาตลอดชีวิต

นวนิยายทั้งสองเรื่องนี้ เขียนขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2490 เนื้อหานำเสนอภาพคนพิการด้วยมุมมองและโลกทัศน์แบบเดิม ภาพของชายน้อยในเรื่อง “บ้านทรายทอง” และ “พจมาน สว่างวงศ์” จึงมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1). คนพิการที่เป็นง่อย ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และไม่ได้มีโอกาสให้ทำอะไรด้วยตัวเอง มีความไร้เดียงสาเยี่ยงเด็ก ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ส่งเสริมให้คนพิการเป็นคนน่าเวทนาสงสาร และควรแสดงความเห็นอกเห็นใจ ไม่รังแก และมีน้ำใจไม่ดูถูกเหยียดหยามคนพิการ ดังที่ปรากฏผ่านความคิดคำนึง คำพูดของพจมาน และความรู้สึกของแม่หม่อมที่มีต่อพจมานในบางตอนของเรื่องว่า

"เขาเป็นเด็กชายอายุไล่เลี่ยกับพจนาน้องชายของเธอ รูปร่างขาว ผอมซีด หน้าตาบิดเบี้ยว ขอบกล ยิ่งกว่านั้นเขายังต้องใช้ไม้เท้ายันไว้ได้รักแร้ทั้งสองข้าง เขามองดูเธออย่างประหลาดใจนั่งอยู่ และเธอก็มองดูเขาตะลึงงันอยู่ด้วยความสมเพชเวทนา เด็กชายคนนั้นพิการ ขาทั้งสองข้างลีบเล็กเห็นได้ถนัด เพราะสวมกางเกงขาสั้นสีขาว...เสียงที่เขาพูดลาก ๆ เป็นเสียงของเด็กที่ลิ้นคับปากพังยาก...ขณะที่เด็กชายยิ้ม หน้าของเขาเบี้ยวไปอีกรูปหนึ่ง..." (ก.สุรางคนางค์ 2536: 38, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

พจนานได้รับการอบรมจากพ่อเสมอว่า "เราจะต้องโอบอ้อมอารีและช่วยเหลือเมื่อแม่แก่เด็ก ๆ ที่มีอายุอ่อนกว่า คนพิการร่อยเป๋เสียเสีย คนชราตามืดไม่แลเห็นหูตึง" (ก.สุรางคนางค์ 2536: 35)

"นั่นแกเป็นง่อยหรือจ๊ะ น่าสงสารจริงนะ" (ก.สุรางคนางค์ 2536: 38, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เสียงที่แกพูดสั้นและเครือด้วยความรู้สึกซึ่งใจอย่างแรง ไม่เคยมีใครสักคนที่จะแสดงความเวทนาเด็กชายพิการ ซึ่งอยู่ในความดูแลอุปการะเลี้ยงดูของแกเลย นอกจากแสดงความรังเกียจ..." (ก.สุรางคนางค์ 2536: 59)

"ดิฉันไม่ชอบให้ใครมารังแกคุณชาย คนที่รังแกเด็กพิการ ดิฉันเห็นว่าไม่ใช่ลูกผู้ดี...หลายหนแล้วที่พวกลูกคุณน้าของคุณรังแกคุณชาย เห็นว่าพิการสู้ไม่ได้ รังแกเอาบ้าง ขัดขาเอาบ้าง ที่นี้คุณชายไม่ต้องกลัว...ดิฉันจะทุบให้เจ็บเขี้ยว" (ก.สุรางคนางค์ 2536: 202, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

ค่านิยมที่ว่าคนดีจะต้องมีจิตใจที่ดี มีความเห็นอกเห็นใจคนพิการและคนด้อยโอกาสนี้เอง ที่มักจะกลายเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการตัดสินความดี/ไม่ดีของตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง หากว่าตัวละครใดมีความเห็นอกเห็นใจ เวทนาสงสารขายน้อยก็มักจะแสดงให้เห็นว่าเป็นคนดี ในทางตรงข้ามหากตัวละครตัวใดแสดงออกต่อขายน้อยอย่างรังเกียจเดียดฉันท์เหยียดหยามดูถูกก็เป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นว่าเป็นคนไม่ดี เป็นภาพตรงข้ามที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายแทบทุกเรื่องที่มีตัวละครเป็นคนพิการ

"...รู้จักถามว่า ทำไมแม่เอมจึงพูดกระซิกโฮกฮากกับชาย ทำไมเขาไม่พูดเพราะ ๆ กับชายเหมือนนมพูด ชายเดินออกไปที่ห้องรับแขกเขาก็ตวาดเสียงแปร่น ๆ ...เป็นง่อยเป๋เสียเสียก็รู้จักคิดเหมือนกันนะ แม่เอมน่ะกับคุณชายนี่นะ ตวาดเอาบ้างขู่เอาบ้าง น่าสมเพช...ลุงอิฉันก็เหมือนอย่างนี้แหละค่ะ ลูกคนโตเป็นใบ้ ทั้ง ๆ ขว้าง ๆ ให้อดอยากปากแห้ง...ใช้แต่นั่งใบ้ เรียกอิใบ้ อิใบ้ จนผอมรูปร่างเกือบไม่เป็นคน..." (ก.สุรางคนางค์ 2536: 55, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ชายไม่ได้กลัวเขา คนนี้ชายเกลียด พอเห็นชายเดินผ่าน เขาทำมุมนัยๆ" ทำมุมนัยให้ดูเป็นตัวอย่าง "และเขามองตาไม่ดี ยิ่งกะชายเป็นลูกขทาน" ชายน้อยอธิบายไม่ถูกว่า พจนีย์มีท่าทางรังเกียจเขาอย่างไร ลับหลังพจนีย์เรียกชายน้อยกับบุญเรือนว่า "ไอ้ง่อย" แทนที่จะสมเพชเวทนาต่อผู้พิการ บางครั้งแสดงกิริยาดูถูกและรังเกียจอย่างออกหน้าออกตา...พจนีย์บอกกับบุญเรือนว่า ไม่อยากลงไปกินข้างล่าง ฉันเป็นน้องสาวเจ้าของบ้าน ยายทิพย์เป็นคนใช้ และก็ไ้เด็กงอนด้วย เวลาเห็นหน้ามันแล้วกลืนข้าวไม่ลง ฝะอืดฝะอมจะอ้วกเสียให้ได้...เมื่อวันที่พจนีย์พบชายน้อยวันแรก หล่อนทำท่าขะแหยง แถมมีจิตตามบุญเรือนว่า "อ้ายตายทำไมมีหน้าตายงั้นเล่า ใครกัน?" (ก. สุรางคนางค์ 2534: 160, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ชายกลางแอบได้ยินพจนีย์เล่านิทานให้ชายน้อยฟังว่า "เมื่อเขารู้ตัวว่าเขาเป็นคนพิการ ไม่มีใครรัก มีแต่คนรังเกียจ แม่ของเขาเองก็ไม่รักเขา เขาจึงหนีเข้าไปในป่า จะไปกระโดดเหวตาย..." "เหวเป็นยังงาย" "คล้ายบ่อลึก ๆ ตกลงไปก็ตายเลย แหมคุณชายนีโง่จริง โตจนป่านนี้แล้วยังไม่รู้จักเหว" (ก. สุรางคนางค์ 2534: 283)

"ภาณุตตหฤตชะงัก หน้าสลดลงทันที และทุกครั้งที่เขาเข้าไปหาพี่หญิงใหญ่ในห้อง เขามักจะเมียงไปข้างกระຈกเงา เพื่อหาโอกาสส่องดูใบหน้าของเขาเอง พลังเริ่มสงสัยว่า เหตุใดใบหน้าของเขาจึงมีลักษณะบุค ๆ เบี้ยว ๆ ผิดรูปถึงอย่างนั้น ทำไมจึงไม่สวยงามเหมือนคนอื่น ๆ เมื่อความรู้สึกชนิดนี้เกิดขึ้น เขารู้สึกว่าเหววังเวงอยากอยู่ใกล้ ๆ พี่ชายกลาง อยากฟังคำพูดอันนิ่มนวลสุภาพอ่อนโยน หรือไม่ก็พจมานผู้ที่เคยให้คำมั่นสัญญาแก่เขาไว้ว่า จะรักใคร่เขามากขึ้นกว่าเก่า" (ก. สุรางคนางค์ 2534: 162)

"...ชายน้อย...ภาณุตตสวัสดี ได้อำลาทุกคนที่รักและเมตตาเขาไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับคืนมา เขาพิการก็จริงอยู่ แต่ตลอดชีวิตพิการของเขา ไม่เคยทำให้ใครชอกช้ำใจ เสียขวัญ ครวญ ร้องไห้ของมารดา ซึ่งเพิ่งจะนิกรักเขาต่อเมื่อเขากำลังจะตายนั้น ไม่มีประโยชน์อันใดเลย...สำหรับพจมาน เธอสำนึกว่าเพราะเธอรักชายน้อย ชายน้อยรักเธอ ความสัมพันธ์ที่มีต่อเด็กพิการทำให้พี่ชายของภาณุตตมองเห็นเธอในทัศนะที่ผิดกว่าคนอื่น" (ก. สุรางคนางค์ 2534: 416, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2). ความพิการมีนัยยะถึงความไม่ดีไม่งาม ไม่ควรเปิดเผยตัวเองสู่สังคม ต้องอยู่อย่างปิดบังซ่อนเร้นในพื้นที่เฉพาะของตัวเอง ซึ่งมักจะถูกกันออกไปจากโลกของคนปกติและสังคมภายนอก ยิ่งในสังคมชั้นสูงตามท้องเรื่องด้วยแล้ว การมีลูกชายพิการถือเป็นสิ่งที่ไม่สมควรให้ออกหน้าออกตา ไม่ควรให้สังคมรับรู้ ชายน้อยจึงไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างที่พึงจะได้รับตามฐานะของหม่อมราชวงศ์ เช่น ต้องนอนในห้องเล็กชั้นล่างของบ้าน ในมุ้งเก่า ๆ ที่นอนแคบ ๆ และผ้าห่มเลว ๆ ราคาถูกกับแม่หม่ม และถูกห้ามเด็ดขาดไม่ให้เข้าไปในห้องรับแขก ซึ่งถือว่าเป็นโลกของคนปกติเท่านั้น ชายน้อยผู้พิการในเรื่องจึงกลายเป็นพลเมืองชั้นสองที่มีวิถีและวิธีในการปฏิบัติอีกลักษณะหนึ่ง

"...แกไม่อยากจะให้เด็กสาวแปลกหน้าได้เห็น และจับต้องเครื่องใช้ไม่สอยเช่นมุ้งหมอน อันเก่าชอมช่อของนายน้อย ๆ ที่น่าสมเพชของแก ผ้าปูที่นอนเก่ามีรอยปะ ผ้าห่มนอนก็ผ้าเลวๆ ราคาถูกช่างไม่สมกับเป็นลูกชายคนหนึ่งของเจ้าของบ้านทรายทองเลย" (ก.สุรางคนางค์ 2536: 58)

"...เด็กอายุขนาดนี้ โรงเรียนก็ไปเรียนกับเขาไม่ได้ ไปไหนก็ไม่ได้กับเขา กักบริเวณให้อยู่แต่ในห้องนี้ อย่างมากก็ห้องโน้น เพราะกลัวแขกไปใครมาจะรู้ว่ามียุวกชายคนเล็กเป็นน่อย อายเขา... หม่อมแกโกรธหนักหนาทุกครั้งที่คุณชายออกมาที่ห้องรับแขก..." (ก.สุรางคนางค์ 2536: 56, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

อย่างไรก็ตาม ด้วยจิตใจของตัวละครที่เป็นคนดีทั้งหลายในเรื่อง ก็มักจะเปรียบเทียบให้เห็นถึงวิธีปฏิบัติกับคนพิการที่ต่างออกไป เช่น ความพยายามในการให้ชายน้อยได้พบปะสังสรรค์กับญาติพี่น้องอื่น ๆ บ้าง หรือการนำเสนอการดูแลคนพิการตามที่ควรจะเป็น

"ได้ทุกเวลาที่เดียวที่คุณอยากมา ตั้งใจว่าจะจัดปาร์ตี้เล็ก ๆ ทุก ๆ เดือน สำหรับพบปะกันในระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ ...เพื่อให้ชายน้อยรื่นเริงและมีการสมาคมดีขึ้น" (ก. สุรางคนางค์ 2534: 93, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ชายน้อยแกมีจุดอ่อนอยู่ที่ความพิการของแก ผู้ที่จะดูแลแกได้จะต้องรักเด็ก อดทน ถ้าหากไปประชด หรือพูดจู้ช้อยแต่เรื่องพิการ แกใจน้อย คิดมาก และแกโตขึ้นเกือบไม่ใช่เด็กอย่างแต่ก่อน..." (ก. สุรางคนางค์ 2534: 226)

"ภราดาไม่ชอบให้ใครชวนชายน้อยพูดจู้จุกพิกการและอาภัพอันเป็นเหตุจูงใจให้เด็กวิตกกังวลถึงจุดอ่อน และสภาพของตัวเองบ่อยนัก..." (ก. สุรางคนางค์ 2534: 283)

"คราวหลังไม่ควรเล่าเรื่องคนที่พิการแล้วอยากตายให้แกฟังอีกเป็นอันขาด เพราะจะทำให้แกคิดฟุ้งซ่าน ควรจะเล่าเป็นทำนองว่า แม้เขาพิการ แต่เขาก็รู้สึกว่ามีชีวิตมีราคา ทำโน้นทำนี่ให้เป็นประโยชน์ได้ เข้าใจไหม" (ก. สุรางคนางค์ 2534: 284)

"คนที่อยู่ใกล้ชิดกับชายน้อย จะต้องเป็นคนที่อ่อนหวาน พูดจาไพเราะ และมีเมตตาปราณีสักหน่อย เพราะตามธรรมชาติคนที่พิการมักจะใจน้อยคิดมากกว่าเด็กอื่น ๆ..." (ก. สุรางคนางค์ 2534: 284)

(3). คำอธิบายความพิการของชายน้อย ส่วนใหญ่เป็นไปในเรื่องของความเชื่อเรื่องโชคลางและบุญกรรมที่ทำไว้แต่เก่าก่อน ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่มีอิทธิพลอย่างมากในการมองคนพิการของสังคมไทย ดังที่ ก. สุรางคนางค์ให้คำอธิบายถึงที่มาของความพิการของชายน้อยว่าเป็นเพราะความเชื่อ

ในเรื่องกรรมเก่า ทำให้เกิดมาอาภัพต้องพิการแต่กำเนิด และพลังของสิ่งที่ผิดไปจากปกตินี้ยังส่งผลในทางร้ายอื่น ๆ ต่อคนรอบข้างด้วย

อันที่จริง ภาพของคนพิการที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยลักษณะนี้สอดคล้องกับสิ่งที่เซอร์เบิร์ต บลาว กล่าวถึงภาพตัวแทนของคนพิการในวรรณกรรมและงานศิลปะของทุกยุคทุกสมัยและทุกวัฒนธรรม ที่ต่างโน้มน้าวให้เห็นถึง "ความเป็นมนุษย์ที่ทุกข์ทรมาน น่าสงสาร" และมักจะถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกลายเป็นภาพประทับอยู่ในความคิดคำนึงของคนในสังคมว่าคนพิการมักจะมีชีวิตและจุดจบที่น่าสงสารเสมอ

"...เป็นอย่างนี้มาตั้งแต่เกิดแล้วละหนู...ลูกของท่านบางคนไม่ต้องใช้แขนม แต่คุณชายน้อยนี้เกิด ท่านไม่ยอมให้กินนมของท่าน เพราะไม่เหมือนคนอื่น ๆ...นมสบตากับพจมาน คล้ายจะบอกว่า ด้วยเหตุที่เด็กชายผู้นี้มีกรรม อาภัพเพราะพิการมาแต่กำเนิด แม้จึงไม่เอาใจดูหูใส่ ทั้ง ๆ ขว้าง ๆ ตั้งแต่นั้นมา รู้อะไรสารพัดแหละ แต่ว่าพูดออกมาไม่ได้เรื่อง อายุเกือบสิบสี่ปีแล้ว...หม่อมท่านไม่ใช่แต่จะไม่รักคุณชายนี้นะเท่านั้น บางเวลารูบวบขึ้นมามีเกลียดด้วย เพราะเมื่อคุณชายคลอดใหม่ ๆ นอกจากจะพิการแล้ว ท่านชายก็สิ้น หม่อมท่านเป็นคนเชื่อโชคเชื่อดวงเลยถือว่า ลูกคนนี้เป็นลูกไม่ดี เกิดมาทำให้พ่อตาย..." (ก.สุรางคนางค์ 2536: 61-62, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เป็นที่รู้ว่า หม่อมพรรณรายเชื่อหมอดู เมื่อท่านชายสิ้นใหม่ ๆ ได้นิมนต์ท่านพระครูวันหนึ่ง มาฉันเพลที่บ้านทรายทอง ท่านพระครูมองดูรูปร่างลักษณะของชายน้อย แล้วก็เลยให้คำทำนายว่า เป็นเด็กที่เกิดมาทำให้ท่านพ่อต้องสิ้น เรียกว่ากินพ่อกินแม่ มีลักษณะไม่ดี ตั้งแต่นั้นมาหม่อมพรรณรายก็เลยกลัวเลือดในอกของตัวเอง กลัวจะกินแม่ พยายามกันไปให้อยู่ในความอุ้มชูประคับประคองของพี่เลี้ยงนางนม ถึงกับไม่ยอมให้เรียกแม่ เพิ่งมาเข้าหน้าเรียกแม่ได้ต่อเมื่อเห็นว่าไม่ใช่เด็กกินแม่ แต่เป็นเด็กพิการชั่วชีวิตชั่วกรรมดา..." (ก.สุรางคนางค์ 2536: 324, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...บอกตามตรงว่าตั้งแต่ไปให้ท่านพระครูดูว่า ลูกคนนี้เกิดมากินพ่อแล้ว ฉันก็เบื่อหน่ายเอือมไป ไม่ใคร่เอาใจใส่ดูแล ปล่อยให้แม่หม่อมทิพย์แกล้งเลี้ยงของแกลไป" (ก.สุรางคนางค์ 2536: 324, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...กรรมสิ่งใดที่มีผู้ทำไว้ กรรมนั้นย่อมเป็นของผู้สร้าง...ความมั่งมีศรีสุขย่อมไม่อยู่กับผู้ที่สร้างแต่กรรม มีเท่าใจก็ย่อมอันตรธาน ญายดาวยายสร้างกรรมไว้ บาปก็มาตกอยู่กับหลานรุ่นหลัง ทำให้พิการง่อยเปลี้ยเสียขา..." (ก.สุรางคนางค์ 2536: 97, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ชายน้อยเล่า เขาเกือบไม่มีความรู้สึกอะไรเสียแล้ว เขาจำไม่ได้ว่า มารดาหรือพี่สาวคนใหญ่ หรือใครบ้างที่แสดงความอาลัยรักแก่เขา เมื่อลูกยังมีชีวิตอยู่ มารดารังเกียจลูก หว่าลูกเกิดมาทำให้บิดาบังเกิดเกล้าตาย เป็นลูกเสนียดจัญไร แข่งชักหักกระดูกให้เขามีอันเป็นไปตลอดจนรังเกียจไม่ยอมให้ดื่มนม บัดนี้เขาได้อยู่มานานพอแล้ว สำหรับคนพิการเช่นเขาจะอยู่ได้

ถึงเวลาที่เขาจะจากมารดาไป หม่อมแม่ร้องไห้ร้องห่มแทบจะขาดใจตาย เขาก็หาวิธีที่จะรู้สึกขึ้น
ชมไม่ บางครั้งเขาเรียกนมทิพย์แล้ว ๆ เบา ๆ แทนที่จะเรียกหาแม่" (ก. สุรางคนางค์ 2534: 412,
ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“ปราสาทมิด”

เรื่องย่อ

“ปราสาทมิด” เขียนโดยจุลลดา ภักดีภูมิทร์ (2537) เป็นเรื่องราวของหม่อมเจ้าหญิงอุมารังษิ อิศรา ลูกสาวของเสด็จในกรมที่ออกจากบ้านไปหลังจากจบปริญญาตรี เนื่องจากไม่ยอมเสียเกียรติของหญิงสูงศักดิ์ และมีชีวิตที่ยากลำบากไม่ได้กับการที่แม่ของตัวเองลดเกียรติจากการเป็นหม่อมของเสด็จในกรม ไปแต่งงานใหม่กับลูกจีนที่เคยอาศัยในบ้าน เรื่องราวเริ่มต้นขึ้นเมื่อม.จ.อุมารังษิได้พบกับ “ภะรด ภารตวัณ” ลูกชายคนเดียวของเจ้าพระยาแสนสุรบดินทร์ นายจางบนรดิไฟ และตกลงที่จะไปเป็นครูและพี่เลี้ยงของคุณแจ้ว น้องสาวพิการคนละพ่อให้อ่านออกเขียนได้ วาดรูป และทำงานฝีมือบางอย่าง

อุมารังษิต้องเผชิญกับเรื่องราวสลับซับซ้อนในคดีของภะรด ซึ่งถูกขนานนามว่าปราสาทมิด เป็นต้นว่า ได้อินเสียงผู้หญิงกรีดร้องโหยหวนเอ็ดตะโรเหมือนได้รับความทรมานตอนเด็ก ๆ ซึ่งกลายเป็นหญิงสติไม่เต็มคนหนึ่งที่ถูกขังอยู่ในกระท่อมท้ายคฤหาสน์ หรือแม่ทัพที่เสียสติเพราะถูกพรากจากคนรักมาแต่งงานกับเจ้าพระยาแสนสุรบดินทร์ หรือทำทางมีพิรุณของแม่บ้านเก่าแก่ของบ้าน จนกระทั่งทนไม่ไหว ต้องลาออกไปพยาบาลนายเทพ คหบดีผู้ป่วยเป็นโรคประสาทที่นราธิวาส ซึ่งก็กลายเป็นพ่อของคุณแจ้ว คนรักคนแรกของแม่ทัพนั่นเอง ภะรดมารับอุมารังษิกลับไปปราสาทมิดอีกครั้งเมื่อคุณแจ้วไม่สบายกำลังจะตาย และเรียกหาอุมารังษิ และก็เป็นคนสำคัญที่ช่วยคลี่คลายคดีฆ่าคนตายให้แก่ภะรด ซึ่งเป็นการทำให้ปราสาทมิดกลับกลายเป็นสว่างขึ้นในตอนท้าย

นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอภาพของชนพิการใน 2 ลักษณะด้วยกัน นั่นคือ มีทั้งคนพิการทางร่างกายคือ คุณแจ้วซึ่งต้องนั่งรถเข็น มีปัญหาทางการได้ยิน และยังเป็นไปไม่สามารถพูดกับใครได้ และคนพิการทางจิต คือ แม่ทัพ ตัวละครพิการทั้งสองตัวต่างเป็นตัวประกอบในเรื่องให้ตัวละครอื่น ๆ ได้แสดงบทบาทของตัวเองเท่านั้น ภาพตัวแทนของชนพิการทั้ง 2 ลักษณะในเรื่องนี้จึงได้แก่

(1) คนพิการเป็นคนที่อาภัพ น่าสงสาร น่าสมเพชเวทนา และค่านิยมในเรื่องนี้ยังคงเป็นสิ่งที่ถูกผลิตซ้ำในการเป็นเครื่องมือตัดสินหรือพิสูจน์ความดี/ไม่ดีของตัวละครอื่น ๆ ในเรื่องอยู่เสมอ โดยเฉพาะบทบาทในการเป็นตัวกลางสานความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครเอก

“ภะรดมีน้องสาวจริง ๆ ...อายุสัก 14 กระมัง แต่หน้าตาตลอดจนรูปร่างเหมือนเด็ก 10 ขวบ น่าสงสารที่สุด เป็นง่อยด้วยเป็นใบ้ด้วย เสียหายความสวยของแก แจ้วบริสุทธิ์สมชื่อ...”
(จุลลดา ภักดีภูมิทร์ 2537: 205, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“...ท่านหญิงชะงักเล็กน้อย สายเนตรจับจ้องอยู่ที่ร่างเล็กกระຈ້อยร่อยบนรถเข็น ร่างนั้นน่าจะเป็นเด็กหญิงอายุ 10 ขวบ แทนที่จะเป็นร่างของเด็กสาวในวัย 14 ผิวขาวผุดผ่องใบหน้าอ่อนดูไร้เดียงสา ดวงตากลมโตมีแววโศก แสดงว่าเป็นคนอาภัพ...มีอะไรบางอย่างในแววดานั้นทำให้อุมารังษิสดพระทัย บังเกิดความรักความเห็นใจเด็กหญิงพิการผู้น้อยอย่างสุดซึ้ง ทรงจับมือเล็ก ๆ ของหล่อนไว้ เนตรคลอด้วยความตื้นตันพระทัย พอแล้วสำหรับความเป็นมิตร ความ

เข้าใจกันระหว่างอุมารังษีและคุณแจ้ว ซึ่งถ่ายทอดจากดวงใจของแต่ละฝ่ายสู่ดวงใจของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่ต้องอาศัยคำพูด พรายยิ้มเพียงนิดเดียวผุดขึ้นที่ริมฝีปากของภะรด ซึ่งเฝ้าสังเกตกิริยาของ "ครู" และน้องสาวอยู่เงียบ ๆ..." (จุลลดา ภักดีภูมิพันธ์ 2537: 24, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เมื่อศีรษะเล็ก ๆ ของคุณแจ้วขบลงบนอังสา อุมารังษีบอกองค์เองว่าเต็มพระทัยที่จะทำอะไรทุกอย่าง เพื่อเด็กหญิงที่น่าสงสารผู้นี้ แม้ว่าจะต้องเหน็ดเหนื่อยสักปานใดก็ตาม" (จุลลดา ภักดีภูมิพันธ์ 2537: 26)

"...คุณหมอบะรดเป็นคนประเสริฐที่สุด คุณหมอบะรดอดทนต่อกรรมที่คนอื่นช่วยทำให้โดยไม่ปริปากพูด สิ่งที่น่าสรรเสริญที่สุด การรักและทะนุถนอมคุณแจ้ว น้องพิการคนละพ่อ..." (จุลลดา ภักดีภูมิพันธ์ 2537: 324, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เธอเป็นน้องสาวคุณภะรด อายุ 14 ปี เป็นเด็กพิการค่ะ" "โอ.." ศุภมาสอุทานด้วยความสมเพช "เป็นอะไรคะ" "เป็นนอยแล้วก็เป็นไปด้วยค่ะ เธอค่อนข้างจะอ่อนแอ" "พุทโธ นิจจิงเฮีย...คุณอุมาก็น่าเอ็นดู อุดส่าห์ดูแลเป็นห่วง" (จุลลดา ภักดีภูมิพันธ์ 2537: 114, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ขณะที่อยู่ต่อหน้าชายหนุ่มโดยลำพัง เพียงแต่ระลึกถึงคุณแจ้ว กระแสประสาทของคนทั้งสองก็ดูเหมือนจะแล่นถึงกันอย่างประหลาด คล้ายกับคุณแจ้วจะคอยประสานความหมายของบุคคลที่เธอรักอย่างสุดซึ้งอยู่ตลอดเวลา..." (จุลลดา ภักดีภูมิพันธ์ 2537: 253)

(2). คนพิการมักจะเป็นคนที่มีความรู้สึกที่บริสุทธิ์ ไร้เดียงสา อ่อนแอ ต้องได้รับการดูแลอย่างทะนุถนอม จากคนรอบข้าง

"...คุณแจ้วหน้าซีดด้วยความตกใจ แม้จะจับความได้เพียงกระต่อนกระแต่นว่าเป็นการเถียงกัน คุณแจ้วก็รู้สึกว่าคุณของเธอกำลังอยู่ในอารมณ์อันไม่เป็นสุข คุณแจ้วไม่เคยมีความรู้สึกโกรธ เพราะจิตใจของเธอบริสุทธิ์อ่อนโยนเกินไป เธอไม่รู้ว่าความโกรธเป็นอย่างไร เหตุฉะนั้นเมื่อเห็นหน้าของครูแดง ปากสั่น ตาวาว คุณแจ้วจึงตกใจ พร้อมกันนั้นก็ส่งสารครูซึ่งเป็นที่รักของคุณแจ้ว...คุณแจ้วหมุนล้อรถเข้าไปชิดตัวครูโอบกอดไว้แน่น อุมารังษีน้ำเนตรหยดด้วยความตื้นตัน คุณแจ้ว...บุคคลซึ่งมีความอาภัพมากเหลือเกิน แต่มีดวงใจสูงส่งสะอาดอ่อนโยนราวกับเทพธิดา" (จุลลดา ภักดีภูมิพันธ์ 2537: 99, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ยายแจ้วแกพิการและน่าสงสารเกินกว่าที่จะทิ้งแกไปได้ ทั้งยายแจ้วก็รักกระหม่อมมาก หัวใจและประสาทของแกบอบบาง กระหม่อมรู้ว่าแกจะต้องเศร้าโศกอย่างเหลือประมาณและอาจจะตายได้ง่าย ๆ..." (จุลลดา ภักดีภูมิพันธ์ 2537: 286, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

อย่างไรก็ตาม ภาพของคนพิการทางจิตนั้น ได้รับการนำเสนอในลักษณะที่ตรงกันข้าม นั่นคือ คนพิการทางจิตเป็นคนที่อันตรายต่อคนรอบข้าง และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอยู่ในพื้นที่เฉพาะของตัวเอง ในสังคมชั้นสูงอย่างเรื่องนี้ เราจึงเห็นภาพอันน่ากลัวของคนพิการทางจิต มีการกักขังแม่ทิพ คนพิการทางจิตไว้ต่างหากในกระท่อม มีกุญแจคล้องไว้ และมีคำสั่งห้ามทุกคนเข้าไปในบริเวณนั้น นอกจากนี้ ภาพคนพิการทางจิตที่ปรากฏในเรื่องก็เป็นภาพที่น่ากลัว ดุร้าย ไม่สามารถคาดเดาพฤติกรรมใด ๆ ได้ เป็นอะไรที่คนปกติไม่สามารถเข้าใจและเข้าถึงความผิดปกติทางจิตนั้น ๆ และสมควรอย่างยิ่งที่คนปกติจะต้องอยู่ห่าง ๆ ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง

“...นี่หรือกระท่อมที่กระตสร้างขึ้นเพื่อให้คุมขังคนวิกลจริต... ไม่มีอะไรระโດกกระทากที่จะแสดงว่ามีคนสติไม่ปกติกำลังถูกคุมขังอยู่ข้างใน” (จุลลดา ภักดีภูมินทร์ 2537: 53, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“ภายในกระท่อมมีห้องเพียงห้องเดียว... แก้อีกลิ้งไปอยู่กลางห้อง... ผ้าห่มกระเด็นลงไปอยู่ข้างแก้อี หมอมมีรอยถูกฉีกขาดนูนกระจ่าย ตึกตาตัวโตขนาดเด็กธรรมดาบนอนสงบนิ่งอยู่บนเตียง... ทันใดก็ต้องสะดุ้งจนสุดองค์ ยกหัวตขึ้นปิดโธษฐานเพื่อกันมิให้ร้องกรีดออกมา แม้จะเป็นคนสติดี อุมารังษีก็ไม่วายพระทัยสิ้นในความน่าเกลียดน่ากลัวของร่างตรงหน้า เป็นร่างของผู้หญิงในราวห้าสิบ นุ่งผ้าใจกระเบนสีดำ ผ้าคาดอกคล้องอยู่ที่คอเปิดให้เห็นร่างท่อนบนเปลือยเปล่า ผอมจนเห็นซี่โครงถนัด ดวงหน้ามีสิรวกับไม้ไผ่หน้าของมนุษย์ ชิดเผือดปราศจากสีเลือด ผมขาวโพลนยาวรุงรังระย้อยตามดวงหน้าและไหล่ ตาทั้งสองแดงก่ำถลนออกมา จ้องมองอย่างประสงค์ร้าย ปากแสดยะเห็นฟันขาวอย่างประหลาด แยกยื่นเท่าสะเอวโยกตัวไปมา... ครูใหญ่อาการของหญิงวิกลจริตก็เปลี่ยนไป แทะหยุดโยกตัว หัวเราะจนงอไปงอมา แล้วก็กรีดร้องขึ้นอย่างโหยหวน ฉับพลันกิริยาของแกก็เปลี่ยนเป็นดุร้ายขึ้นมาทันที “เอาผ้ากูมา เอาผ้ากูมา เอาผ้ากูไปไว้ที่ไหนหาอันนี้หน้าขาว?” กรีดร้องพลางคำรามพลาง... สตรีวิกลจริตเผลอเข้าใส่อย่างดุร้าย... ทรงคว่ำแก้อีบังองค์ไว้ แต่ก็ถูกกระชากออกไปด้วยแรงของคนบ้า...” (จุลลดา ภักดีภูมินทร์ 2537: 55, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(3) คำอธิบายต่อความพิการยังคงเป็นเรื่องของความเชื่อ บาปกรรมที่ทำมาแต่ชาติปางก่อน แม้จะพยายามอธิบายที่มาของความพิการในแง่ของความรู้เชิงประจักษ์ โดยเฉพาะการที่คุณแจ้วพิการแต่กำเนิดนั้น เนื่องจากคลอดตอนแม่สติไม่ดี ไม่สนใจเลี้ยงดู ส่วนการที่แม่ทิพมีอาการทางจิตเป็นคนบ้าไปนั้น ก็เนื่องจากการได้รับความสะเทือนใจ เสียใจมากที่ถูกบังคับให้ต้องจากพรากคนรัก แต่การดำรงชีวิตอยู่ต่อมาของคนพิการนั้น เป็นรูปธรรมหนึ่งของการชดใช้บาปกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตชาติ

“...แม่ทิพ สิ้นสุดกันสำหรับชีวิตที่อาภัพและตกเป็นทาสกรรมอยู่ตลอดเวลา... เขาสิ... เขาต่างหาก... ภารต ภารตริษฐ์ นายแพทย์ผู้ทรงวิชาความรู้อุดมด้วยเกียรติและศฤงคาร... เขาจะต้องใช้หนี้กรรมต่อไป... เพื่อดำรงไว้ซึ่งเกียรติ และยิ่งใหญ่กว่าเกียรติก็คือคุณแจ้ว... คุณแจ้วผู้

เกิดมาให้เขาใช้ตัวของเธอล้างบาปให้แก่เจ้าคุณพ่อ..." (จุลลดา ภักดีภูมินทร์ 2537: 228, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ฉันไม่เคยชิงชิงแม่ทิพ นึกอยู่เสมอว่าท่านเป็นแม่บังเกิดเกล้า...เรียนสำเร็จกลับมา แทนที่จะได้รับความชื่นใจจากผู้เป็นพ่อแม่ พ่อเจ็บหนัก แม่มีธุ้ เป็นบ้าเพราะฐู่แต่งงานใหม่กับผู้หญิงอื่น น้องคนละพ่อ คือยายแจ้วก็พลอยรับบาปกรรมมารทรรรมจากแม่ เกิดมาก็ไม่สมประกอบ ฉันเป็นผู้รับบาปกรรมที่ทุกคนช่วยกันสร้างไว้..." (จุลลดา ภักดีภูมินทร์ 2537: 256, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจในมิติเพศภาวะ (gender) ต่อกรณีของคนพิการทางจิต นั่นคือผู้หญิง มักจะถูกนำเสนอในแง่ที่มีโอกาสเป็นคนพิการทางจิตได้ง่ายกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญกับ ปัญหาความผิดหวังจากความรัก เช่น แม่ทิพในปราสาทมิด ส่วนคู่รัก (นายเทพ) กลับทำใจได้และ ดำเนินชีวิตปกติ ซึ่งสะท้อนถึงภาพตัวแทนอีกด้านหนึ่งของความเป็นเพศหญิงที่มีอารมณ์อ่อนไหว ทุ่มเท ความรู้สึกบูชาความรักอย่างฝังจิตฝังใจ

"ในม่านเมฆ"

เรื่องย่อ

นวนิยายเรื่อง "ในม่านเมฆ" นี้ แต่งขึ้นโดย บุษยมาส เป็นเรื่องราวความรักของ "น้องทราย" และ "ภาดา อภิรักษ์ภูบาล" ซึ่งต้องแต่งงานกันเนื่องจากข้อตกลงของผู้ใหญ่ของทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งที่ภาดาแต่งงานกับคนรักแล้วตั้งแต่เรียนอยู่เมืองนอก เรื่องนี้ที่จริงไม่ได้กล่าวถึงชีวิตของตัวละครผู้พิการมากนัก เพียงแต่อาศัยความพิการเป็นส่วนหนึ่งของการพิสูจน์ความรัก/ไม่รัก ความดี/ไม่ดีของตัวละครอื่น ๆ นั้นเอง โดยใช้องค์ประกอบเรื่องมรดก ฐานะ ความรวย/จนเป็นส่วนประกอบในการพิสูจน์ร่วมด้วย "น้องทราย" ในเรื่องนี้เป็นคนพิการร่างกาย เนื่องจากเป็นโรคไขสันหลังอักเสบตั้งแต่เด็ก แต่ได้ถูกส่งตัวไปผ่าตัดรักษาที่เมืองนอกจนกระทั่งหายเดินได้เป็นปกติเมื่ออายุ 13 แต่การหายจากความพิการนี้ถูกเก็บไว้เป็นความลับ เพื่อมาแต่งงานกับภาดาและสัญญาจะอยู่ร่วมกันเป็นเวลาหนึ่งปี น้องทรายผู้พิการต้องทำความดีเอาชนะใจของคนรอบข้าง โดยเฉพาะแม่สามี ซึ่งเกลียดชังและอาศัยความพิการมาเหยียดหยามอยู่ตลอด และในที่สุดเรื่องราวก็คลี่คลายเมื่อภาดารักน้องทรายทั้ง ๆ ที่เป็นคนพิการ เนื่องจากความเป็นคนดี

เมื่อเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับการพิสูจน์ความดี/ไม่ดีของคน ด้วยการใช้ความพิการเป็นเครื่องมือ ตลอดทั้งเรื่องจึงเป็นภาพที่ขัดแย้งตรงข้ามของความคิดความรู้สึกของตัวละครต่าง ๆ ที่มีต่อน้องทรายตัวละครพิการ ระหว่างการดูถูกเหยียดหยามคนพิการ กับการให้ความรัก เวทนาสงสารคนพิการ ดังนี้

(1) คนพิการเป็นคนที่น่าสงสาร ที่คนปกติต้องให้ทั้งความรักและการดูแลเป็นห่วงอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในกรณีของน้องทรายในเรื่อง ที่ต้องจากบ้าน จากความดูแลของพ่อ ออกไปแต่งงานและอาศัยอยู่ในบ้านสามี ในยุคนี้การแสดงความรู้สึกสงสารคนพิการเป็นสิ่งที่สมควร เพื่อแสดงออกถึงความดีงามของจิตใจ

"...พี่จะแต่งงานกับเธอเพราะความสงสาร พี่สงสารเด็กพิการ ที่จะต้องเผชิญกับโลกกว้างตามลำพัง..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 35, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...หากน้องทรายไม่พิการ ความหวังใยของอาที่มีต่อแคงน้อยกว่านี้มากมายหลายเท่า นัก แต่น้องทรายเป็นเด็กผู้หญิงและพิการ หากสิ้นอาแคงก็เหมือนกับอยู่ในโลกนี้แต่ผู้เดียว เงินทองทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ อาคิดว่ามันคงจะเป็นศัตรูกับแคงมากกว่ามิตร..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 78)

"...อาเป็นห่วงน้องทรายเพราะความพิการของแคง อาต้องการฝากฝังน้องทรายกับผู้ที่อารักและไว้วางใจทั้งมั่นใจว่า เขาจะไม่ทอดทิ้งเด็กที่พิการและกำพร้าอย่างน้องทราย...อาเห็นใจคุณชาย ไม่อยากให้คุณชายต้องบั่นทอนความสุขของตนเองด้วยการแต่งงานกับเด็กพิการอย่างน้องทราย..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 84, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ความจริงก็น่าเห็นใจนายวินที่ห่วงลูกสาว เพราะเด็กนั้นไม่สมประกอบบ่งบอเปลี่ยนแปลงเสีย น้าเวทนารู้หรือ..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 93)

"...ภาพของเด็กหญิงซึ่งนั่งอยู่บนเก้าอี้ล้อเลื่อนเป็นประจำได้ปรากฏซ้อนภาพของทารกน้อย ที่นอนซุกตัวอยู่บนเบาะสีขาวอันอ่อนนุ่ม สิ่งที่น่าจดจำได้ไม่เคยลืมก็คือดวงตาคู่ที่สวยงามแปลกประหลาดผิดเด็กอื่น เพราะมันจะทำให้ทุกคนที่พบเห็นเธอบังเกิดความเอ็นดูรักใคร่เมตตา สงสาร...ยิ่งโต น้องทรายก็ยิ่งน่ารักน่าเอ็นดูยิ่งนัก แต่นิจจา...น่าเสียดายที่เธอพิการ..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 34, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ในขณะที่เดียวกันทางด้านนายอำนาจ พัทฒน์ไพศาล สุภาพบุรุษสูงอายุ ผู้มีจิตใจอันงดงาม ก็ได้มองดูศิววิทย์สาวน้อยพิการ ด้วยสายตาที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา และแผ่ชื่นชมกับความงดงามน่ารักของเด็กสาวปนความเสียดายที่เธอพิการ..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 136, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ผมไม่เข้าใจว่า ทำไมคุณแม่จึงเกลียดน้องทรายเสียนัก ทั้ง ๆ ที่เธอเป็นเด็กที่น่าสงสาร" (บุษยมาส, เล่ม 1 236, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2) ภาพของคนพิการที่ได้รับการรังเกียจ และถูกเหยียดหยาม อันเนื่องมาจากความไม่สมประกอบของร่างกาย และสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่มองว่าคนปกติมีสถานะทางสังคมสูงกว่าคนพิการ ยิ่งเรื่องนี้สมมติเรื่องราวให้เกิดขึ้นในสังคมชั้นสูงด้วยแล้ว การกตเหยียดคนที่มีความแตกต่างทางชนชั้นจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนมากขึ้น

"...พี่ทนไม่ได้ที่จะรับเอาน้องเด็กบ้านนอกพิการ ซึ่งมีเลือดไพร่ของเจ้าวินมาเป็นสะใภ้ พี่สงสารลูก เธอออกไปหาเพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติ รูปสมบัติ เรื่องอะไรจะไปแต่งงานกับเด็กนั้น" (บุษยมาส, เล่ม 1, 6)

"ชื่อทำไมวาลิง วาลิกา ชื่อแม่โปลิโอก็สิ้นเรื่อง ส่วนชื่อเล่นก็แม่งอวย...ตั้งเสียเพราะหวังใครเขาเห็นตัวเจ้าของชื่อเข้า ขายหน้าเขาเปล่า ๆ" ท่านปลงสังเวชแกมเหยียดหยามในตอนท้าย (บุษยมาส, เล่ม 1, 14, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เด็กน้องทรายนะ แกจะไปรู้ไปเห็นอะไร เพราะง่อยเปลี้ยเสียขา ต้องอยู่กับบ้านตลอดปีตลอดชาติ" ตอนท้ายน้ำเสียงของท่านบอกความหยามเหยียดมากกว่าเวทนาสงสาร..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 104, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...พี่เหลืมิไม่อายใครเขาบ้างหรือ ที่แต่งงานกับคนง่อยเปลี้ยเสียขา คนดีสมประกอบ ออกเยอะแยะไม่เลือก...มีเมียง่อยแต่มีหวังได้เป็นเศรษฐี ไม่เห็นเสียหายนะไร...ยายง่อยก็เอา

เก็บไว้บ้าน ไม่มีทางที่จะตามไปอาละวาดหึ่งหวงที่ไหน สบายกว่าที่มีเมียสมประกอบเสียอีก"
(บุษยมาส, เล่ม 1, 157, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ทำเป็นเอื้อเพื่อมาส่งน่านา ที่แท้ก็คงจะตั้งใจมาหานังโปลิโอ คนอะไรช่างสิ้นคิด คนดี ๆ
ถมไปไม่คิดรัก มารักคนง่อยเปลี้ยเสียขา" (บุษยมาส, เล่ม 2, 86, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...วันหนึ่ง ๆ ไม่มีหีบฉวยอะไร สบายเสียชาติหนึ่งที่เกิดมาง่อยเปลี้ยเสียขา กินแล้วก็นอน นอนแล้วก็นอน..." (บุษยมาส, เล่ม 1, 412)

"ยายหนูลูกพ่อ"

เรื่องย่อ

"ยายหนูลูกพ่อ" ของ โบตัน (2527) เป็นเรื่องราวของ "พ่อ" ที่ชื่อ "บุญญภัทร" ผู้มีแซ่และชาลีเล็ก ไม่สมประกอบ จนได้ชื่อว่า "คอก" เนื่องจากติดเชื้อโรคโปลิโอตั้งแต่ยังเด็ก แต่ได้ร่ำเรียนและทำงานด้านศิลปะ เรื่องราวของ "ยายหนู" หรือ "บุญญพิลาส" นั้น เริ่มต้นขึ้นเมื่อ "พ่อ" เป็นคนรับว่าเป็นพ่อของเด็กในท้องผู้หญิง บ้านเดียวกันที่ตัวเองหลงรักอยู่ เมื่อคลอดออกมาก็เลี้ยงดูเสมือนลูกของตัวเอง กระทั่งลาออกจากการทำงาน ประจํามาทำงานอิสระวาดรูปประกอบเรื่องอ่านเล่นและนิตยสารสำหรับเด็ก เพื่อจะได้มีเวลาเลี้ยงลูกได้ด้วยตนเอง โดยที่แม่หรืออัมพิลา ไม่ได้สนใจใยดีอะไรอีกเนื่องจากเกลียดพ่อของเด็กที่ไม่รับผิดชอบ จึงกระตือรือร้น ไปเรียนเสริมสวยและหาทางไปเมืองนอก จนกระทั่งแต่งงานใหม่กับเศรษฐีชาวฝรั่งเศสในเวลาต่อมา

ยายหนูจึงเติบโตขึ้นด้วยความรักของพ่อคอกเพียงคนเดียว เรื่องราวส่วนใหญ่จึงเป็นฉากของการเลี้ยงดูเด็กในแต่ละช่วงวัย บทสนทนาระหว่างพ่อ-ลูกในเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชีวิตประจำวัน เช่น การกินอยู่หลับนอน เข้าโรงเรียนอนุบาล ไปเที่ยวบ้านที่ต่างจังหวัด เป็นต้น ภายหลังพ่อก็มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ต้องเข้ารับการผ่าตัดหลังและมีโรคความดันสูง ประกอบกับแม่และพ่อใหม่ชาวฝรั่งเศสไม่มีลูก เมื่ออายุได้ 13 ปียายหนูจึงต้องไปอยู่ฝรั่งเศสทั้งที่ไม่ได้เต็มใจ ทำให้กินไม่ได้นอนไม่หลับ จนกระทั่งซูบผอมเพราะเป็นห่วงพ่อและคิดถึงบ้านที่กรุงเทพฯ แม่จึงยอมแพ้ พายายหนูกลับมาเยี่ยมพ่อซึ่งผ่าตัดหลังและอาจต้องนั่งรถเข็นไปตลอดชีวิต ยายหนูจึงไม่กลับไปอยู่ฝรั่งเศสอีก

ภาพของบุญญภัทร ซึ่งเป็นคนพิการทางร่างกายในเรื่องนี้ ผู้แต่งไม่ได้เน้นถึงเรื่องความพิการของตัวละครมากนัก หากแต่อาศัยความพิการของตัวละครมาเป็นคุณสมบัติหนึ่งในการเปรียบเทียบให้เห็นถึงจิตใจและการกระทำของมนุษย์ ภาพของคนพิการในเรื่องนี้จึงมีลักษณะ

(1) ภาพของคนพิการที่มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรมสูงส่ง มีความรักที่บริสุทธิ์ ซึ่งมักเป็นภาพเปรียบเทียบกับเชิงตรงข้ามกับตัวละครอื่น ๆ เสมอ โดยเฉพาะการใช้คู่ตรงข้ามระหว่าง พิกาททางกาย กับพิกาททางใจ นั่นคือ คนพิการทางกายนั้นมักจะมึจิตใจที่สูงส่งกว่าคนปกติที่มีพฤติกรรมผิดไปจากธรรมเนียมปฏิบัติของสังคม

"...โลกของพี่คอกสะอาดอ่อนโยน แต่โลกของฉันสกปรกกระด้าง..." (โบตัน 2541: 28, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เขาดีใจที่คุณธรรมความดียังไม่สูญไปจากโลก และยังมีผู้ซบซึ้งกับพฤติกรรมของเขา บุญญภัทรไม่ได้ต้องการเป็นคนเลวเลิอะไร เขาทำทุกอย่างที่หัวใจต้องการเท่านั้นเอง คนพิการอย่างเขา พิกาทแต่กาย หากหัวใจสมบูรณ์ยิ่งกว่าผู้มีร่างกายสมประกอบทั้งหลายอีกมากมายนัก..." (โบตัน 2541: 235, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...พี่คอกเป็นคนเดียวที่ยายหนูยึดเป็นที่พึ่งทางใจ ถึงด้านอื่นพี่คอกจะช่วยลูกไม่ได้เพราะสุขภาพไม่ดี แต่ทางด้านหัวใจแล้ว ยายหนูมีพี่คอกคนเดียวเท่านั้น...ไม่คิดเลยว่าความรักระหว่าง

มนุษย์ชาติจะยิ่งใหญ่ได้ถึงเพียงนี้ ความเมตตาที่พี่คอกมีต่อยายหนู ความรักที่ยายหนูมีต่อพี่คอก ยิ่งใหญ่กว่าความสัมพันธ์ระหว่างสายเลือดของแม่ลูกอย่างอัมกับยายหนู ยิ่งใหญ่กว่าความรัก ระหว่างชายหญิงทุกคู่ที่อัมเคยพบเห็นมาชั่วชีวิต เพราะบริสุทธิ์สะอาดปราศจากความ ต้องการสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น..." (โบทัน 2541: 232, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เขาเป็นคนดีเกินไป ฉันเกลียดเขา เพราะเขาทำให้ฉันรู้สึกตัวตัวเองช่างเลวทรามต่ำ ช้า ไม่มีใครเทียบ...เขาเป็นสามีของฉันจริง แต่ฉันไม่ได้รักเขาเลย ไร้อะไร ผู้ชายขาลีบข้างหนึ่ง แขนก็คอก ยังดีที่หน้าตาไม่ชั่ววันัก ทำงานการดีพอมือชื่อเสียง..." (โบทัน 2541: 19, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2) ความพิการที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นปมด้อยในชีวิต แม้จะยอมรับได้แต่ก็ไม่มีทางลบเลือนไป ถึงจะชดเชยด้วยการพึ่งตัวเองและเป็นคนดีอย่างที่สุดที่แม้แต่คนปกติทั่วไปก็ทำได้ยากแล้วก็ตาม ปมด้อยนี้ถูกพูดถึงเสมอในหลายตอน โดยเฉพาะเมื่อต้องก้าวข้ามเข้าไปสัมผัสกับเป็นส่วนหนึ่งของโลกของคนปกติ เช่น การแต่งงาน มีครอบครัว หรือการเลือกที่จะทำงานที่บ้าน ในแง่หนึ่งก็แสดงให้เห็นว่าคนพิการควรจะอยู่ในพื้นที่เฉพาะ อยู่ในโลกพิการของตัวเอง ไม่ไปปะปนข้องเกี่ยวกับคนปกติอื่น ๆ

"...พ่อเป็นเพียงเพื่อนรุ่นพี่ของแม่ และเป็นเพื่อนที่ต่ำต้อยน้อยหน้า ไม่ได้รับยกย่องแต่อย่างใด เพราะพ่อเป็นคนไม่สมประกอบ...ที่จริงเจ้าความไม่สมประกอบนี้ ก็ได้ขัดขวางการเรียนการงานของพ่อแต่อย่างใด พ่อทำงานได้เหมือนคนอื่น ๆ เดินได้เร็วเท่ากับเพื่อน ๆ แขนข้างที่คอกก็ใช้งานได้ดีเกือบเท่ากับข้างดี แต่มันก็เป็นปมด้อยประจำตัว ผู้ใหญ่เรียกพ่อว่าเจ้าคอก ไข่คอก เพื่อน ๆ ก็เรียกอย่างนั้น..." (โบทัน 2541: 5, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ตัวเขาแม่ไม่สมประกอบ ถูกญาติ ๆ ล้อเลียน แต่พ่อแม่ไม่เคยเฉยเมยกับเขา ปฏิบัติต่อเขาเช่นลูกที่สมประกอบทุกประการ แม่ไม่เคยเรียกเขาว่าคอก ส่วนพ่อถึงจะเรียก ก็เรียกเพราะความเคยปากเคยหู ไม่ใช่ต้องการจะตอกย้ำปมด้อยของเขา..." (โบทัน 2541: 69, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...พี่รู้ ไข่คนแขนคอกขาลีบอย่างพี่ จะมีใครมารักมีใครไยดีด้วย ที่แต่งด้วยเพราะกลัวลูกจะไม่มีพ่อ ไม่อยากทำแท้งเท่านั้นเอง..." (โบทัน 2541: 85, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ผมรักลูก หย่ากันครั้งนี้ลูกก็จะอยู่กับผม...แม่เขาต้องการหย่าเพราะผมไม่เหมาะสมกับเขา อย่างผมแขนคอก ขาลีบ จะเหมาะกับผู้หญิงหยา ๆ ไก่ ๆ ได้อย่างไร..." (โบทัน 2541: 100, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...คนสองคนอยู่ด้วยกันไม่เกี่ยวกับความดีหรือความเลวของคนไหนหรอก เพียงแต่อยู่ด้วยกันไม่มีความสุขก็แยกกันไป อีกอย่างหนึ่ง หนูก็เห็นอยู่แล้วว่าพ่อไม่แข็งแรง ยากจนด้วย

แขนคอก ขาถีบ หน้าตาซีเหว้ยงี้ ผู้หญิงสวย ๆ อย่างแม่ของหนูก็ไม่อยากอยู่ด้วย..." (โบทัน 2541: 130, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...กฎเกณฑ์อะไร ๆ ก็ล้วนแต่คนคิดขึ้นมา...เรื่องทำงานก็เหมือนกัน ทำไมจะต้องทำนอกบ้าน ทำไมจะต้องรับราชการ หรือเป็นลูกจ้างเจ๊ก ลูกจ้างญี่ปุ่น ลูกจ้างฝรั่ง มันก็ทำงานได้เงินเหมือนกัน พี่ว่านะเจ้าคอก มันมีปมด้อยเรื่องแขนขาไม่สมประกอบ มันชอบทำงานอยู่กับบ้านมากกว่าออกนอกบ้านไปเป็นเป้าสายตาคนเยอะแยะเสียอีก..." (โบทัน 2541: 53, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“เงาจันทร์”

เรื่องย่อ

“เงาจันทร์” เป็นนวนิยายที่เขียนโดย กฤษณา อโศกสิน (2538) ถ่ายทอดเรื่องราวจากประสบการณ์จริงของผู้แต่ง ที่ได้มีโอกาสรู้จักหญิงพิการคนหนึ่งที่ต้องใช้ไม้เท้าและรถเข็น แต่ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการนิตยสารสำหรับเยาวชนได้อย่างดี จึงได้เขียนเรื่องราวของคนพิการ โดยนำเธอมาเป็นแบบ เป็นตัวแทนของคนพิการ ตัวละครพิการสำคัญในเรื่องคือ “เมย์” หรือศศิน สิตะสาณีย์ บัณฑิตศิลปศาสตร เอกภาษาฝรั่งเศสเหรียญทองจากธรรมศาสตร์ และประกาศนียบัตรการแปลชั้นสูงจากเบลเยียม ซึ่งเป็นโรค ‘เซเรบรัล พัลซี’ เกิดจากอาการเกร็ง เพราะสมองส่วนที่ควบคุมการเคลื่อนไหวที่ขาดควบคุมไม่ได้ เมื่อกลับมาได้ทำงานแปลเอกสารหนังสือ ทั้งหนังสือสำหรับเด็ก การตลาด สารคดีไปจนถึงการเป็นบรรณาธิการทำนิตยสารรายเดือนสำหรับเด็กด้วยตัวเอง

เรื่องราวในเรื่องเงาจันทร์นี้ เป็นเรื่องราวในชีวิตของศศิน หรือน้องเมย์ ตัวละครพิการร่างกายที่ต้องต่อสู้กับความพิการแต่กำเนิด จุดเน้นสำคัญของเรื่องเป็นการต่อสู้กับความยากลำบากในการมีชีวิตอย่างคนพิการ เรื่องนี้ตัวละครส่วนใหญ่เป็นชีวิตของชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งค่อนข้างมีฐานะ ทำให้สามารถเข้าถึงโอกาส และสามารถจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จำเป็นให้แก่ชีวิตที่พิการได้อย่างไม่ยากเย็นนัก ชีวิตส่วนใหญ่ในเรื่องเป็นการต่อสู้ระหว่างความคิดฝันในใจที่ผู้แต่งใช้คำว่า “โลกใบใน” กับการเผชิญความจริงใน “โลกใบนอก” ที่ต้องยอมรับและต่อสู้เพื่อเอาชนะความพิการ เริ่มตั้งแต่การต้องทำกายภาพตั้งแต่เด็ก รวมถึงการผ่าตัด ซึ่งต้องเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความพิการเป็นระยะ ๆ แต่ในท้ายที่สุด ศศินหรือน้องเมย์ก็ได้ทำตามความฝันที่ต้องการ ด้วยการเป็นเจ้าของนิตยสารสำหรับเด็กที่ชื่อ “เพื่อนเด็ก” โดยมีตัวละครที่ชื่อ “ป้าสัก สารจารย์” นักศึกษารุ่น 6 ตุลาคม 2519 ที่เข้าป่า แล้วหนีไปอยู่อังกฤษก่อนจะกลับเข้ามาเรียนใหม่เป็นหนึ่งในคอลัมน์นิสต์ของหนังสือ ซึ่งน้องเมย์มีความประทับใจและแอบชอบอยู่ นอกจากนี้ผู้แต่งก็ได้พาไปรู้จักกับตัวละครอื่น ๆ ที่มีความพิการต่าง ๆ กันไป เช่น “แฮร์รี่” เด็กชายฝรั่งในโรงพยาบาลฝึกกายภาพที่อังกฤษ ซึ่งแขนขาดแค่ไหล่ ขาขาดแค่เข่า และมารับการฝึกกายภาพให้ใส่และใช้แขนขาเทียม “พล” นักแปลนิยายแนววิทยาศาสตร์ลึกลับ สืบสวนสอบสวน ที่เป็นอัมพาตมากกว่า 15 ปี เนื่องจากตกจากที่สูง และเป็นเพื่อนของน้องเมย์ที่คอยเป็นตัวอย่างของคนพิการที่ปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับชีวิต รวมถึง “แม่ของป้าสัก” ที่ประสบอุบัติเหตุต้องตัดแขนขาเหลือแค่ศอก ซึ่งเป็นหนึ่งในคนที่เข้าใจความรู้สึกของความสูญเสียได้ดี

นวนิยายเรื่องนี้สะท้อนและนำเสนอวาทกรรมเชิงค่านิยมใหม่ ๆ ในการมองคนพิการ ซึ่งเป็นพัฒนาการทางความคิดที่แตกต่างจากนวนิยายหลายเรื่องที่ได้นำเสนอไว้ก่อนหน้านี้อย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากผู้แต่งได้แรงบันดาลใจจากการได้สัมผัสกับคนพิการ มีข้อมูลในแง่ของประสบการณ์และความคิดความรู้สึกของคนพิการที่มากพอสำหรับการบรรยายให้ผู้อ่านได้ทราบ เรื่องนี้จึงเป็นนวนิยายที่มีคนพิการเป็นตัวละครสำคัญของเรื่อง มิใช่ตัวละครประกอบเหมือนเรื่องอื่น ๆ การถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของตัวละครพิการในเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่เรียกได้ว่า เป็นการเปลี่ยนมุมมองใหม่ให้กับสังคมในการมองคนพิการ และนำเสนอให้สังคมได้รับรู้ภาพคนพิการในอีกลักษณะหนึ่ง ที่แตกต่างค่อนข้างมากจากภาพคนพิการในนวนิยายยุค พ.ศ. 2500 ดังที่ผู้แต่งได้ชี้แจงไว้ในตอนหนึ่งของคำนำว่า

“แบบหรือตัวอย่างนั้น เป็นสิ่งที่เราต้องคิดเฟ้น บางชีวิตอาจน่าสนใจกว่าหรือน่าสนใจที่สุด แต่การนำมาเป็นแบบฉบับก็อาจมีช่องว่างหรือข้อขัดข้องในการนำเสนอด้านนวนิยาย ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจเลือกข้อมูลจากเธอนี้ โดยนำสิ่งแวดล้อมของเธอ เช่น ชนิดของโรคและพัฒนาการต่าง ๆ มาปรุงใส่ไว้ในตัวละคร ชูตัวละครสำคัญที่ข้าพเจ้ามุ่งหมายให้เป็นตัวแทนคนพิการทั้งหลาย ได้โดดเด่นขึ้นมาในภาพยนตร์หรือในการรับรู้ของผู้อ่าน” (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 3-4)

การเปลี่ยนมุมมองที่กล่าวถึงข้างต้น อาจเกิดจากปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของสังคมไทยที่มองคนพิการ ขณะเดียวกันก็อาจเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอ “ความจริงทางสังคม” ผ่านวรรณกรรม และเรื่องแต่งต่าง ๆ ที่ต้องให้ความสำคัญกับ “ความจริง” มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงสังคม การเมือง เศรษฐกิจอาจส่งผลให้สังคมไทยปรับเปลี่ยนทัศนคติหลายด้าน ขณะเดียวกันก็อาจสร้างรสนิยมในการเสพงานเชิงวัฒนธรรมในมุมมองที่เปลี่ยนไป อย่างสอดคล้องกับยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นเพลง ดนตรี ภาพยนตร์ ละคร วรรณกรรม หรือเรื่องแต่งต่าง ๆ

(1) ภาพของคนพิการในเรื่องนี้ เป็นคนพิการที่ไม่ยอมรับความสงสาร ไม่ขอบน้ำเสียงที่แสดงความสมเพชเวทนา ดังที่มักจะเจอในนวนิยายยุคก่อนหน้า ที่สามารถแสดงความสงสารสมเพชเวทนาแก่คนพิการได้อย่างเปิดเผยจริงใจ แต่ในยุคหลังมานี้ การแสดงความสมเพชเวทนาในชะตากรรมของคนพิการนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรแสดงออกมาย่างยิ่ง โดยเฉพาะการแสดงความรู้สึกต่อหน้าคนพิการเอง

“โ..เด็กนั้นหน้าตาสวยนะ เสียหายที่ขาแกละเป็นอะไรไป...ถือไม้เท้าตั้งแต่เล็กเลย...ศศินจำได้ว่า หล่อนเกลียดเสียง ‘โ..’ ที่ทอดยาวอย่างสมเพชเวทนานั้นเป็นที่สุด” (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 20, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“...หล่อนไม่ชอบดูหนังหรือละครที่นำเรื่องราวของคนพิการมาตีแผ่ คล้ายเป็นการขาย ‘อารมณ์รันทด’ อีกรูปแบบหนึ่งที่ตอกย้ำให้ดูน่าสลดใจยิ่งขึ้น...เหมือนยามที่เปิดหนังสือแล้วพบ ‘โลกของคนพิการ’ ที่นักเขียนสารคดีไปค้นคว้าทำข่าว นำเอามาเผยแพร่ทั้งรูปและเรื่อง แล้วหล่อนก็เลยพานวิงเวียนด้วยความโศกสลดรันทดใจ” (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 300, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

อย่างไรก็ตาม แม้การแสดงความรู้สึกเวทนาสงสารคนพิการจะเป็นสิ่งที่ไม่สมควรในยุคหลังมานี้ แต่หนึ่งในคำอธิบายต่อการประสบกับความพิการที่ยังมีอิทธิพลอยู่มากในสังคม ซึ่งยังเป็นประเด็นนำเสนออยู่ในนวนิยายก็คือ การประสบกับภาวะความพิการไม่ว่าประเภทใดนั้น เป็นเรื่องของชะตากรรม หรือเคราะห์กรรม เป็นสิ่งที่คนพิการทุกคนจะต้องต่อสู้ ไม่ยอมพ่ายแพ้ต่อชะตากรรมที่กำลังเผชิญอยู่ และด้วยวาทกรรมทำนองนี้ ประเด็นเรื่องความพิการกับปมด้อย และความพิการกับการตระหนักถึงความเป็นอนิจจังของคนปกตินั้น แม้จะมีกล่าวถึงอยู่ในเนื้อเรื่องบ้าง แต่ก็กำลังลบลบบาทและถูกให้ความสำคัญน้อยลงทุกที

"มันก็เรื่องของความพิการ ข้อจำกัดทางสรีระของคนที่สูงสูญเสียอวัยวะทางกายให้แก่ชะตากรรม" (ภฤณณา อโศกสิน, เล่ม 2 2538: 61, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เส้นทางของเรากำลังเริ่ม...หล่อนึกในใจ แต่จะเริ่มอย่างไรจึงจะพอสมน้ำสมเนื่อกับการเป็นหญิงสาวที่ธรรมชาติจัดสรรเคราะห์กรรมและโชคลาภมาให้อย่างเพียบ เพื่อสู้กันภายในร่างร่างนี้และหัวใจดวงนี้" (ภฤณณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 10, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"คุณสุตตาเล่าอย่างมีความสุข ศนินเลือบเห็นความสุขนั้นฉายออกมาชัดเจน ไม่มีวีแววว่าผู้พูด เจ้าของแขนที่ถูกตัดขาดจะเคยสนใจดีต่อเรื่องราวของอวัยวะที่สูงสูญไปเพราะเคราะห์กรรม..." (ภฤณณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 163, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เมื่อก่อน ป้าใจร้อนกว่านี้มาก พอเสียแขนเท่านั้นแหละ ต้องช้าลงทันที ฝึกตัวเองใหม่หมด แรก ๆ ก็เศร้าใจ กลุ้มใจ แต่นานไป พยายามใช้ธรรมะเข้าช่วยก็ค่อย ๆ ได้ผลมากขึ้น ใจค่อย ๆ เย็น เย็นลง จนถึงขีดที่รู้สึกปกติ ไม่หงุดหงิด ไม่ซึมเศร้า ไม่ทำความรำคาญให้คนรอบข้าง ด้วยปมด้อยของเรา...แขนขวาขาดไปข้างเดียว ก็ใช้ว่าร่างทั้งร่างจะต้องตายทั้งเป็น ใจทั้งใจจะต้องเย็นชากระด้างลงเมื่อไหร่เล่า...คนพิการ ถ้าลบปมด้อยได้มากเท่าไรก็จะเกิดประโยชน์กับตัวเขาเองมากเท่านั้น คือ หนึ่ง ไม่ทำให้คนที่ต้องเลี้ยงต้องดูแล ต้องติดต่อกว้างขวางกับเขาเกิดเบื่อหน่าย กลียดชังหน้า สอง จิตใจเขาเองก็จะสบาย เห็นเคราะห์ร้ายของตัวเองเป็นอนิจจัง..." (ภฤณณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 189, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"การสูญเสีย มีว่าอวัยวะส่วนไหน เมื่อบังเกิดมี เจ้าตัวก็จำต้องต่อสู้ทรหด ประหนึ่งว่ากำลังดำรงตนอยู่กับสงครามชีวิตก็มีปาน" (ภฤณณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 318, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ตั้งแต่ชายผู้ให้เท้าซ้ายข้างเดียวเป็นเครื่องบุกเบิก กับชายผู้ต้องนั่งอยู่บนรถตลอดชีวิต หากก็สามารถพิชิตทุกสิ่งทุกอย่างได้เท่า ๆ หรือดีกว่าคนธรรมดาที่ไม่พิการ" (ภฤณณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 348)

(2) คนพิการในเรื่องนี้ เป็นตัวอย่างของคนพิการที่สามารถพึ่งตัวเองได้ และพยายามที่จะดำเนินชีวิตประจำวันเยี่ยงคนปกติธรรมดาทั่ว ๆ ไป ทั้งในแง่ของการศึกษา การทำงาน และการมีชีวิตครอบครัว มีการเสนอมุมมองและการทำความเข้าใจคนพิการเสียใหม่ ด้วยการมองว่าคนพิการก็เป็นคนธรรมดา ๆ อาจมีความต้องการพิเศษกว่าคนอื่นตรงที่มี "ข้อจำกัดทางกายหรือการเคลื่อนไหว" เท่านั้นเอง หากมีสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องนี้ที่เหมาะสมเพียงพอก็ไม่น่าจะเป็นปัญหาต่อการดำรงชีวิต ฉากเริ่มต้นของเรื่องนี้จึงเปิดขึ้นที่การกล่าวถึง คนที่มี "ข้อจำกัดทางการเคลื่อนไหว" แทนคำว่า "พิการ" อันเป็นการเสนอวาทกรรมหรือความหมายใหม่ของคำว่า "พิการ" ให้แก่สังคมได้รับรู้

"หล่อนออกเดินช้า ๆ ใช่มั้ยทำช่วยโดยไม่ขัดเซ็น...คุณจงจิตตามมาข้างหลังอย่างคืบคลาน ต่อ 'ข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว' ที่คุณทราบดีว่าเป็นมารดาศินคิดขึ้นใช้แทนคำว่า 'แฮนดิแคพ' ในภาษาอังกฤษ และ 'พิการ' ในภาษาไทย..." (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 6, ตัวเน้นเป็นผู้วิจัย)

"...ผู้คนสมัยใหม่มองความพิการหรือข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว อย่างเห็นเป็นเรื่องธรรมดามากขึ้น" (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 36)

"คุณวรวิทย์ออกไปแล้ว ทั้งศินได้ตามล้าพัง กับความหวังและความฝันส่วนตัวที่หล่อนเลือกเอง ด้วยสิทธิของความเป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งข้อจำกัดทางกายมิได้เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด" (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 217)

"... 'การเคลื่อนไหวอันจำกัด' ของหล่อนนี้มีเฉพาะเพียงขาสองข้าง หากไม่เคยลามเลยไปถึงอวัยวะส่วนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 'ดวงปัญญา'...ขาทั้งสองข้างที่ต้องใช้ไม้เท้าบางครั้ง และรถเข็นบางคราว มิได้เป็นอุปสรรคในการเดินเลือกเก็บชมทรัพย์บางส่วน...จากสุดขอบฟ้า... มาเป็นสมบัติติดตัวจุมนุชย์ชาติอื่น ๆ" (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 8, ตัวเน้นเป็นผู้วิจัย)

ข้อจำกัดทางกาย หรือข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวข้างต้นนี้ มิได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนพิการเท่าใดนัก อย่างน้อย ๆ เรื่องราวที่ผู้แต่งนำเสนอไว้ในนวนิยายเรื่องนี้ก็ได้พยายามบอกกับสังคมว่า การประสบกับภาวะความพิการนั้นไม่ควรจะเป็นปมด้อยของเขาเหล่านั้น จนทำให้เสียโอกาสในการแสดงและใช้ศักยภาพทั้งหมดที่มี การเน้นถึงข้อจำกัดทางกายและการให้ความสำคัญกับความสามารถทางสมองและปัญญาของตัวละครสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้รับการเน้นย้ำอยู่เป็นระยะ ๆ ควบคู่ไปกับการต่อสู้กับความพิการ และการเอาชนะชะตากรรมที่ไม่สามารถกำหนดเองได้อย่างอดทนนั้น ได้รับการเน้นย้ำในเนื้อหาของเรื่องอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ ตัวอย่างเช่น

"บรรณาธิการสาวกับไม้เท้าคู่นี้ กลายเป็นที่สนใจอย่างกว้างขวาง ดังนั้น ภาพของศินจึงปรากฏอยู่ตามหน้านิตยสาร เจิงแฉะนำบ.ก.หญิงผู้มีข้อจำกัดทางกาย หากสูงด้วยความสามารถทางสมอง พร้อมกับบทสัมภาษณ์ที่พยายามเจาะลึก ให้ผู้คนได้รู้จักในฐานะผู้หญิงเก่งอีกคนหนึ่ง ซึ่งสามารถเอาชนะชะตากรรมที่ทำให้เธอพิการแต่กำเนิด ก้าวขึ้นมายืนเด่นเป็นการประกาศความอดทนอันได้ต่อสู้มายาวนาน" (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 2 2538: 27, ตัวเน้นเป็นผู้วิจัย)

"ผู้มีข้อจำกัดทางกายทุกประเภท มิว่าตาบอด หูหนวก แขนขาขาด หรือบกพร่องสรีระส่วนไหน หากสมองยังทำงาน ใจยังขานรับ "สวิตช์" ทางอารมณ์เปิดปิดได้ เขามีสิทธิหรือไม่ ที่จะ

ได้รับการดูแลและใส่ใจ ในฐานะ 'ทรัพยากรบุคคล' (กฤษฎา อโศกสิน, เล่ม 2 2538: 122, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...หากับไม้เท้าของหล่อนมิได้บ่งบอกเรื่องราวตกต่ำใด ๆ นอกจากหมายถึงความไม่ปกติของอวัยวะส่วนหนึ่งที่ต้องพึ่งเครื่องพยุง..ก็เท่านั้น แต่น้ำใจและจิตสำนึกที่เดินทางผ่านวันอันเจ็บปวดและฝึกหนักยิ่งกว่านักรบในสมรภูมินั้นสิ..คือมนุษย์ที่สมบูรณ์" (กฤษฎา อโศกสิน, เล่ม 2 2538: 345, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เขาเปิดประตูกว้างออก พร้อมกับรับไม้เท้ามาถือไว้ แล้วจึงปล่อยให้หล่อนก้าวขึ้นนั่งโดยไม่ทำท่าพยุง ..ดูประกาศแก่สายตาที่ตามหลังมาว่าสุขภาพสตรีผู้นี้คือคนพิการผู้มีศักยภาพ ..เธอคิดได้ เป็นได้ ทำได้เท่าเทียมหรือดีกว่าคนปกติบางคน จนกระทั่งบางขณะ เขาเองก็หลงลืมไปว่า ศศิน สิตะสาณีนีมีข้อจำกัดทางกาย สมองส่วนที่ควบคุมการเคลื่อนไหว..บกพร่อง หากแต่ส่วนอื่นทำงานหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง..ส่วนที่ควบคุมความคิดและจิตสำนึก" (กฤษฎา อโศกสิน, เล่ม 2 2538: 352, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(3) ภาพของคนพิการในเรื่องนี้ มีการนำเสนอในหลายมิติด้วยกัน เพื่อประกอบให้ผู้อ่านได้สัมผัสโลกของคนพิการอย่างเข้าใจใกล้ชิดกว่าที่เคย ในนวนิยายยุคก่อนหน้านี้ ชีวิตของคนพิการมีเพียงเรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอาชนะใจคนในครอบครัวด้วยความดีและจิตใจที่บริสุทธิ์ถึงดงาม และพยายามนำเสนออารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจของคนพิการเหล่านั้น แต่ในเรื่องนี้ได้พยายามที่จะเขียนถึงเรื่องราวสิ่งดี ๆ ในโลกของคนพิการหลายแง่มุม ทั้งชีวิตการทำงาน การฝึกกายภาพ การดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวและคนใกล้ชิด ชีวิตแต่งงาน รวมไปถึงการปรับสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้เข้ากับคนพิการ และข้อเรียกร้องต่อสังคม

ในส่วนของชีวิตแต่งงานและการสร้างครอบครัวนั้น ผู้แต่งได้นำเสนอผ่านชีวิตของ "พล" เพื่อนของ "ศศิน" ซึ่งประสบอุบัติเหตุต้องนั่งรถเข็นตลอดชีวิต พล เลือกทำงานที่เหมาะสมกับความพิการของตัวเอง มีชีวิตครอบครัวที่อบอุ่น และใช้ชีวิตเคียงคนปกติธรรมดาทั่ว ๆ ไป

"...ก็สังสารตัวเองเหมือนมนุษย์ทั่ว ๆ ไปนั่นแหละ...เดี๋ยวนี้ ผมก็เลยนั่งอยู่บนรถเข็นตลอด..ตลอดชีวิต...ผมไม่เคยปรับตัวผมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเลย แต่ที่อยู่มาได้อย่างพอใจทุกวันนี้ เพราะผมปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวผมมากกว่า...ศศินได้แต่รู้สึกว่ เขาน่าจะเป็นอีกคนหนึ่งซึ่งเข้าใจจัดแต่งสิ่งต่าง ๆ ที่ตกหล่นในชีวิตให้กลมกลืนกัน ด้วยศรัทธาของเขาเอง" (กฤษฎา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 54, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ผอนบ้านไว้หลังนี้ เป็นทาวน์เฮ้าส์เล็ก ๆ นะครับ ...เพราะในที่สุด มันก็ต้องมาถึงจุดที่เราต้องช่วยตัวเองเต็มกำลังปัญญา คนปกติเขาช่วยตัวเองยังไง ถ้าเราช่วยตัวเองได้ ก็ต้องช่วยขนาดนั้นละ" (กฤษฎา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 91, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...แท้จริงแล้ว คนพิการก็มีสิทธิแต่งงานได้ หากบังเอิญพบพานหวานใจ ผู้มีเยื่อใยอบอุ่น รวมทั้งยอมสละความสุขส่วนตัวบางประการ เพื่อเขาหรือเธอ" (ภุชฌนา อโศกลิน, เล่ม 1 2538: 91, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

สำหรับการฝึกกายภาพบำบัดของคนพิการ เรื่องนี้ก็เล่าให้ผู้อ่านได้เห็นอีกมุมหนึ่งของชีวิตที่ยากลำบาก แต่เป็นความจำเป็นของคนพิการ และพยายามถ่ายทอดความรู้สึกบางส่วนออกมาให้ผู้อ่านได้รับรู้ ซึ่งที่จริงสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการอยู่ในครอบครัวชนชั้นกลาง ที่ทำให้สามารถเข้าใจความสำคัญของการฝึกกายภาพบำบัด และเข้าถึงโอกาสได้ตามฐานะ

"ครูฝึก คือที่สุดของความตั้งใจ ด้วยไม่ว่าจะเป็นครูคนไหน เธอจะต้องใช้ทั้งไม้แข็งและไม่นุ่ม แม้รู้ว่าเด็กเจ็บจนเธอเจ็บตามไปด้วย บางคราวอาจถึงกับน้ำตาคลอ หากก็จำเป็นยิ่งนักเนื่องด้วย 'กายภาพบำบัด' นี่แล้วที่จะช่วยให้ความพิการหลายรูปแบบได้รับการ 'ฟื้นฟู' เพื่อไปสู่ความเป็นปกติให้มากที่สุด ครูฝึกกายภาพจึงเปรียบเสมือนความหวัง ทั้งน้อยและใหญ่ของมวลหมู่ผู้มีข้อจำกัดทางกายอย่างแท้จริง" (ภุชฌนา อโศกลิน, เล่ม 1 2538: 95, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"แต่ดิฉันก็ดื้อมาก..เมื่อโรงเรียน เมื่อโรงพยาบาล เมื่อทำกายภาพ หญิงสาวเล่ายิ้ม ๆ อย่างผู้ที่เอาชนะชะตากรรมได้สำเร็จส่วนหนึ่ง คือเขาจะฝึกให้เราทำสิ่งที่ทำไม่ได้...ยกแขนขาไม่ได้ก็ต้องยก กางขาไม่ได้ก็ต้องกาง ยืนไม่ได้ก็ต้องยืน...คนปกติ ก็ควรฝึกอย่างนั้นเหมือนกัน" (ภุชฌนา อโศกลิน, เล่ม 1 2538: 38-39, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...หล่อนผ่านมาอย่างไรตั้งยี่สิบห้าปี หกล้มแล้วร้องไห้ ร้องไห้แล้วเข้าฝึก ฝึกแล้วฝึกอีก ไม่อยากยกขา ยกแขนก็ต้องยก ไม่อยากทำอะไรไหนก็จำต้องทำสิ่งนั้น มิได้ว่างวัน ฝึกมาเรื่อยจนถึงทุกวันนี้..." (ภุชฌนา อโศกลิน, เล่ม 1 2538: 67)

หนึ่งในภาพชีวิตที่สำคัญของคนพิการก็คือ การดูแลเอาใจใส่อย่างดีที่สุดจากครอบครัวและคนใกล้ชิดคนพิการเอง ในเรื่องนี้ "ศศิ" เป็นตัวอย่างของคนพิการในครอบครัวชนชั้นกลางที่ได้รับการดูแลอย่างดีจากพ่อแม่พี่น้อง รวมทั้งเพื่อนฝูงและคนรอบข้าง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการผลักดันให้คนพิการได้แสดงศักยภาพของตัวเองออกมา และเป็นภาพของคนพิการที่เปลี่ยนไปจากนวนิยายในยุคก่อนอย่างสิ้นเชิง จากคนพิการที่ต้องปิดบังซ่อนเร้น มาสู่คนพิการที่เปิดเผยตัวเอง เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเช่นเดียวกับคนปกติ

"ลูกของเขากับไม้เท้าคู่นี้ มีความหมายมาก...ด้วยว่าในหัวใจและเรือนกายของศศิ มีแต่เส้นหาของพ่อแม่บรรจุอยู่ ประหนึ่งว่าปลุกเสกขึ้นมาจนเป็นเนื้อเป็นตัว เป็นความรู้ความคิดอันฉุนฉียวซึ่งการฝึกปรือหลากหลายที่ล้วนลำบากสาหัส หากทั้งคู่ก็มักจะเตือนตนเองให้ตระหนัก

ซึ่งถึงลมชีวิตอันอาจพัดมาโถมได้ และลูกของเขาควรได้สัมผัสความรื่นรมย์เช่นคนอื่น ๆ มิใช่ถึงกับเก็บหล่อนไว้ในกล่องเหล็ก อันเนื่องจากความประหวั่นพรั่นพรึง" (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 134-135, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"จิตรกรผู้นี้ พิจารณาแต่กำเนิด..เหมือนหล่อน ขยับร่างกายหรืออวัยวะส่วนใดไม่ได้เลย.. ยามจะไปไหนมาไหน แม่ของเขาคือไปด้วยตลอดเวลา ขณะเดียวกันพ่อเขาก็รังเกียจ...ศศิน คิด ก็คงต้องมีคนในครอบครัวสักคนจนได้แหละ ที่รังเกียจลูกผู้ผิดปกติ มีตัวอย่างมากมายในสังคมทุกระดับ ที่ไม่ยอมเปิดเผยเรื่องราวของลูกพิจารณาอย่างอื่น ตั้งแต่เอาเด็กไปซุก ๆ ไว้ตามโรงเรียนและมูลนิธิต่าง ๆ หากร้ายกว่านั้น ก็อาจถึงกับเก็บไว้ในบ้าน ให้ข้าวให้น้ำเหมือนหมูเหมือนหมาไปเลยก็มี" (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 310, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"พ่อแม่บางครอบครัวที่เคยเห็นบางราย จะไม่ยอมเอาลูกพิจารณาอย่างอื่นออกมาโชว์เลย เวลาคุยเวลาพูด ก็จะพูดแต่ลูกที่เก่งที่โก้ แต่ลูกที่บกพร่องจะเก็บจะซ่อน พอตัวทำยังงั้นปมด้อยมันก็เลยตามมา เพราะของอะไรก็ตาม ถ้าเราต้องปิดบังซ่อนเร้น กลัวคนรู้คนเห็น ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องทำพิษ ถ้าเปิดเผยให้หมด ก็สบายใจ ผู้คนเห็นบ่อย ๆ ก็กลายเป็นเรื่องปกติ..." (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 2 2538: 236-237, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

นอกจากการเปิดเผยตัวเองออกมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้ว "ศศิน" ยังได้ทำหน้าที่เป็นเสียงสะท้อนหนึ่งของคนพิการในการเสนอข้อเรียกร้องต่อสังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่าชีวิตของคนพิการนั้นต้องการอะไรบ้าง นั่นคือ

"...คนพิการต้องการกำลังใจ ต้องการการส่งเสริมจากสังคมในส่วนที่เรามีความสามารถ แล้วเขาไม่ปิดกั้นความสามารถส่วนนั้น พุดง่าย ๆ ก็คือขอโอกาสที่เท่าเทียมกับคนปกติ ขอความช่วยเหลือให้คนพิการได้อยู่ในสภาพที่ดีที่สุดทั้งใจ ทั้งกาย และการยอมรับในสังคม ขอเครื่องมือเครื่องใช้จำเป็นในการดำรงชีวิต รวมไปถึงบริการด้านสาธารณสุขทุกอย่าง" (กฤษณา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 316, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

ในส่วนของการบริการสาธารณสุขนั้น ผู้แต่งได้ให้ข้อมูลการอำนวยความสะดวกแก่คนพิการในต่างประเทศ เพื่อเป็นภาพเปรียบเทียบให้เห็นสิ่งที่ยังขาดอยู่ในสังคมไทย และเป็นหนึ่งในความสำคัญที่จะทำให้คนพิการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนปกติได้

"ทุกที่ทุกแห่งจะมีเครื่องอำนวยความสะดวกของพวกที่มี 'ข้อจำกัด' ทั้งนั้น ไม่ว่าคนตาบอด หูหนวก ขาขาดแขนขาด เขาก็จะมีหมด...คือมีทั้งลิฟต์กว้างพิเศษ ห้องน้ำพิเศษ กว้างพอที่จะเอารถเข็นเข้าไป แคมป์ยังกลับรถได้ด้วย ประตูก็เป็นประตูอัตโนมัติแบบเลื่อน มีราวให้เกาะ มีปุ่มฉุกเฉินให้กดเรียกได้ตลอดเวลาที่เขาต้องการความช่วยเหลือ ตามถนนหนทางมีทางลาดเป็นระยะ ๆ สำหรับให้รถเข็นของคนพิการขึ้นลงได้สะดวก ไม่ใช่ทางลาดที่เขาแต่ใช้ชนของ

อย่างบ้านเรา...ทางลาดสำหรับรถเข็นคนพิการนี้จะลาดชันไม่ได้ไงคะ ต้องลาดต่ำ ต้องใช้ทางยาวมากหน่อย...เวลาพยายายเมย์ไปซื้อของตามห้างสรรพสินค้า หรือพาไปตามถนน ก็จะไม่มีการกังวลเลย สะดวกสบายทุกอย่าง อย่างทางม้าลายนี่ เขาจะมีปุ่มสำหรับคนตาบอดเลยนะคะ เป็นปุ่มที่มีสัญญาณเสียง ไฟเขียวเสียงก็จะดังอย่างนึง ไฟแดงจะดังอีกอย่าง เวลาจะขึ้นรถโดยสารที่สูงหน่อย เขาก็จะมีคอนไฮดรอลิกยกขึ้นยกลง...แม้แต่รถยนต์ เขาก็ดัดแปลงให้คนพิการขับเองได้ คือรัฐบาลของเขาจะทำทุกอย่างที่เป็นการช่วยให้คนพิการพึ่งตัวเองได้ แล้วมีความภูมิใจในตัวเองที่ไม่ต้องตกเป็นภาระของใคร เท่ากับช่วยตั้งต้นชีวิตใหม่ให้พวกเขา..." (กฤษฎา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 121, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...สังคมที่นั่น ไปไหนมาไหนไม่ค่อยรู้สึกอะไร ไม่เหมือนที่นี่ ใครผิดนู่นผิดนี่หน่อยก็มองแล้ว...อยู่เมืองนอก สุขภาพจิตของแม่กับยายเมย์จะดีมาก...พวกแฮนดิแคพนี่ เขาจะมีพร้อม รัฐให้เขาพร้อม เพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็ให้เขา ไม่แลเห็นว่าเขาควรถูกรังเกียจก็ดกัน แต่เห็นว่าเขาเป็นคนคนหนึ่งที่มีสิทธิ์มีเสียงเท่าคนอื่น ๆ ที่อวัยวะครบสามสิบสอง" (กฤษฎา อโศกสิน, เล่ม 1 2538: 120, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“เรือนไม้สี่เบจ”

เรื่องย่อ

“เรือนไม้สี่เบจ” ของ ว. วินิจฉัยกุล ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2544 เป็นนวนิยายที่นำเสนอเรื่องราวความรักของ “อาร์ม” กับ “มุก” โดยผู้แต่งใช้ลักษณะการเขียนเหมือนเป็นบันทึกของตัวละครแต่ละตัว ในการมองชีวิตและเหตุการณ์ที่ตัวเองมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย “อาร์ม” เป็นนักกีฬาบาสเก็ตบอลทีมชาติ เรียนคนละคณะกับ “มุก” แต่ไปรู้จักกันในวิชาภาษาไทย และต้องทำรายงานด้วยกัน อาร์มเป็นเจ้าของเรือนไม้สี่เบจซึ่งอยู่คนเดียว หลังจากติดตามยายเสียชีวิต ส่วนมุกอยู่กับคุณย่า เรื่องราวส่วนหนึ่งในเรื่องนี้เป็นตอนที่อาร์มประสบอุบัติเหตุรถยนต์ตอนไปเรียนที่เมืองนอก แรงกระแทกทำให้ขาไม่มีแรง เดินไม่ได้ เนื่องจากกระดูกสันหลังไปทับเส้นประสาท กลายเป็นคนขาพิการ เมื่ออาร์มกลับมาเมืองไทย ก็มีเหตุการณ์อันทำให้ต้องรับแต่งงานกับมุกเพื่อหนีการคลุมถุงชน อาร์มจึงเป็นลูกเขยที่พ่อตาแม่ยายไม่ชอบสักเท่าไร ในตอนท้ายเรื่อง อาร์มได้รับการผ่าตัดเอาเหล็กที่ขาออก และสามารถเดินได้เป็นปกติ ชีวิตของอาร์มกับมุกจึงต้องผ่านอุปสรรคต่าง ๆ นานา จนกระทั่งสามารถอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวอย่างปกติสุข

นวนิยายเรื่องนี้เป็นความพยายามถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดของคนพิการที่ไม่ได้พิการมาแต่กำเนิด รวมถึงสิ่งที่คนพิการต้องเผชิญในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยตัวเองโลกแห่งความเป็นจริง ทั้งในเรื่องของการงานอาชีพ การแต่งงานสร้างครอบครัว ฯลฯ การประสบกับความพิการในภายหลังนั้น ผู้แต่งอุปมาให้เป็นสิ่งที่เรียกว่าเป็น “ฝันร้าย” เป็นความเจ็บปวดและอุปสรรคสำคัญช่วงหนึ่งของชีวิต ที่ตัวละครจะต้องฝ่าฟันออกไปให้ได้

(1) การประสบกับความพิการที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นฝันร้ายในชีวิต เป็นความทรงจำที่คนพิการทุกคนอยากจะลืม เนื่องจากการเปลี่ยนจากคนปกติที่มีอวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์ มาสู่คนที่มียข้อจำกัดทางร่างกายบางประการนั้น เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการทำ ความเข้าใจและการปรับตัวค่อนข้างมาก กลายเป็นปมด้อยใหญ่ในชีวิตที่เจ็บปวด และเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะต้องต่อสู้ให้ผ่านไปให้ได้

“...พี่จะไม่เหมือนเก่า เพราะแรงกระแทกตอนรถตกถนนลงไป ทำให้ขาไม่มีแรง เดินไม่ได้ หมอตรวจพบว่ากระดูกสันหลังทับเส้นประสาท เมื่อผ่าตัดก็ต้องรอดูอาการอยู่ประมาณ 4 ปี ซึ่งจะหาย หรือหายบางส่วน หรืออาจจะไม่หายเลยก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าประสาทส่วนนั้นตายหรือไม่...พี่เป็นคนพิการ ถ้าหากว่าต่อไปจะเดินได้ ต้องใช้ไม้ค้ำยัน...พี่จะทำงานอยู่ที่นี้ คนพิการอยู่ที่นี้จะสะดวก สังคมเขาให้สวัสดิการดีกว่า ดีกว่าจะกลับไปบ้าน...ทางบ้านมุกเองคงไม่มีวันยอมให้มุกมีแฟนอย่างพี่ ใครจะยอมให้มุกมีปมด้อยมากเกินไป...” (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 99, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“ตอนแรกผมคิดว่าผมพิการ...รู้แต่ว่าผมได้รับการผ่าตัดทันเวลา โดยมีเหล็กตามไว้ แต่ผมก็ไม่สามารถจะเดินได้อย่างเก่าอยู่ดี อารมณ์ผมในตอนนั้นปั่นป่วนยิ่งกว่าทะเลบ้า ผมเป็นนักกีฬามาก่อน ไม่มีอะไรเป็นความภูมิใจเท่ากับร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ผมตั้งใจเรียนเพื่อจะให้จบ

แล้วกลับไปหาคนรัก ไม่มีสิ่งใดเลวร้ายเท่าอุปสรรคที่ทำให้ผมต้องดิ้นรนหรือเรียนไม่จบ ผมมีเงินจำกัด ไม่มีอะไรทำให้กลุ่มใจได้เท่ากับค่ารักษาพยาบาล" (ว. วิณิชญกุล 2547: 134, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ขอบอกให้รู้ว่าชีวิตผมมีเรื่องเจ็บปวดมาหลายปีแล้ว...เจ็บมากที่สุดก็ตอนที่ผมนึกว่าผมจะทำโทษ แล้วกลับประเทศไทย แล้วก็กลับไม่ได้ เป็นคนพิการ หมดขนาดต หมดเงิน หมดทุกอย่าง..." (ว. วิณิชญกุล 2547: 385, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

ในการนำเสนอของนวนิยายสมัยใหม่นี้ ได้พยายามถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครที่ออกมาค่อนข้างชัดเจน ทั้งความเจ็บปวด ท้อถอย หมดหวังด้วยการใช้อุปมาอุปไมยเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของการกระชากความรู้สึกของคนปกติ ที่ประสบกับภาวะความพิการในภายหลัง ซึ่งจะมีลักษณะของการทวนหาความทรงจำในอดีตที่ดงามแทรกอยู่ด้วยเสมอ โดยเฉพาะในเรื่องนี้ อาร์มเป็นนักกีฬาบาสเก็ตบอลทีมชาติ ซึ่งหมายความว่าต้องใช้อวัยวะเป็นสิ่งสำคัญในการก้าวไปสูเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้น เมื่อร่างกายไม่สามารถเดินเหินได้อย่างเป็นปกติ จึงเทียบเท่ากับไม่สามารถใช้ความสามารถที่เขาມีอยู่ได้เลย กรณีนี้การประสบกับความพิการจึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของชีวิต

"...เหตุการณ์นั้นมันเหมือนใครเหย้งไม้หน้าสามเข้ามาเต็มหน้าผม หลายครั้งที่ผมนึกอยากให้มันเป็นแค่ฝันร้าย รอชั่วโมงที่ผมจะตื่นขึ้นในตอนรุ่งเช้า แต่ผมตื่นขึ้นมาที่ไร ฝันร้ายก็ยังคงอยู่" (ว. วิณิชญกุล 2547: 137, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาอ่อนแอที่สุดของผม ผู้ชายนักกีฬาไซ้ว่าจะแข็งแกร่งเหมือนอยู่ในสนามได้ตลอดเวลาก็สิบสี่ชั่วโมงซะเมื่อไหร่ คนทุกคนย่อมมีเวลาหนึ่งที่รู้สึกอับจน เหมือนเรือล่มอยู่ในทะเลห่างไกลฝั่ง คลื่นมีแต่ซัดออกห่าง หาดทรายที่หวังว่าจะก้าวขึ้นอย่างเหยียบ ไกลแค่เอื้อมก็ถอยห่างออกไปทุกทีจนลืบลตา 'ไม่รู้ว่าจะมีปัญญาคะเทียกตะกายไปถึงมันได้หรือเปล่า'" (ว. วิณิชญกุล 2547: 142)

"...สังเกตเห็นรอยร้าวของอดีตนักกีฬาระดับชาติ บัณฑิตเกียรตินิยม บัณฑิตปริญญาโท จากสหรัฐอเมริกา แต่กลับมาบ้านในสภาพของคนเจ็บป่วยเรื้อรัง สภาพร่างกายที่อาร์มในขณะนี้คงเหมือนใครสักคนกระแทกแก้วเจียรระไนแห่งความภูมิใจลงแรง ๆ แม้ไม่ทำให้ถึงแตกกระจายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แต่ก็เห็นรอยแตกได้ชัด" (ว. วิณิชญกุล 2547: 235, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ครั้งหนึ่งผมเคยมั่นใจ เคยทะนงในตัวเองอย่างสูง แต่โชคชะตาพลิกผันผมอย่างโหดร้าย ในขณะความสำเร็จอยู่แค่เอื้อม หลังจากวันที่ผมตื่นขึ้นมาในโรงพยาบาลแล้วพบว่าผมไม่สามารถเดินเหินได้เหมือนเก่า ผมก็หมดความเชื่อถือว่าจะมีสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในชีวิตผมอีก" (ว. วิณิชญกุล 2547: 294)

"ความเจ็บปวดทางร่างกายกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิต ทำให้ผมรู้ว่าคนเราหลงลืมคุณค่าบางอย่างได้ง่าย ๆ เสมอ อย่างร่างกายเรานี้แหละ ครั้งหนึ่งมันเคยเบา เคยคล่องแคล่ว เคยแข็งแรงเสียจนผมไม่รู้สึกรถึงความหมายของมัน จนกระทั่งมันกลายมาเป็นภาระให้แบก ผมจึงหวนคิดได้ว่าครั้งหนึ่ง สุขภาพที่ดีเป็นค่ามหาศาลแค่ไหนกับคนเรา แต่..มีประโยชน์อะไรจะมัวคร่ำครวญ น้อยอกน้อยใจตัวเอง หรือทุ่มเทความเคื่องแค่นไปให้คนอื่น" (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 142, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2) การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ ที่จริงแล้วยังเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยจะได้รับการยอมรับจากสังคมมากนัก แสดงให้เห็นว่า สังคมยังมองว่าคนพิการเป็นคนที่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้อย่างคนปกติ ไม่สมควรมีชีวิต มีครอบครัวเลี้ยงคนปกติได้ เรื่องนี้จึงแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ของคนพิการที่ต้องการโอกาสในการดำรงชีวิตเท่าเทียมกับคนปกติ และการเผชิญกับความจริงที่ว่า สังคมยังไม่เปิดพื้นที่ให้แก่คนพิการมากนัก

"...สุขภาพเขาเป็นอุปสรรคสำคัญทำให้เขาไม่อาจทำงานตราครุฑได้...งานที่ต้องไปติดต่อนอกสถานที่หรือได้รับมอบหมายให้ไปปฏิบัติงานต่างจังหวัดบ่อย ๆ เขาก็ทำได้ไม่คล่องตัวเท่าที่ควร แค่นี้ก็ลำบากไปสมัครงาน เพียงเห็นการเดินเหินของเขา ก็รู้แล้วว่าค่าปฏิเสธต้องตามมา...อุบัติเหตุทำให้ทุกอย่างเปลี่ยนไป พี่อาร์มเก็บตัวอยู่บ้านมากขึ้น พบคนน้อยลง เมื่อไม่มีงานทำ บางครั้งเขาก็ดูหงุดหงิดและท้อถอย แสดงออกด้วยการปลีกตัวออกห่างไปทำอะไรเงียบ ๆ คนเดียว..." (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 244, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(3) ความพิการยังถูกใช้เป็นเครื่องตัดสินคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และเป็นเรื่องพิสูจน์ความดี/ไม่ดีของตัวละครอื่น ๆ อยู่เสมอ แม้กระทั่งเรื่องนี้ ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2544 ก็ยังมีลักษณะที่ว่านื้ออยู่ แต่ก็มี การนำเสนอในลักษณะที่ต่างออกไป จากที่แต่เดิมเป็นคู่ตรงข้ามกันอย่างเด่นชัด ตัวละครที่ดีจะต้องแสดงความสมเพชเวทนาต่อคนพิการ ไม่ดูถูกเหยียดหยาม แต่ในเรื่องนี้ ตัวละครร้ายจะเป็นคนที่แสดงความสมเพชเวทนา ในเชิงดูถูกความไม่สมประกอบ ในขณะที่ตัวละครดีจะเป็นคนที่คอยให้แต่กำลังใจ ไม่สนใจความพิการ ไม่แสดงความสมเพชเวทนา นำสงสาร อันเป็นแนวคิดที่มองว่าคนพิการก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และนี่ก็คือหนึ่งในวาทกรรมใหม่ในการมองคนพิการ

"มุกรอผมอยู่อย่างสงบเสงี่ยม คืออยู่อย่างที่เราไม่ได้เข้ามาช่วยพยุง หรือออกปากแสดงความสงสารผม ผมเกลียดที่ใครจะมาแสดงความเวทนามผมอย่างคนไม่สมประกอบ" (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 161, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...สำหรับคนป่วย ไม่มีอะไรดีไปกว่าเรายังมีเพื่อน มีคนคุยด้วย มีคนมาทำให้ลืมว่าเราอยู่ในสภาพไหน ทำให้มีกำลังใจ" (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 139)

ในขณะที่ภาพตรงข้ามก็จะแสดงผ่านความนึกคิดของตัวละครที่มีต่อ อาร์ม ที่พิการในลักษณะที่สมเพช แกรมถูก ด้วยความคิดเดิมที่ว่าคนพิการคือคนด้อยค่าในสังคม

"เธอเลื่อนสายตาจากหน้าผมลงไปมองไม่เท่าที่ผมใช้ช่วยไม่ให้ขารับน้ำหนักเกินไป สายตาบอกว่ามันเป็นสิ่งไม่น่าพึงใจ เหมือนผมย่ำเข้ามาบนพรมทั้งรองเท้าเปื้อนโคลน" (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 162)

"ไอ้ผู้ชายพิการ ตกงาน เงินก็ไม่มี คนพรรคนี้ย่อว่าแต่มาเป็นลูกเขย สมควรเป็นคนขับรถคันยังไม่เอา..." (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 230)

"...ผมลดสายตาลงมองเห็นไม้เท้ายังอยู่ในมือ ย่นพ่นไว้ วูบหนึ่งผมนึกทุเรศมันอย่างบอกไม่ถูก ไอ้หน้าอย่างนี้นะหรือจะมาเป็นคู่แข่งผม แะยืนบนพื้นให้ได้ปกติเหมือนคนอื่นเขา ก็ให้ได้เสียก่อนเถอะนะ" (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 192, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...มุกไปแต่งกับผู้ชายมีแต่ตัว อ้างว่าเรียนจบมาจากเมืองนอก...งานก็ไม่มีทำ แกรมยังพิการ พาไปงานไหนก็ได้ ให้คนเขามองด้วยความสมเพชปนประหลาดใจว่าคนอย่างคุณพิเชียรกับคุณชญญาจอมมีลูกเขยแบบนี้ได้ยังไง" (ว. วินิจฉัยกุล 2547: 280, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

๒

ภาพของคนพิการทางสายตา

“พระอาทิตย์คืบแรม”

เรื่องย่อ

นวนิยายเรื่อง “พระอาทิตย์คืบแรม” ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง (2541) เป็นเรื่องของตัวละครคนพิการตาบอดที่มีชีวิตอยู่จริง โดยที่ผู้เขียนได้ข้อมูลจากประสบการณ์จริงและข้อมูลจากโรงเรียนสอนคนตาบอด นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องของ “กรรณ” เด็กชายวัยรุ่นคนหนึ่งที่เคยหาความรักความอบอุ่นในครอบครัว โดยเฉพาะจากพ่อซึ่งมักจะใช้ความรุนแรงทำร้ายแม่เป็นประจำ แม้จะทดแทนด้วยการเรียนหนังสือเก่ง แต่กรรณก็เป็นคนเก็บความรู้สึกและสับสนในตัวเอง จนกระทั่งไปมีความรู้สึกชอบพอกับเพื่อนผู้ชายด้วยกันคนหนึ่ง และประสบกับความพิการตาบอด เนื่องจากใช้ปืนจ่อข่มขืนตัวเองในวันหนึ่ง ลูกกระสุนวิ่งเข้าไปตัดประสาทตาทั้งสองข้าง ในช่วงแรกกรรณยังยอมรับความจริงที่ว่าตัวเองตาบอดไม่ได้ รู้สึกแยกับตัวเองที่ต้องเป็นภาระของแม่และคนอื่น ๆ จนกระทั่งค่อย ๆ ทำใจและยอมไปฝึกการใช้ไม้เท้าและฝึกช่วยตัวเองในชีวิตประจำวันที่มีมูลนิธิพัฒนาคนตาบอด ด้วยกำลังใจความช่วยเหลือของ “เหมือนใจ” ซึ่งเป็นเพื่อนสนิท และ “ไกร” พี่ชายที่พยายามหาหนังสือที่เกี่ยวกับการให้กำลังใจอ่านใส่เทปให้กรรณฟัง เมื่อไปฝึกที่มูลนิธิฯ กรรณต้องฝึกทำทุกอย่างเพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเอง ตั้งแต่ล้างจาน ทำกับข้าว เดินออกไปซื้อของ ขึ้นรถเมล์ เรียนอักษรเบรลล์ ไปเรียนกวดวิชา และสอบเข้ามหาวิทยาลัย แม้กรรณจะไม่สมหวังในความรัก แต่เขาก็อยู่อย่างมีความสุขเนื่องจากยอมรับได้ในสภาพความเป็นจริงที่แม้จะเป็นคนตาบอดแต่ก็พึ่งตัวเองได้ในที่สุด

นวนิยายเรื่องนี้ มีตัวละครหลักเป็นคนตาบอดที่ไม่ได้ประสบกับความพิการแต่กำเนิด เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จึงเป็นสิ่งที่ตัวละครต้องเผชิญเมื่อประสบกับภาวะพิการ ทั้งในแง่ของสภาพจิตใจ ความคิด การกระทำที่แสดงออกไปจนถึงกระบวนการในการเปลี่ยนผ่านไปสู่โลกของคนพิการ จากเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นอีกลักษณะหนึ่งของภาพตัวแทนหรือภาพแบบฉบับของคนพิการ กล่าวคือ

(1) การต่อสู้ปะทะกันระหว่างอุดมการณ์หรือวาทกรรมหลายชุด ดังนี้

(ก) ค่านิยมเรื่องเวทณานิยม ที่แสดงออกต่อคนพิการด้วยความรู้สึกลำสังสาร สมเพชเวทนา ในยุคนีกลายเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติโดยเปิดเผย ไม่ควรพูดให้ได้ยิน เพราะมันกลายเป็นการตอกย้ำความรู้สึก “ด้อยกว่า” ให้แก่คนพิการ

“กรรณรู้สึกขัดใจที่เลือกทางเดินของตัวเองไม่ได้ เขายังต้องพึ่งพิงอยู่กับคนอื่น เขาเริ่มหงุดหงิดและอยากหนีไปจากโรงพยาบาล เบื่อการนอนอยู่บนเตียง เกลียดเสียงของหมอที่ดูมีเมตตาแต่เบือนหน้าที่จะต้องคอยพูดกับเขาและแม่ของเขา...เกลียดแม้แต่เสียงเปิดประตู เพราะมันหมายถึงเสียงที่จะตามมาหลังจากนั้น ประเภทโธ่เอ๊ย น่าสงสารจริง ทำไม่ถึงทำอย่างนั้นะ

กรรม เขาเบื่อกับจะได้ยินว่าตัวของเขาเองได้ทำให้ตัวเองและคนอื่นเดือดร้อนอย่างไรบ้าง" (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 70, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เขาไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรต่อไป ในเมื่อข้างหน้าของเขามันคือความมืดมน...มีแต่ถ้าไฟงาสีดำมีอยู่เบื้องหน้า...โชคดียิ่งที่เขาไม่เห็นใครในระหว่างทางเดิน ทำให้ไม่ต้องเห็นสายตาแสดงความสมเพชเวทนาของใคร..." (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 71, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"คุณแม่ขา คนนี้เขาตาบอดหรือคะ...ใช่จะลูก หนูต้องสงสารเขาอะ...หนูขอสงสารคนบาปหนึ่งให้คนตาบอด" (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 142, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...สิ่งที่คนตาบอดไม่ชอบที่สุดก็คือน้ำเสียงเวทนาและสมเพชจากคนตาดี" (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 150, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(ข) ภาพตัวแทนของคนตาบอดที่สังคมได้สร้างให้คู่กับการขายล็อตเตอรี่ หรือเป็นหมอนวดแผนโบราณนั้น กลายเป็นสิ่งคนตาบอดเองไม่ชอบ เนื่องจากมีอคติในเชิงความรู้สึกว่าด้อยกว่า

"จะไปอนุสาวรีย์ทำไมละ ขายล็อตเตอรี่เหอะ ไม่เห็นมีล็อตเตอรี่นี่" (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 145)

"...ตาบอดแล้วจะอยู่ได้อย่างไรละ อยู่ให้เป็นภาระของคนอื่นเช่นนี้หรือ...มาวันนี้ ภาพคนตาบอดที่ขายล็อตเตอรี่กระจ่างขึ้นเต็มความทรงจำ เขานึกเห็นภาพตัวเองใส่แว่นดำไปยืนขายล็อตเตอรี่อยู่ตามศูนย์การค้า และบอกกับตัวเองว่าทุเรศ" (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 75, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เขานึกเห็นภาพตัวเองเป็นหมอนวดแผนโบราณ แม้จะไม่เข้าใจเท่าไร แต่เขาก็รู้สึกเศร้าต่ออนาคตของตนเอง" (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 118, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(ค) การปะทะกันในทางความคิดเรื่องการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโลกคนปกติ ด้วยการดำรงชีวิตอิสระของคนตาบอด และการที่คนตาบอดจะเดินอยู่ทั่วไปในสังคมนั้น ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงในสังคม ดังจะเห็นได้จากค่านิยมและสัญลักษณ์หลายประการ ที่ตอกย้ำความแตกต่างระหว่างโลกของคนพิการกับโลกของคนปกติให้กลายเป็นโลกคนละใบ

"...แต่มันอันตรายนี่ เราเคยเห็นบ่อย ๆ คนตาบอดตามถนนหนทางน่าจะสงสารออกจะตาย เรายังไม่ได้หรอก ถ้ากรรมต้องออกไปเดินสะเปะสะปะอยู่อย่างคนพวกนั้น..." (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 138, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

เมื่อภรรยาดึงการใช้นี้ไม่เท่านั้น "ภรรยารู้สึกไม่พอใจขึ้นมาทันที เมื่อครั้งที่เขายังมองเห็น ไม้เท้าของคนตาบอดคือสัญลักษณ์ของคนที่ไม่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ คือสัญญาณการเดินโดยไร้ทิศทาง คือสิ่งที่เป็เครื่องแบ่งแยกคนตาดีและคนตาบอดออกจากกัน แต่มาบัดนี้เขากลับต้องไปใช้มัน เจ้าสิ่งที่ทำให้เขาแยกห่างจากแม่และเพื่อน ๆ ออกไปทุกที..." (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 122, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เขายอมรับว่าเขาเป็นคนตาบอดไปแล้ว เขาไม่ใช่ผู้ขายที่มีคุณลักษณะที่ผู้หญิงจะเลือกเป็นคู่รักอีกต่อไป..." (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 197)

"...คุณภรรยตาบอดนะ หล่อยังไง ผู้หญิงก็ไม่เลือกหรอก..." (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 243)

- (2) แนวคิดหนึ่งที่ได้รับการตอกย้ำมากในเรื่องนี้คือ แนวคิดเชิงปัจเจกชนนิยม ซึ่งสะท้อนให้เห็นในความคิดที่ต้องการพึ่งตัวเอง และการดำรงชีวิตอิสระอย่างที่ไม่ต้องเป็นภาระเลี้ยงดูของใคร และความพยายามที่จะนำเสนอการเปลี่ยนความคิดที่มองคนพิการหลายประการ เช่น การใช้ประสาทสัมผัสอื่นในการ "เห็น" แทนตา และพื้นฐานของความคิดเหล่านี้ก็คือการยอมรับความพิการเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและส่วนหนึ่งของสังคมให้ได้ก่อนนั่นเอง

"เธออายุไขใหม่ละ ไม่ต้องอายหรอก สิ่งแรกที่เราต้องทำก็คือยอมรับสภาพความเป็นคนตาบอด เหมือนกับเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มันก็เหมือนกับคนอื่น ๆ ที่เขามีข้อบกพร่องอย่างอื่นในร่างกาย พระเจ้าให้ความบกพร่องคนมาต่าง ๆ กันไป เมื่อเราได้อย่างนี้ เราก็รับว่ามันเป็นของเรา เป็นส่วนหนึ่งของเรา ความบกพร่องบางอย่างอาจมีทางแก้ไข และความบกพร่องบางอย่างก็ไม่มีทางแก้ไขได้...ฉันเป็นคนตาดี แต่ฉันก็มีข้อบกพร่องมากมาย ฉันเป็นคนไม่สวย หน้าตาขี้ริ้วขี้เหร่ ผิวก็ดำ ฉันเป็นคนไม่มีเสน่ห์อย่างยิ่ง ฉันจึงเลือกมาอยู่กับพวกเธอ เพราะพวกเธอมองไม่เห็นฉัน...ฉันอยู่ในที่ที่เหมาะสมกับฉัน ทุกคนมีที่ที่เหมาะสมของตัวเอง เราอาจจะยังไม่รู้ แต่เราก็ต้องเลือกไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเจอสิ่งที่เหมาะกับสิ่งที่เราเป็น" (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 126, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ผมไม่อยากเห็นสายตาแสดงความเวทนาของใครด้วยตาของผมเอง...ก่อนผมจะมาอยู่ที่นี่ ผมฆ่าตัวตายก่อน...เพราะไม่อยากอยู่อย่างเป็นการระผู้อื่น...ผมถึงได้มาที่นี่ มาฝึกใช้ชีวิตแบบคนตาบอด เพื่อที่ผมจะกลับไปทำหน้าที่ของผมให้สมบูรณ์เท่าที่จะสามารถทำได้ โดยไม่ต้องให้พ่อหรือแม่ที่แก่แล้วต้องมาเป็นการะคอยจับคอยจูผมอีกต่อไป..." (ขมัยกร แสงกระจ่าง 2543: 129, 131, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"คนตาบอดไม่ใช่คนเป็นโรคนะครับ อาการตาบอดไม่ติดต่อกัน และสมองเราก็ไม่ได้อ่อนด้อย...คนตาดีช่วยคนตาบอดได้เหมือนที่คุณช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์คนอื่น ๆ ช่วยบอกทาง

ช่วยเป็นตา และขอโอกาสให้คนตาบอดได้ยืนอยู่ในสังคมนี้ด้วย" (ชมัฎกร แสงกระจ่าง 2543: 150, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"แกต้องลุกไปดูเอง แกดูไม่ได้ด้วยตา แกก็ต้องไปดูด้วยสิ่งที่แกเห็น" หรือ "แกต้องดูด้วยตาเท่านั้น...เป็นครั้งแรกที่ภรรยารู้ว่าคนตาบอดก็ดูหนังได้...เรื่องราวที่พอรู้เรื่องอยู่แล้วก็ยังดำเนินต่อไป เพียงแต่เขาไม่รู้ว่ามันเกิดขึ้นในสถานที่เช่นไรเท่านั้น แต่มันก็ผ่านไปแล้วเขาฟังรู้เรื่องและต่อเรื่องได้" (ชมัฎกร แสงกระจ่าง 2543: 109, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

๓

ภาพของคนพิการทางการจิต

นวนิยายที่นำเสนอเรื่องราวของตัวละครที่มีความพิการทางจิตนั้น นำมาใช้ในงานศึกษาครั้งนี้ ทั้งสิ้น 4 เรื่องด้วยกัน เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในสถานการณ์และบริบททางชนชั้นที่แตกต่างกัน เรื่อง "คำพิพากษา" ผู้แต่งสมมติจากและเหตุการณ์ในสังคมระดับหมู่บ้านชนบทของไทย เรื่อง "ปีกความฝัน" นั้น นำเสนอเรื่องราวของคนชายขอบชั้นล่างและคนพิการทางจิตในสังคมเมือง ขณะที่เรื่อง "ทับตะวัน" นั้น ตัวละครสำคัญส่วนใหญ่ เป็นคนชั้นกลางที่มีฐานะในต่างจังหวัด และ "เงารามู" นำสังเกตว่าตัวละครที่มีอาการทางจิตในทั้ง 4 เรื่องเป็นผู้หญิงทั้งหมด เรื่องราวของภาพตัวแทนคนพิการทางจิตจึงค่อนข้างหลากหลายไปตามบริบทแวดล้อม และการเผชิญกับเหตุการณ์สมมติที่แตกต่างกัน ดังนี้

"คำพิพากษา"

เรื่องย่อ

นวนิยายเรื่อง "คำพิพากษา" ของชาติ กอบจิตตินี้ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2524 และได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนเมื่อปี 2525 ตีพิมพ์จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2548) 38 ครั้ง คำพิพากษาเป็นเรื่องราวของชายคนหนึ่ง คือไอ้ฟัก ที่ชาวบ้านเชื่อว่าได้นางสมทรง หญิงม่ายสติไม่เต็มเต็ง ซึ่งเคยเป็นเมียพ่อมาเป็นเมีย เป็นภาพสะท้อนถึงคนพิการทางจิตในสังคมระดับชุมชนเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง เรื่องราวเริ่มต้นขึ้นที่คันทานวัด โดยมีนางสมทรงอาละวาดแม่ค้าขายแก้วไม่ให้ยั่วฟักและว่าเป็นผัวของตัวเอง ผู้แต่งพยายามบรรยายให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของสังคมชนบท ด้วยการให้ความสำคัญกับบทบาทของวัด โรงเรียน ฟักตัวละครสำคัญของเรื่องมีบ้านอยู่ท้ายวัด ซึ่งปลูกอยู่บนที่ดินของวัด มีอาชีพเป็นการโรงสีต่อจากพ่อ

พ่อของฟักไปเจอกับสมทรงที่ท่ารถในตอนกลางคืน เลยพากันไปเช่าโรงแรมนอน เมื่อได้เสียกันแล้วก็ตามมาอยู่ด้วย ได้ความว่าสมทรงหนีมาจากบางกอก ไม่มีญาติพี่น้องที่ไหน อาการที่ว่าไม่เต็มเต็งของ "นาง" นั้น นอกจากชอบเก็บของต่าง ๆ มาสะสมไว้แล้ว ก็ยังชอบร้องรำลิเก ชอบดูลิเกทุกครั้งที่มีงานวัด และมักจะเปิดโชว์ร่างกายให้ชาวบ้านเห็นอยู่เสมอ ที่จริง "นาง" ยังพอสื่อสารกับฟักได้บ้างเป็นบางครั้ง อาจอยู่ระหว่างความเป็นโรคประสาทกับโรคจิต เพียงแต่ไม่สามารถตระหนักถึงความเหมาะสมในการปฏิบัติตัวในสังคมนัก โดยเฉพาะในเรื่องของการโชว์สัดส่วนของร่างกาย และการวางตัวเมื่ออยู่กับเพศตรงข้าม เรื่องราวส่วนใหญ่ในเรื่องจึงเป็นสิ่งที่ฟักจะต้องเผชิญเมื่อสังคมตราหน้าและตัดสินการกระทำของเขากับ "นาง" ด้วยการเห็นว่าร้ายและในที่สุดก็ไม่ยอมคบค้าสมาคมด้วย และไม่มีใครสักคนในหมู่บ้านที่เชื่อว่าฟักไม่เคยมีความสัมพันธ์ทางเพศกับนางสมทรง เว้นแต่ลุงไข่สับเหว่ เนื่องจากว่าในสังคมส่วนใหญ่มักจะมองว่าสับเหว่เป็นคนด้อยต่ำเหยียดหยามมองข้าม ไม่มีใครชอบวิสาสะด้วย ทั้งสองจึงกลายเป็นเพื่อนคอยปรับทุกข์กันและกัน จนฟักกลายเป็นคนติดเหล้า เสียงานเสียการในท้ายที่สุด

เนื้อหาในเรื่องจำลองเหตุการณ์งานประเพณีในหมู่บ้านชนบท ตั้งแต่สงกรานต์ งานวัดต่าง ๆ เข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน รวมถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เป็นต้นว่า การตัดถนน มีไฟฟ้า

เข้าถึง และในที่สุดท้ายเรื่องก็จบลงตรงที่พิกตายด้วยอาการพิษสุราเรื้อรัง ทั้งนางสมทรงไว้ให้เดินตามหาพิศทุกวัน จนกระทั่งชาวบ้านช่วยกันจับตัวนางไปรักษาที่ปากคลองสาน

ภาพของ "สมทรง" ซึ่งเป็นหญิงพิการทางจิตในเรื่องนี้ ถูกเขียนขึ้นในบริบทของสังคมระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่สมาชิกส่วนใหญ่รู้จักหน้าค่าตากันดี คนพิการทางจิตเป็น "คนแปลกหน้า" ของสังคมที่ไม่สามารถกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับสังคมได้ เช่นเดียวกับที่สมทรงเป็นคนนอกหมู่บ้าน ภาพของสมทรงที่ปรากฏในเรื่องนี้ จึงมี 2 ลักษณะด้วยกันคือ

(1) คนพิการทางจิตมีพฤติกรรมที่แปลกแยกไปจากบรรทัดฐานของสังคม อาการของสมทรงในเรื่องนี้ จึงได้แก่

ก. การเก็บของไร้ค่ามาสะสมไว้ราวกับเป็นสมบัติมีค่า

"เท่าที่สังเกตเมียของพ่อคนนี้ ดูเป็นคนสติตงไม่ค่อยเต็มเต็ง เหตุที่ปักใจเชื่อว่าเป็นเช่นนั้นก็เพราะผู้หญิงคนนี้นักจะเก็บอะไรต่อมิอะไรเข้ามาในกระต๊อบเสมอ กะโหลกกะลา ดอกไม้ หวีหัก ๆ กระดาษหนังสือพิมพ์ ฯลฯ แล้วเอามาซุกซ่อนไว้ในกระต๊อบ...แต่หล่อนก็ไม่เคยสร้างความเดือดร้อนให้ใคร ไม่เคยทำร้ายใคร นอกจากทำตาวานหรือส่งยิ้มให้ผู้ชายที่นางมีโอกาสดูเห็น..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 18, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ภายในกระต๊อบของนางเวลานี้มีสมบัติเพิ่มขึ้นอีกมากมาย และเพิ่มมากขึ้นทุกวันด้วยจานแตก ชามบิ่น แก้วร้าว กะลา ดอกไม้กระดาษะ กระป๋องเครื่องดื่ม ฯลฯ นางเก็บหอมรอมริบไว้ในกระต๊อบ ซึ่งพิกไม่เคยขนออกไปทิ้งเหมือนเมื่อก่อนอีกเลย นางมีสมบัติมากขึ้นและมีเวลาพินิจพิจารณาสมบัติเหล่านี้ด้วยความสุข ด้วยสายตาที่ขำนาญชาญ ราวกับนักเล่นเครื่องลายครามที่มองเห็นสมบัติอันล้ำค่าอยู่ในครอบครองของตน...นางเที่ยวสืบเสาะค้นหาสมบัติไปทั่วเท่าที่ใจจะบัญชาตื่นให้พาไป บางครั้งยืนดูเขาต่อสายไฟ เก็บเศษสายไฟ เก็บอะไรต่อมิอะไรกลับมา" (ชาติ กอบจิตติ 2547: 235-236, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

ข. การไม่สำรวจ เปิดเผยเนื้อตัวร่างกาย ซึ่งเมื่อคนพิการทางจิตเป็นผู้หญิง บ่อยครั้งที่คนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าเป็นอาการของฮิสทีเรีย

"...นางนี้ก็ชอบดอกไม้เหมือนกัน ยิ่งดอกพุทธรักษาสีแดงด้วยละก็เห็นไม่ได้ทีเดียว ไม่รู้เป็นอะไร จะว่าบ้าก็ไม่ใช่ ไม่เคยเห็นอาละวาดสักที แต่ชักไม่น่าไว้ใจเสียแล้ว นึกยังงั้นถึงเปิดนมให้ครูปรีชาดู เมื่อหัวค่านี้อย่างจะมาขอนอนด้วยอีก..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 47, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เขาเหลียวไปดูเห็นนางกำลังถอดผ้าถุงอยู่หน้าว้าย พิกตกตะลึง ม่ายสมทรงลุกขึ้นวิ่งท่อนล่างเปลือยผ้าถุงหลุดลุ่ยติดดินตาม แล้วร้องว่า ร้อน..." ทำให้พิกต้องวิ่งไล่ตามไปนุ่ง

ผ้าถุงให้ และเจ้าของสวนจึงเข้าใจว่าผักทำบัดสีบัดเกลึงกับนางสมทรงในสวนตอนแดดเปรี้ยง ๆ" (ชาติ กอบจิตติ 2547: 55, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ทันใดม่ายสมทรงถลกผ้าถุงสีส้มขึ้นจนถึงเอว แอ่นเนินเนื้อไปทางคนกลุ่มนั้น ทิดส่งสูตรจับโทษเอาไว้ได้ เขาและพี่น้องเหมือนโดนลบหลู่กันถ้วนหน้า..." "อีนี น่ากลัวมันจะบ้าแน่ ๆ" (ชาติ กอบจิตติ 2547: 72, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...หลายคนในจำนวนนี้มีความเชื่อกันว่าม่ายสมทรงเป็นฮีสที่เรีย...ม่ายสมทรงคงต้องการ "ให้อย่างว่" ไม่หยุดหย่อน..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 77)

"...บางคนยังเข้าใจไขว่เขวอีกว่า ที่ม่ายสมทรงมันบ้าคลั่งขึ้นมาก็เพราะว่า "ทน" ให้อีกมันไม่ไหว มันตั้งหน้าตั้งตาจะทำทั้งกลางวันกลางคืน ทั้งในมุ้งและกลางสวน..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 78)

ค. การเดินไปทั่วทุกที่ ไร้จุดมุ่งหมาย ซึ่งสะท้อนจากภาพของคนที่เสียสติในความคิดของผักตอหนึ่ง ที่กำลังทบทวนอยากจะไล่ม่ายสมทรงไป แต่ในที่สุดก็ทำไม่ได้ เนื่องจากภาพของคนสติไม่สมประกอบนั้นได้แก่

"...นางสมทรงออกจากร้านมามองเหลียวหา มี ผู้คนสับสนเดินผ่าน มันเที่ยววิ่งร่ำหา มี ดึงคนโน้นจับคนนี่นึกว่าเป็นมี เขาผลักเอบบ้าง สลัดเอบบ้าง นางอาจจะล้มลุกคลุกคลาน ในใจนั้นอาจจะตกใจกลัว วิ่งหา มีทุกหนแห่งที่นางคิดจะไป แต่ไม่เจอ มี หมดเรี่ยวแรงเหวี่ยงไข่มตัว นั่งหายใจอยู่ชอกติ๊กเป็นหมาหอบแดด ครั้นเวลาค่ำคืนนางจะนอนที่ไหน นอนข้างถนนหนทางอย่างนั้นหรือ น้ำท่าก็ไม่มีอาบ เสื้อผ้าไม่มีเปลี่ยน...มีลองคิดดูซิ อยู่อย่างนั้นสักอาทิตย์สองอาทิตย์ มันจะโสโครกขนาดไหน เสื้อผ้าดำอมแมมสกปรก เนื้อตัวฝุ่นซีไคลจับขรอะ อาจจะมีแผลพุพองเพราะโรคผิวหนัง ตามเนื้อตัวถลอกปอกเปิก เห็นเลือดเห็นน้ำหนอง ผมเผ้าจับเป็นก้อนแข็งเป็นสังกะตัง กลืนตัวโซยเหิง เดินใกล้ใครเขาก็ผงะหนี นางคงมีชีวิตอยู่ด้วยการเก็บเศษอาหารตามร้านที่คนเขากินเหลือ เจ้าของร้านมันก็คงขับไล่ เพราะทำให้ลูกค้าในร้านสะดุ้งเสียวเย็น แล้วนางจะหากินที่ไหน ค่อยเข้าไปตามถังขยะเช่นหมาข้างถนนกระนั้นหรือ มีที่นอนอยู่ข้างถนน มีอาหารอยู่ในถังขยะ..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 48-49)

(2) อาจจะเนื่องจากพฤติกรรมที่แปลกแยกไปจากบรรทัดฐานของสังคมข้างต้น คนพิการทางจิตจึงถูกตีตราทางสังคม ว่าเป็นบุคคลอันตราย สกปรกโสโครก ไม่สมควรอย่างยิ่งที่คนปกติจะเข้าไปข้องเกี่ยว และจำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เฉพาะของตัวเองเท่านั้น เพื่อไม่ให้ออกมาทำอันตรายคนอื่น ๆ นั่นก็คือ โรงพยาบาลสำหรับคนโรคจิต และในเรื่องนี้ผู้แต่งได้ใช้สัญลักษณ์ถึงลักษณะที่ถูกตีตราจากสังคมในหลายตอนด้วยกัน

"ไม่มีใครเข้าใจว่าทำไมนางจึงผูกพันกับฟักลิ้งซึ่งขนาดนั้น ทำไมนางจึงเที่ยวค้นหา ทั้ง ๆ ที่ฟักได้ตายไปแล้ว พวกเขาเข้าใจกันแต่เพียงว่า อีนี่มันบ้าแล้ว...พวกเขาเข้าใจกันว่า ถ้าปล่อยทิ้งไว้จะเป็นอันตรายต่อคนดี ๆ ดีไม่ดีมันอาจจะทำร้ายเด็ก ๆ เอา จะเดือดร้อนกัน ถ้าขึ้นปล่อยให้มันวนเวียนอยู่ในตำบลนี้คงจะวุ่นวาย ไม่เป็นอันทำมาหากินกัน เพราะมันมีมันเที่ยวจุ่นจ้านชอกแซกไม่หยุดหย่อน ดีไม่ดีมันเปิดโนนเปิดนี้ให้พระดูจะยุ่งกันใหญ่" (ชาติ กอบจิตติ 2547: 317, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...นางใส่เสื้อลายดอกแดงผ้าถุงสีส้ม เดินมาด้วยท่าทางหน้าตาไม่ทุกขร้อน เป็นใบหน้าที่ยากจะเดาความรู้สึกภายใน สีแดงส้มดอกดวงพยายามเข้ามากลมกลืนกับสีดำ-สีขาวของคนหมู่ใหญ่ ซึ่งไม่มีทางเป็นไปได้ในความกลมกลืนของสี..." "เห็นผิวฉันทัย...เห็นผิวฉันทัย" ปากยังถามอยู่เรื่อยเปื่อยแล้วแต่พอใจจะถามใคร แต่ไม่มีใครตอบ ไม่มีใครอยากพูดด้วย ต่างเดินหนีกันอลหม่าน สีแดงดอกเคลื่อนไปทางไหน สีขาว-ดำก็แหวกออกเป็นทาง..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 70, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...นางคงเดินชอกชอนหาด้วยหน้าตามอมแมม ผมเผ้ายุ่งเหยิง มีหน้าซำที่ปากยังเปื้อนเปรอะสีแดงของแท่งทาปากอยู่ทั่ว แม้แต่ที่คางและแก้ม ด้วยว่าโดนผ้าผูกปากถูไถไว้จนเลอะเทอะ ผ้าถุงที่คืนวันจนขาดห้อยรุ่งริ่ง นางเดินกระเซอะกระเซิงค้นหา มีดวงตาที่ดูต้นคอยสอดสาย...อาการกระวนกระวายของนางไม่ผิดกับหมาหลงทางกำลังตามหาเจ้าของ..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 314, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ครูใหญ่มาพูดคุยกับฟักทำนองว่า ฟักนั้นมีหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกอยู่แล้ว และที่สำคัญยังต้องคอยดูแลเมียไว้ให้ดี อย่าให้ไปวุ่นวายเป็นอันขาด พลัดพลั้งจะอัปายาบรรดาวิทยาการที่มาจากในจังหวัด..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 78, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ในระหว่างเข้าพรรษา ม่ายสมทรงเหมือนติดคุกไม่มีผิด ฟักคอยเฝ้าคุมแจ และกำหนดข้อบังคับต่าง ๆ ให้นางปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ห้ามเข้าไปเดินเที่ยวในเขตวัด ห้ามไปยุ่งวุ่นวายกับคนในโรงครัว ห้ามเปิดผ้าถุงเปิดนมให้ใครดู ห้ามมอง ห้ามยิ้มกับพระ ฟักหากฎขึ้นป้องกันความเดือดร้อนที่จะมีมาถึง กำหนดโทษของการฝ่าฝืนอย่างเด็ดขาดคือ ไล่ไปอยู่ที่อื่น..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 110, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ความเศร้าเสียใจเข้าแทนที่ -แม้มันเป็นหามันก็มีชีวิตเหมือนกับมึง รักชีวิตเหมือนมึง -แต่มันบ้า มันเป็นอันตราย มันบ้า มันไม่ควรมีชีวิตอยู่..." (ชาติ กอบจิตติ 2547: 87, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“ปีกความฝัน”

เรื่องย่อ

วรรณกรรมเรื่อง “ปีกความฝัน” เขียนโดย นิพนธ์ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2533 และได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นในการประกวดหนังสือแห่งชาติปี 2535 ผู้แต่งได้ความคิดในการเขียนเรื่องนี้จากการได้รู้จักพูดคุยกับหญิงเสียสติลูกติดเล็ก ๆ และชายชราโรคเรื้อนคนหนึ่ง ที่บอกว่า “เล่าเรื่องของฉันให้คนอื่นฟังบ้างสิ” ตัวละครส่วนใหญ่ในเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เป็โรคเรื้อนและคนที่มีอาการทางจิต ต่างเป็นภาพที่สะท้อนถึงคนชั้นล่างที่อาศัยมีชีวิตอยู่ตามชายขอบของสังคม

เรื่องราวในปีกความฝัน ดำเนินไปพร้อมกับชีวิตของตัวละครสำคัญคือ “แม่ของทวน” ซึ่งมีอาการทางจิต และ “ทวน” ลูกชายตัวน้อยที่ต้องคอยคล้อยตาม ถือเสื้อและถูกระดาดตามแม่ไปทุกหนทุกแห่ง ทวนอยู่กับแม่ตลอดเวลา ได้รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้น ได้ยินสิ่งที่แม่พูด ทั้งที่เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง และบ่อยครั้งที่ต้องดูแลตัวเองยามที่แม่ของทวนหายไป เนื้อหาในเรื่องได้บรรยายอาการทางจิตใจและอารมณ์ของ “แม่ของทวน” ตัวเอกของเรื่อง เป็นต้นว่า การไม่อยู่กับร่องกับรอย ชอบนับดวงไฟ อารมณ์แปรปรวนรุนแรง คิดฝันอยากจะเป็นดารา นักร้องมีชื่อเสียงโด่งดัง ชอบหมอดู ทวนกับแม่ได้ตามชายชราโรคเรื้อนคนหนึ่ง ไปแอบอาศัยนอนที่ตู้รถไฟร้างข้างสถานีรถไฟ

เหตุการณ์ในเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องราววนเวียนเมื่อแม่ของทวนไปทำอะไรต่อมิอะไร ที่ผิดไปจากธรรมเนียมของคนปกติ เช่น ในครั้งแรกที่ไม่ยอมอยู่ที่ตู้รถไฟและหายไป ทวนกับชายชราโรคเรื้อนและเพื่อน ๆ จึงได้ตกลงช่วยกันออกตามหา เมื่อแม่กลับมาพร้อมกับบอกทุกคนว่าได้พูดกับนายสถานีแล้วไม่ต้องย้ายออกไปไหน นั้น ทำให้ทุกคนสบายใจ ทั้งที่ไม่เป็นความจริง ต่อมาก็มีเหตุการณ์แม่ของทวนไปขอยาน เพื่อหาเงินมาเลี้ยงคนโรคเรื้อน ทำให้ถูกแก๊งค์มือดำจับตัวไป แล้วถูกขายต่อให้คณะดนตรีและต้องชดใช้เงินจำนวน 20,000 บาทจึงจะเป็นอิสระ พวกคนโรคเรื้อนที่ตู้รถไฟก็ต้องออกไปช่วยตามหา ทวนไปเจอแม่ไปนั่งเป็นสาวน้อยตกน้ำอยู่ในงานวัด เป็นทางเครื่องในวงดนตรี และไปเป็นเมียของหัวหน้าวง แต่แม่ก็ถูกเขาไล่ออกจากคณะ พร้อม ๆ กับที่ชายชราโรคเรื้อนรวบรวมสมัครพรรคพวกมาช่วย ทวนเริ่มได้ยินเสียงกระซิบที่ดังอยู่ในใจมากขึ้นเรื่อย ๆ และเริ่มมีอาการปวดหัว วันหนึ่งแม่ของทวนหายไปในงานวัด ทวนและคนโรคเรื้อนต้องช่วยกันออกตามหาอีก การได้รับรู้เรื่องราวของแม่จากคนรอบข้างมากขึ้น ๆ และการเห็นอาการของแม่ที่มากขึ้น ทำให้ทวนเริ่มเสียใจรับความจริงไม่ได้ อยากหนีไปให้ไกล อยากฆ่าตัวตาย ความเสียใจและสับสนในภาพของแม่ทำให้ทวนเข้าไปอยู่ในโลกใบเดียวกับแม่ในที่สุด เนื่องจากไม่สามารถขัดขืนแม่และไม่สามารถทอดทิ้งแม่ของทวนไปได้ พวกคนโรคเรื้อนจึงต้องช่วยกันจับทวนกับแม่มัดไว้ ให้หมอผีมาทำพิธีรักษา แต่ในที่สุดทวนกับแม่ก็สามารถหนีออกไปได้

ภาพแม่ของทวนและทวนในเรื่องนี้ ที่จริงอาจเป็นคนที่ใช้ชีวิตเดินเรื่อยเปื่อยอยู่ตามข้างถนนหรือที่รกร้างว่างเปล่าในสังคม ปะปนอยู่กับคนปกติธรรมดาทั่วไป เป็นอีกหนึ่งเรื่องราวที่ผู้แต่งพยายามถ่ายทอดให้สังคมรับรู้ถึงชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของคนเหล่านี้ นิพนธ์ได้นำเสนอภาพของคนที่มีความอาการทางจิตอย่างแม่ของทวน ดังนี้

(1) เป็นภาพของคนพิการทางจิตที่มีความคิดและพฤติกรรมที่ไม่สมเหตุสมผล ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ได้แก่ การพูดจาเลอะเลือนจนไม่สามารถสื่อสารหาความได้ ไม่อยู่

กับร้องกับรอย การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึกอย่างรวดเร็ว และการฝันเฟื่อง ไม่ยอมรับความจริง และอยู่ในโลกความคิดความฝันของตัวเอง ซึ่งแม้จะอยู่ร่วมกับคนปกติอื่น ๆ ในสังคมได้แต่ก็ไม่สอดคล้องยอมรับตามความเป็นไปของสังคม ในเรื่องนี้มีมิติความรู้สึกน่าสงสาร น่าเห็นใจคนพิการทางจิต ซึ่งเป็นความรู้สึกในเชิงบวก

"ทุกครั้งที่ได้ยินคำพูดแปลก ๆ ของแม่ ทวนจะรู้สึกไม่สบายใจ แต่ก็รู้ว่า ถ้าหากพยายามพูดดี ๆ อย่างมีเหตุผล และพยายามเกลี้ยกล่อม ไม่ช้าแม่จะหยุดพูดและเลื่อน บางทีอาจจะกลับพูดเป็นปกติเช่นเดิม แต่บางครั้งก็เจียบบั่น และไม่ยอมพูดจากอีกเลยตลอดทั้งวัน" (นิพนพาน 2539: 28)

"...ในแต่ละชั่วโมงอาจจะเปลี่ยนไปได้หลายความรู้สึก บางครั้งเศร้าหมอง ประเดี๋ยวเดียวก็เรียบเฉย บางทีจะอะไยวายเหมือนโกรธแค้นอย่างรุนแรง และพร้อมจะด่าว่าใครก็ตามที่บังเอิญผ่านมาให้เห็น ทั้ง ๆ ที่ตามปกติแม่เป็นคนใจดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนอื่น จนบางทีถึงขนาดแจกจ่ายส탕ค์ให้ใครต่อใครไปหมด แต่ก็มีบ่อยครั้งที่แม่ไม่มีเหตุผลกับทุกสิ่งทุกอย่าง จนดูราวกับว่ามีหลายวิญญาณอยู่ในตัวของแม่..." (นิพนพาน 2539: 45)

ส่วนใหญ่แล้ว ภาพของคนที่มีอาการทางจิตมักจะเป็นคนที่มีความหลัง หรือความจริงในอดีตที่ยากจะรับได้ เป็นหนึ่งในคำอธิบายของอาการที่ไม่สามารถยอมรับความจริงที่เป็นอยู่ได้ และนำไปสู่ความพยายามในการเปลี่ยนความจริงเหล่านั้นให้เป็นดังที่ตัวเองต้องการ ซึ่งผู้แต่งได้พยายามนำเสนอภาพตรงข้ามของความจริง และความนึกคิดของตัวละครในลักษณะนี้ค่อนข้างมาก เพื่อจะชักนำให้เห็นว่าการอยู่ในโลกของความฝันและการไม่ยอมรับความจริงที่เป็นอยู่นั้น เป็นความขัดแย้งทางความคิดที่สังคมไม่สามารถยอมรับได้ ดังที่ได้อธิบายภาพความหลังฝังใจของแม่ของทวนไว้ว่า

"ฉันเป็นคนมีเชื่อมีแฉวนะคะ สืบไปถึงบรรพบุรุษยุคปราสาททองโน้นนั่นะ...เชื่อแถวตระกูลของฉันล้วนแต่เป็นคนมีชื่อเสียงทั้งนั้น ไม่ใช่คนธรรมดาสามัญ ไม่ใช่ต้นหญ้าเรียกดิน เป็นพันธุ์กล้วยไม้สูงเลิศลอยเชียวแหละ ตอนที่ฉันยังเป็นเด็ก ใคร ๆ ก็เข้าใจผิดคิดว่าฉันเรียนไม่เก่ง อันที่จริงฉันเรียนเก่ง แต่ฉันไม่อยากเรียนเท่านั้นเอง พวกนั้นคงเห็นว่าฉันสวยกว่า ก็เลยอิจฉา หาว่าเรียนไม่เก่ง ไม่เห็นจำเป็นต้องเรียนหรอก ฉันรู้หมดทุกเรื่องทุกอย่าง...ที่จริงแล้วฉันฉลาดมาตั้งแต่เกิด..." (นิพนพาน 2539: 62)

"...บรรพบุรุษฉันเป็นผู้มีมาตั้งหลายชั่วคน สืบไปจนถึงสมัยอยุธยาโน้นนั่นะ สมัยปู่ทวดก็เป็นเจ้าพระยานาหมื่น มีตึกแบบฝรั่งโบราณ...บ้านไหนบ้านปู่ด้วยหินอ่อนจากอิตาลี พอเข้าไปในบ้านก็มีตู้เกลียว ในตู้นั้นมีเครื่องแก้วเจียระไนเต็มไปหมด เครื่องลายครามเครื่องเบญจรงค์ก็มี...บ้านของปู่หลังนี้เป็นมรดกตกทอดมาจากทวด ถึงได้มีสมบัติเยอะแยะ...ตอนที่ฉันยังเล็ก ๆ นะ ได้กินข้าวกับช้อนทองเชียวนะ..." (นิพนพาน 2539: 78)

ขณะที่ได้อธิบายให้เห็นภาพความจริงของเรื่องราวของคนที่มีอาการทางจิต เพื่อตอกย้ำคุณค่าบางอย่างให้กับสังคมเป็นระยะ ๆ

"...ฉันเคยได้ยินมาว่า แม่ของทวนนะไม่ใช่คนด้อยค่าอย่างพวกเราหรอก แต่เป็นลูกผู้ดีมีสกุล ตอนหลังผิดหวังกับพ่อแม่ ก็เลยหนีออกจากบ้านมา เห็นว่าขัดใจกันเรื่องประภคนางงามหรืออะไรนี่แหละ...เป็นคนร่ำรวย เป็นเชื้อแถวพวกผู้ดีจริง ๆ ไม่ใช่ชาตีก่งชาตีก่อนอะไรหรอก แล้วพอหนีออกมาจากบ้านก็เจอผู้ชายคนหนึ่ง หลอกให้ไปอยู่ด้วย จนได้เสียกัน...พ่อแม่ของเอ็งหมดเงินเขาก็ตอดทิ้ง ปล่อยให้ต้องตกกระกำลำบากมาอยู่ในชุมชนนี้" (นิพนพาน 2539: 325)

"ก่อนจะไปจากที่นี่นะ ยังเคยพูดกับฉันเลยว่า เมื่อชาติก่อนเคยเป็นคนมีเชื้อมีแถว เป็นพวกมีสกุลรื้อชาติ พอกลับมาเกิดใหม่ในชาตินี้ก็ต้องตามหาอดีตของตัวเอง...แต่ฉันว่าไม่เข้าท่า...คนเราไม่ควรคิดฝันถึงเรื่องที่ไม่เป็นจริง ที่เป็นอดีตผ่านพ้นมาแล้วนะ ไม่มีประโยชน์จะไปตามหามันหรอก...ถ้ามาเกิดเป็นคนธรรมดาสามัญในชาตินี้ก็ต้องยอมรับว่ามันเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่เที่ยวได้ฝันเพื่อย้อนหาอดีตจนกลายเป็นคนเสียสติ...อยากพูดให้ทวนมันได้คิด ไม่ต้องเสียอกเสียใจที่มีแม่สติไม่ดี" (นิพนพาน 2539: 324, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เป็นอาการบ้านะ...อยากจะมีชื่อเสียงโด่งดังเอามาก ๆ พอไม่ได้อย่างที่อยากเป็นก็เลยเสียใจ ที่นี้พอเสียใจมากเข้าหลาย ๆ คนก็เลยคลั่งไปใหญ่ ถึงกับทุรนทุราย...เที่ยวได้โกหกคนอื่น คนนี้ หลอกตัวเองว่าเป็นคนเก่ง เขาไม่รู้หรอกว่ากำลังทำอะไร" (นิพนพาน 2539: 339)

"...ทวนนั่งมองแม่ด้วยความหวังว่า เมื่อแม่ตื่นขึ้นในเวลาใดก็ตาม แม่จะลืมทุกสิ่งที่ผ่านมาไป และลืมความคิดฝันอันไม่อาจเป็นจริงได้ ซึ่งฝังอยู่ในจิตใจและสมองนั้นด้วย..." (นิพนพาน 2539: 271)

"ทวน..อย่าเสียอกเสียใจไปเลยนะ แม่เป็นอย่างนี้ไปคนหนึ่งแล้ว ทวนอย่าคิดมากจนต้องเป็นไปอีกคนหนึ่งเลย...คิดถึงเรื่องดี ๆ ไว้ละ อย่าคิดอะไรในทางร้าย ชีวิตคนเรามีทั้งดีทั้งร้าย แต่เราต้องรู้จักเลือกคิด" (นิพนพาน 2539: 352, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2) ภาพของคนพิการทางจิตในเรื่องนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งในภาพสะท้อนความคิดของสังคมระดับล่าง ที่มีคำอธิบายต่อที่มาของความพิการทางจิต นั่นก็คือ ความเชื่อเรื่องบุญกรรม เชื่อว่าคนปกติที่สามารถมีพฤติกรรมผิดแปลกไปจากบรรทัดฐานของสังคมได้นั้นเป็นเพราะเวรกรรมที่เคยทำมา และอีกหนึ่งคำอธิบายก็คือ การถูกทำคุณไสย เป็นความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่ลึกลับ ไม่สามารถเห็นได้ หรือพิสูจน์จับต้องได้ ดังนั้น วิธีเยียวยาตามความเชื่อทำนองนี้จึงได้แก่ การภาวนาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การใช้หมอผีมาทำพิธีไสยศาสตร์เพื่อไล่วิญญาณร้ายออกไปนั่นเอง

"ทวนอยากจะร้องไห้ แต่น้ำตาและเสียงสะท้อนจะช่วยอะไรได้ นอกจากจะภาวนาขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้แม่เปลี่ยนไปเป็นคนปกติธรรมดาเหมือนคนอื่น ๆ" (นิพพาน 2539: 147, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"อะไรหนอที่ทำให้แม่กลายเป็นอย่างนั้นไปได้ หรืออาจจะเพราะ "เวรกรรม" แต่ชาติปางก่อน ตามที่บางคนในชุมชนเคยพูดถึง" (นิพพาน 2539: 320, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"สงสัยว่าจะถูกคุณไสยนะลุง ทำทางเหมือนกับคนไม่มีวิญญาณเป็นของตัวเอง ยังกับเพ้อ ๆ ผัน ๆ ยังงั้นแหละ" (นิพพาน 2539: 335, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เขาไม่ใช่คนธรรมดาสามัญจริง ๆ นั้นแหละ เขามาจากที่สูง อยู่ที่สูง เราไม่อาจทำอะไรเขาได้หรอก จิตวิญญาณของเขาอยู่เหนือพวกเรา...ต้องปล่อยเขาไปตามวิถีของเขา บุญกรรมของใครก็เป็นของคนนั้น บางครั้งก็ไม่อาจช่วยเหลืออะไรได้...ที่เป็นยังงี้ไม่ใช่เพราะถูกคุณไสยอะไรหรอก แต่มันเป็นไปตามกรรมเวรที่ก่อไว้ในปางก่อน...ใครทำกรรมอะไรไว้ก็ได้ผลในสิ่งที่กระทำ..." (นิพพาน 2539: 363-364, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“ทับตะวัน”

เรื่องย่อ

เรื่อง “ทับตะวัน” เป็นนวนิยายที่เขียนโดยโสภาค สุวรรณ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2531 เป็นเรื่องราวของ “แสงหล้า” ลูกสาวคนเดียวของพ่อเลี้ยงบุญอนันต์ แม่ของแสงหล้าชื่อบัวลอย ซึ่งจมน้ำตายตั้งแต่ลูกยังเล็กมาก พ่อของแสงหล้าเป็นนักธุรกิจร่ำรวย และเลี้ยงดูบรรดาคนงานผู้หญิงในสวนลำไยเป็นนางบำเรอแทบทุกคน ชื่อเรื่อง “ทับตะวัน” เป็นบ้านของพ่อเลี้ยง ซึ่งแสงหล้ามักจะกลับไปทุกปีดเทอม บัวลอยแม่ของแสงหล้ามีคนรักเดิมอยู่ก่อนที่พ่อเลี้ยงจะใช้ความมั่งคั่งบีบบังคับมาแต่งงานด้วย เมื่อจมน้ำตายไปเนื่องจากไปนัดพบกับคนรักเก่า พ่อเลี้ยงโกรธมากและไม่แน่ใจว่าแสงหล้าเป็นลูกของตัวเองหรือไม่ จึงเพียงส่งเสียเลี้ยงดู แต่ไม่เคยให้ความรัก ความเอ็นดูแก่ลูกเลย นี่จึงเป็นที่มาของการขาดความรักความอบอุ่นของแสงหล้า และกลายเป็นความรู้สึกต่อต้านพ่ออยู่ในใจตลอดมา

แสงหล้ากลับบ้าน “ทับตะวัน” พร้อมเพื่อนสนิทเมื่อตอนปิดเทอม และได้พบกับ “หนานเมือง” หนุ่มชาวสวนหน้าตาดี แต่ซื่อๆ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลตกแต่งสวนและต้นไม้ทั้งหมดในทับตะวัน แสงหล้าจึงมีความสัมพันธ์กับหนานเมืองในวันหนึ่ง และสนุกสนานกับการระบายแรงปรารถนาที่กดดันอยู่ในใจ และบังคับให้หนานเมืองเก็บเป็นความลับ จนกระทั่งเปิดเทอม แสงหล้าจึงพบว่าตัวเองกำลังตั้งท้อง พ่อเลี้ยงจึงโกรธมากขณะที่แสงหล้าไม่ได้วิตกกังวลอะไร มีเพียงแต่ความรู้สึกสะใจที่ได้มีความสำคัญขึ้นมาในชีวิตพ่อบัง

แสงหล้าแต่งงานกับหนานเมืองโดยที่ไม่ได้รัก เพียงอาศัยเป็นเครื่องมือสำหรับการแก้แค้นพ่อเท่านั้นเอง แสงหล้าเริ่มมีอาการเร่ร่อน ออกไปมีความสัมพันธ์กับผู้ชายไม่เลือกหน้า ทั้งที่ยังท้อง หนานเมืองจึงเข้าไปทำงานสร้างทางในป่าและเสียชีวิต เมื่อคลอดลูกออกมาชื่อ บัวตอง แสงหล้าไม่ยอมให้ใครยุ่งกับลูก แต่พฤติกรรมก็ทำให้ทุกคนรอบตัวลงความเห็นว่าแสงหล้ามีอาการไม่ปกติ หมอตัดสินว่าเป็น manic-depressive psychosis และเริ่มเข้ารับการรักษา แต่ก็ไม่ยอมกินยาอย่างสม่ำเสมอ อยู่โรงพยาบาลไม่นานก็หนีกลับออกมา แสงหล้าถือว่าบัวตองเป็นสมบัติส่วนตัว เป็นสิ่งเดียวในชีวิตที่ผูกพัน และเป็นสิ่งทดแทนความว่างเปล่าในชีวิต จึงสามารถทำอะไรกับบัวตองก็ได้ เมื่ออารมณ์พุ่งพล่านขึ้นมา แสงหล้าก็มักจะลงไม้ลงมือกับบัวตองเป็นประจำ บัวตองจึงโตขึ้นมาโดยไม่ยอมพูดกับใครจนทุกคนคิดว่าพูดไม่ได้ มีแต่ตุ๊กตาเป็นเพื่อน แสงหล้าก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับผู้ชายไม่เลือกหน้า โดยพาบัวตองไปด้วยทุกหนแห่ง อาการของแสงหล้าจะกลับไปกลับมาระหว่างการเร่ร่อน รักสนุก กับการเก็บตัว หมองเศร้า กราดเกรี้ยวกับบัวตอง

จนกระทั่งวันหนึ่ง แสงหล้าเริ่มมีอาการพูดคนเดียว ด้วยเข้าใจว่าจะหนีไปกับหนานเมืองซึ่งตายไปแล้ว เนื่องจากไม่อยากถูกบังคับให้ไปโรงพยาบาล โดยพาบัวตองไปนั่งเรือ แล้วก็จมน้ำตาย แต่บัวตองถูกช่วยชีวิตมาได้ พ่อเลี้ยงบุญอนันต์หรือตา จึงให้บัวตองอยู่แต่ในทับตะวัน เมื่อโตขึ้นก็ช่วยงานด้วยการเป็นคนวางสายผ้า เนื่องจากมีฝีมือทางวาดเขียน แต่ก็ยังไม่ยอมพูดกับใคร จนกระทั่งไปรักกับ เขมินทร์ และพากันหนีไปอยู่ในหมู่บ้านกะเหรี่ยง และตามไปเจอเข้า บัวตองตกใจมากและร้องบอกตาไม่ให้ยิงคนรักเป็นครั้งแรกในชีวิต เรื่องราวของบัวตองก็จบลงอย่างมีความสุข

ภาพของ “แสงหล้า” ซึ่งเป็นคนที่มีอาการทางจิตในเรื่องนี้ เป็นคนที่เผชิญกับความกดดันทางจิตใจ ไม่ได้ได้รับความรักความอบอุ่นจากครอบครัว ความพยายามที่จะได้รับความสำคัญจากคนใกล้ชิด

จึงเป็นที่มาสำคัญของการกระทำหลายอย่างที่ไม่คำนึงถึงความเหมาะสมตามบรรทัดฐานของสังคม ในเรื่องนี้ผู้แต่งได้ให้รายละเอียดในส่วนของการจิตใจและความรู้สึกของตัวละคร รวมถึงอาการที่แสดงออกมาค่อนข้างมาก ภาพของคนที่มีการทางจิต ซึ่งสมมติเหตุการณ์ในสังคมชนชั้นกลางที่ค่อนข้างมีฐานะ ในนวนิยายเรื่องนี้ ได้ถูกนำเสนอ ดังนี้

(1) ภาพของความผิดปกติทางจิต ซึ่งในกรณีนี้คือผู้หญิง เป็นสิ่งที่เกิดจากการเลี้ยงดูในภายหลัง ไม่ใช่ความพิการมาแต่กำเนิดหรือเกิดโดยธรรมชาติ ในเรื่องนี้เป็นเหตุการณ์สมมติของครอบครัวชนชั้นกลางมีฐานะที่ให้ความสำคัญกับเงิน ความมีหน้ามีตา ไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูกหลานอย่างใกล้ชิด จึงทำให้มีปัญหาในเรื่องของการขาดความรัก ความอบอุ่น อันเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับความสามารถทางอารมณ์ในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ภาพของ "แสงหล้า" จึงเป็นภาพที่แสดงถึงคนที่มีอาการทางจิต ที่มีความกดดันทางอารมณ์ เป็นคนที่มีสองบุคลิก กลับไปกลับมาระหว่างคนที่มีความสุข สนุกสนาน กับคนที่เศร้าเสียใจ หม่นหมอง

"หล่อนก็ไมรู้เหมือนกันนั่นแหละว่า อารมณ์อะไรที่พัดผ่านเข้ามา..ในตัวหล่อน เหมือนมีคนสองคน แอบแฝงเลื้อมล้ำกันอยู่ตลอดเวลา คนหนึ่งนั้น เร็วร้อน ชื่นมื่น คึกคัก คะนอง เหมือนม้าสาวจากป่าดงพงพี หากอีกคนกลับเศร้าหมอง หดหู่ มีแต่ความเกลียด แค้น ชิงชัง โกรธเกรี้ยว ใครต่อใครไปทั่วโลก การที่มีร่างสองร่าง สองความรู้สึก แอบแฝงเป็นเงาของกันและกันในตัวหล่อนนี่แหละ ทำให้แสงหล้ากลัดกลุ้ม สับสนไม่น้อย แต่ก็ยังไม่ถึงจุดระเบิด หล่อนรู้ดี" (โสภาค สุวรรณ 2531: 410, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ยามอารมณ์สุขสม แสงหล้าจะแต่งเนื้อแต่งตัวเฟรชแพรว เรืองร้อน ใช้เงินเลี้ยงเพื่อนฝูง ใครก็ได้ที่บังเอิญผ่านเข้ามาให้สุขสำราญบานใจ หากเมื่ออารมณ์นั้นเลือนหาย และความเศร้าเข้มข้นเข้าทุกที แสงหล้าจะโคกคัลย์ เก็บเนื้อเก็บตัว และโกรธเกรี้ยวอยู่ลึก ๆ ยาชวยผ่อนคลายอาการได้ถึงแปดสิบเปอร์เซ็นต์ แต่พื้นเดิมร้าวฉานเป็นเสี่ยงมานานแล้วต่างหาก" (โสภาค สุวรรณ 2531: 429)

"อาการของแสงหล้าเหมือนปรอทที่มีอุณหภูมิสูง หล่อนกำลังร้อนรมย์ สนุกสนาน...สัปดาห์หนึ่ง ระดับอุณหภูมิความสุขสม ครึกครื้นระรื่นใจก็จะค่อย ๆ ลดลง ต่ำลง...แสงหล้าจะเก็บตัว หมกมุ่นครุ่นคิด หมองเศร้าอย่างน่ากลัว อารมณ์จะขึ้น ๆ ลง ๆ หนุกหนิด โกรธเกรี้ยวและกราดเกรี้ยว หยิกติ้วตองยามที่แม่หนูคือร้อนตามประสาเด็กขึ้นมาเป็นครั้งคราว" (โสภาค สุวรรณ 2531: 452)

ด้วยลักษณะทางอารมณ์และบุคลิกข้างต้น คนที่มีอาการทางจิตจึงมักจะถูกนำเสนอในแง่ของคนที่มีโลกสองใบ นั่นก็คือโลกในความฝันและโลกในความเป็นจริง เมื่อใดก็ตามที่โลกทั้งสองใบนี้ยังมีอะไรบางอย่างเชื่อมโยงอยู่ได้ ก็จะไม่แสดงอาการที่ "หลุดพ้น" ไปจากความเป็นจริงหรือสิ่งที่สังคมยอมรับ ดังนั้น การแสดงอาการที่อยู่ในโลกของตัวเองมากเกินไปก็จะเป็นสิ่งบ่งชี้สำคัญถึงอาการทางจิต

"หล่อนเติบโตมาด้วยความสงสัย ไม่แน่ใจในความรักอันพอถูก แคมยังมีความรู้สึกน้อยอกน้อยใจ โกรธเกรี้ยวแตรกแซงอยู่ด้วยเหมือนเงาตามตัว...สิ่งที่ช่วยให้หล่อนพ้นจากความหวาดกลัวต่าง ๆ เหล่านั้น คือ "ความฝัน" นั่นเอง "ความฝัน" ที่เต็มไปด้วยบุคคลที่หล่อนไม่อาจหาได้ในชีวิตจริง บุคคลที่หล่อน "จินตนาการ" ขึ้นมาตามความปรารถนาอันเร้นลับ...แสงหล้าอยู่กับความฝัน และบุคคลที่หล่อนจินตนาการเรื่อยมาจนกระทั่ง "วันนั้น" ...สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งสองครา ได้ช่วยผ่อนคลายความรู้สึกในใจหล่อนให้ลดน้อยถอยลง พร้อมกันก็ทำให้แสงหล้ารู้สึกว่าหล่อนมีชัยชนะ และสะอึกสะใจที่ได้ระบายความโกรธแค้น ที่สั่งสมไว้มากมายอย่างคาดไม่ถึงทีเดียว" (โสภาค สุวรรณ 2531: 259)

"...เวลานี้หล่อนอยู่ในโลกของตัวเอง โลกใหม่ ที่หล่อนสรรค์สร้างขึ้นมาห้อมล้อม ขณะเดียวกันก็กีดกันใครทั้งหลาย ที่หล่อนไม่ประสงค์จะให้เข้ามาวุ่นวายออกไปจนหมดสิ้น..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 387)

ในกรณีของ "บัวตอง" ลูกสาวของแสงหล้าที่ไม่ยอมพูดนั้น เป็นตัวละครอีกคนหนึ่งที่ได้รับการกดดันทางจิตใจมาตั้งแต่เด็ก เนื่องจากการเลี้ยงดูของแม่ที่มีอาการทางจิต และมีอารมณ์แปรปรวนไปตามสภาพของจิตใจ การไม่ยอมพูดของบัวตองเองก็เป็นสิ่งแสดงถึงการอยู่ในโลกของตัวเอง เพียงแต่ไม่หลุดไปจากโลกความจริง ก็เนื่องจากว่ายังมีสิ่งเชื่อมโยงอยู่บ้างเท่านั้น

"...ความรู้สึกฉันแม่กับลูกของแสงหล้าที่มีต่อบัวตองปรวนแปรตามอาการ อันเป็นเหตุให้อารมณ์ผิดปกติ ความรู้สึกหวงแหนในตัวบัวตองของแสงหล้า มีความโกรธเกรี้ยวรวมอยู่ด้วยความโกรธที่มีความเกลียดเคียดแค้นปะปนอยู่ด้วยความรัก รัก-เกลียด-เคียดแค้น ความรู้สึกสามประการนี้คือความเจ็บปวดอันล้ำลึกในใจแสงหล้า ยามใดที่ความรู้สึกนี้พุ่งพล่าน บัวตองคือสิ่งรองรับ" (โสภาค สุวรรณ 2531: 428)

"...ความรักที่แม่ให้ มันก็เป็น "ความรักที่พิการ" ไม่สมประกอบทำให้แสบสน รัก ๆ เกลียด ๆ แม่ตาย ยายก็ไป ๆ มา ๆ ไม่ได้อยู่ระดับประคองชดเชย ตาก็เลยเพิ่มความกดดันทางอารมณ์หนักขึ้น บัวตองอยู่คนเดียว มีโลกของตัวเอง อยู่กับตุ๊กตาตัวเดียวเท่านั้น..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 717)

"...กับคนด้วยกัน บัวตองมี "ปัญหา" เสียจน "สมองสั่งการ" เพื่อช่วยลดความเครียดทางจิตใจ นั่งป้างไม่ไช้คน มันจึงเป็นตัวกลางอย่างสุดวิเศษที่ช่วยยึดบัวตองไว้กับโลกแห่งความเป็นจริงจนทุกวันนี้" (โสภาค สุวรรณ 2531: 629, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2) ภาพของคณพิการทางจิตในเรื่องนี้ แสดงถึงคนที่มีพฤติกรรมหรือการแสดงออกอันไม่เหมาะสมตามจารีตของสังคม ซึ่งในกรณีนี้คือผู้หญิง ในที่นี้ก็คือ การมีความสัมพันธ์กับผู้ชายไม่เลือก

หน้า การใช้เพศสัมพันธ์เป็นเพียงการปลดปล่อยความกดดันในจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดไปจาก "ทำนองคลองธรรม" ของสังคม

"...แสงหล้าเป็นอะไรไปเสียละกระมัง ถึงได้ไม่รู้สึกรู้สากับการกระทำที่ไม่ดีงามสมกับความ เป็นลูกผู้หญิงที่ดีถึงเพียงนี้" (โสภาค สุวรรณ 2531: 222)

"...ในความรู้สึกของแสงหล้า การที่มีคนมาบอกว่า หล่อนถูกห่วงใยถ้ามถึงนั้น เป็นเรื่องน่า ขำออกจะตาย..หล่อนเติบโตมาอย่างโดดเดี่ยว..จนรู้สึกไปว่าไม่มีใครที่ไหนจะให้ความรักชั้น พื้นฐาน ตลอดจนความเชื่อมั่นอย่างสนิทใจกับหล่อนได้แม้แต่คนเดียว...เหตุผลของการที่หล่อนมี สำนึกชนิดนั้น ยังเป็นเงาเลือน ๆ เหมือนถูกซ่อนไว้เบื้องล่างของจิตได้สำนึกที่ไม่มีวันจะล่วงรู้ ใน นอกในใจหล่อน มีแต่ความรู้สึกที่อยากจะกระโดดโลดแล่นออกไปทำอะไรสักอย่าง เพื่อระบาย ความกดดันอัดอั้นเหล่านั้น ไม่ว่าการกระทำดังกล่าวจะขัดกับความเชื่อ ค่านิยมของสังคม หรือไม่ก็ตาม" (โสภาค สุวรรณ 2531: 226, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(3) พื้นที่ของคณพิการทางจิตในเรื่องซึ่งทั้งคู่ต่างเป็นผู้หญิง สะท้อนให้เห็นค่อนข้างชัดเจนว่าคน พิการทางจิตควรจะต้องอยู่ในสถานที่เฉพาะ คือ "โรงพยาบาล" ในกรณีของแสงหล้า และ "บ้าน" ใน กรณีของบัวตอง เพื่อ "จำกัด" โอกาสในการออกไปกระทำการที่สังคมส่วนใหญ่มองว่าไม่สมควร ไม่ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมนั่นเอง กลายเป็นภาพตายตัวของคณพิการทางจิตที่จะต้องอยู่ใน โรงพยาบาลโรคจิตเท่านั้น เพื่อการดูแลรักษาอาการทางจิต ซึ่งที่จริงแล้วเป็นการรักษาทางกายภาพ นั่นคือการรักษาด้วยยา

"...ให้จับมันส่งโรงพยาบาล ให้จ้างคนเฝ้า คุมมันไว้อย่าให้หนีกลับออกมา ปล่อยไว้ข้าง นอกอย่างนี้ มันก็ไปทำอะไร ๆ ให้คนเขาพูด ให้ขายหน้าขายตาฉัน เลือดแม่มันแรง" (โสภาค สุวรรณ 2531: 447, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"มันเป็นอะไรของมัน...เป็นบ้า หนูหนักหรือยังไง ถ้ามันเป็นบ้า หนูหนัก ก็ส่งมันไปไว้ที่ โรงเรียนอนุบาล ให้หมดเรื่องหมดราวซะที...ถ้าเชื่อดีตั้งแต่แรกก็หมดปัญหา ไข่เด็กนั้น มันก็ ไม่ต้องมาเกิดเป็นตัวเป็นตน บ้าไป หนูหนัก ให้เห็นดำตาอย่างนี้" (โสภาค สุวรรณ 2531: 449, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...จะรักษากันยังไงก็จัดการไปเลย ซื้อมันไฟฟ้ามันดึ้มย จะรู้สึกตัวว่าไอ้ที่ทำลงไปนี่มันอัป ยายขายหน้ามาถึงพ่อมันแค่นั้น..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 476)

"...ความจริงอาการก็สงบลงแล้ว ยาก็มีส่วนช่วย รวมทั้งการรักษาแบบอื่นที่ช่วยทางด้าน อารมณ์ ความรู้สึก...อย่าถือสา หรือจุดที่จะทำให้เหนื่อยน้อยใจ แสงหล้าเป็นเด็กที่เกิดมาอย่าง สับสนทางอารมณ์มาก ๆ เลย ขาดความรัก ความอบอุ่นทางใจ ต้องการจะแก้แค้นพ่อ" (โสภาค สุวรรณ 2531: 499, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ไป หูหนวก หรือ..เสียตายน..ออกสวสเหมือนนางในฝันออกอย่างนี้...ใจเขาให้เวทนาจนบอกไม่ถูก...คนไป หูหนวกนี้ถ้าเข้าโรงเรียน เขาจะสอนให้อ่านริมฝีปากใช้ภาษามือช่วย..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 589)

(4) คนพิการโดยส่วนใหญ่มีภาพของความไม่สมประกอบทางกายภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นปมด้อย หรือเป็น "ป้าย" ที่ตราไว้แก่คนผู้นั้นว่ามีความ "พิการ" ในกรณีของคนพิการทางจิตก็เช่นกัน "ตรา" ที่ประทับไว้ดูเหมือนกันจะสั่นในเชิงลบ เป็น "ตราบาป" มากกว่าความพิการในลักษณะอื่นดังที่มีการเน้นย้ำถึงความไม่สมประกอบนี้อยู่เสมอ ๆ ในเนื้อเรื่อง

"แม้การเขยิบขึ้นมาเป็นเมียคนหนึ่งของพ่อเลี้ยง ก็ยังไม่มีทางใหญ่..คำแสดตาพิการข้างหนึ่ง แล้วขาซ้ายของหล่อนก็ยังสั้นกว่าขาขวา ความพิกลพิการอย่างนี้ คงจะหาใครสนใจไม่ได้ง่าย ๆ นักรอก" (โสภาค สุวรรณ 2531: 41, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"มันเป็นบ้าไป ไม่มีใครเขาอยากได้มันหรอก นอกจากจะคิดทำระยำกับมันชั่วคราว" (โสภาค สุวรรณ 2531: 577, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...คนทั้งเมืองเขารู้ว่าบัวต้องเป็นไป แม่เป็นบ้า แม่ตัวตายที่หาดทรายชายป่าริมแม่น้ำ ตรงคู้งโน้น ใครเขาจะอยากได้..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 621, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"มันเป็นไป พิกลพิการไม่เหมือนผู้เหมือนคน อย่าให้เกิดเรื่องงามหน้าอีกนะคำปัน ไม่ต้องให้มันออกไปขายของที่ร้าน" (โสภาค สุวรรณ 2531: 596)

"แกะพิการ ไม่เหมือนมนุษย์มนาเขา เป็นไปพูดภาษาคนไม่ได้...ใครที่ไหนมันจะมาเอา ถึงมันจะคิด ก็แค่เอาเล่น ๆ ให้หายอยาก มันไม่เอาแกลไปทำเมียให้โง่หรือ มีเมียเป็นอีไปแม่เป็นบ้า แม่ตัวตาย เขากับไอ้คนสวนไม่มีหัวนอนปลายตีน ยายคบชู้จนเขาลือไปทั่วบ้านทั่วเมือง จมน้ำตายกับไอ้ชู้ ทั้ง ๆ ลูกออกมาได้ไม่กี่เดือน" (โสภาค สุวรรณ 2531: 641, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย).

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ก็ยังมีวิธีคิดต่อที่มาจากความพิการทางจิตคล้ายคลึงกับความพิการประเภทอื่น ๆ ตรงที่ใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นเหตุและผลของการกระทำหลายอย่าง ความพิการทางจิตแม้ว่าจะไม่ใช่ลักษณะความพิการที่เกิดโดยธรรมชาติโดยตรง แต่ก็เป็นหนึ่งในวิบากกรรมที่มนุษย์ต้องเผชิญเช่นเดียวกับความพิการประเภทอื่น

"ออกสวสสดงดามน่ารักน่าเอ็นดู เหมือนนางในภาพวาดอย่างนี้ แล้วกรรมเก่าแต่ปางใด จึงส่งผลให้ต้องเป็นไปพูดไม่ได้ ให้เป็นปมด้อย..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 593, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"คงจะเพราะความพิกลพิการ พูดไม่ได้หรือก ยิ่งคิดความเวทนามก็เต็มตื่นขึ้นมาจนบอกไม่ถูก..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 594, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...คุณตอไม่ใช่ตุ๊กตา ไม่ใช่วัตถุสิ่งของที่แล้วแต่ว่าใครจะหยิบยกไปตั้ง ไปประดับตามอำเภอใจ...ข้อสำคัญ เธอก็ไม่ใช่ตัวบาป ตัวกรรมที่เกิดมาเพื่อจะให้ใครชักคนแก้แค้น ชดเชยความเจ็บอกเจ็บใจ" (โสภาค สุวรรณ 2531: 690, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...อยากจะให้เธอมีอิสระทั้งใจทั้งกาย เป็นคนเต็มคนอย่างเรา ๆ บ้าง..." (โสภาค สุวรรณ 2531: 727, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“เงาราม”

เรื่องย่อ

นวนิยายเรื่อง เงาราม ของโสภาค สุวรรณ เป็นเรื่องที่ถูกแต่งได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องจริงและประสบการณ์ที่ได้เคยเกี่ยวข้องทางวิชาชีพโดยตรง และได้จำลองวิถีชีวิตของตัวละคร ที่มีการเจ็บป่วยทางจิตใจประเภทที่วงการแพทย์จิตเวชศาสตร์และประสาทวิทยาเรียกว่า Manic-depressive หรือ Bipolar disorder ซึ่งมีสาเหตุของความเจ็บป่วยจากหลายกรณีด้วยกัน ทั้งกรรมพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงของสารเคมีในสมอง ผลกระทบจากสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมถึงการอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็ก ความเจ็บป่วยลักษณะนี้กำลังเป็นที่สนใจมากขึ้น เนื่องจากทางการแพทย์พบว่าเกิดในหนุ่มสาวก่อนวัย 30 ประมาณ 0.3% เจตนาของผู้แต่งก็คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้อ่านในเรื่องผลข้างเคียงที่เกิดจากกลุ่มอาการ Bipolar disorder นี้ ทั้งคนไข้เอง ครอบครัว คนใกล้ชิด และผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังที่ได้เขียนไว้ส่วนต้นของเรื่องว่า

“การให้ความเมตตา เข้าใจในความเจ็บป่วยของผู้เคราะห์ร้ายที่ต้องเจ็บไข้ทางจิตใจเหล่านี้ จะเป็นกุศลจิต ทั้งยังช่วยให้สังคมของเรามีความเข้าใจอย่างถูกต้องในการแพทย์และความเจ็บป่วยทางด้านจิตเวช ว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสังขารมนุษย์ โรคเหล่านี้ไม่ต่างจากโรคทางร่างกายทั้งหลาย จึงไม่ต้องอับอายขายหน้า ซอเรน เร็น เจกเซนที่เราท่านทราบกันอยู่แล้วเป็นอย่างดี” (โสภาค สุวรรณ 2543)

เงาราม เป็นเรื่องราวของตัวละครที่ชื่อว่า “มัลลิกา” หรือชื่อเดิมว่า มะลิ อดีตเด็กกำพร้าจากสถานสงเคราะห์ ได้รับการอุปการะจากครอบครัวหนึ่ง ที่มีลูกสาวหนึ่งคนชื่อสุสดี เมื่อตอนอายุ 6 ขวบ มะลิหรือมัลลิกาดังท้องกับหนุ่มข้างบ้าน จึงตัดสินใจทำแท้งและหนีออกจากบ้าน เนื่องจากค่าประมาณที่ว่าเมื่อเสียแล้วเหมือนแม่ที่ท้องแล้วทิ้งลูกไป ภายหลังเป็นเมียน้อยของนักธุรกิจคนหนึ่งที่แก่กว่าเกือบสองรอบ เรื่องเริ่มต้นตรงที่มะลิหรือมัลลิกากลับมาบ้านนี้อีกครั้ง เพื่อที่จะรับ “สไบทอง” หลานสาวอายุ 11 ขวบลูกของพี่สุสดีไปอยู่ด้วย และด้วยปมในอดีต มัลลิกาจึงสั่งสอนหลานสาวด้วยการฝังความคิดว่า ความจนเป็นความน่ากลัวอย่างหนึ่งที่พึงต้องหลีกเลี่ยง และคอยกำกับการตัดสินใจของหลานสาวมาตลอด ตั้งแต่การเลือกให้เรียนบัญชีเพื่อมาช่วยดูแลด้านการเงินในกิจการค้าที่ร่วมหุ้นกับคุณทวด ผู้ดีเก่าคนไทย เป็นคนมีฐานะ แต่ด้วยความเสียใจที่ภรรยาหมดตาย จึงกลายเป็นคนติดเหล้า และส่งลูกชายที่ชื่อทอมไปอยู่โรงเรียนประจำที่ต่างจังหวัด เนื่องจากหวงพ่อไม่ให้มีผู้หญิงใหม่

มัลลิกามีความสัมพันธ์กับนายทิวจนกระทั่งอุเทน นักธุรกิจสามีเดิมตาย จึงต้องย้ายออกไปอยู่บ้านนายทิว สไบทองจึงมีหน้าที่ดูแลเรื่องรายรับรายจ่ายของมัลลิกา โดยเฉพาะการเบียดบังรายได้ส่วนหนึ่งเข้าบัญชีตามวิธีการที่มัลลิกาแนะนำ และร่วมรับรู้ในการครอบครองทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ของนายทิวมาเป็นของตัวเอง เมื่อนายทิวเส้นโลหิตในสมองแตก ก็กลายเป็นคนพิการ ไร้สมรรถภาพ มัลลิกาจึงกลายเป็นผู้ดูแลทรัพย์สินทั้งหมด ออกหน้าออกตาตามวงสังคม พยายามซื้อตำแหน่งคุณหญิงด้วยการบริจาคเงินให้การกุศลจำนวนมาก และนี่ก็คืออาการทางจิตที่ทำให้คนรอบข้างต้องเดือดร้อน ซึ่งเป็นแกนเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะผลกระทบที่มีต่อสไบทอง หลานสาว ที่ต้องแต่งงานกับนายเหมืองที่ชื่อดำเกิง เพื่อใช้หนี้เงินที่กู้ยืมมา โดยนายดำเกิงนั้นเป็นคนพิการทางเพศ เนื่องจากอุบัติเหตุ

สไบทองต้องทนทรมานกับความวิปริตทางเพศของสามี แต่ได้นายทอมซึ่งเป็นลูกชายของนายทิว ที่เรียนไม่จบและหนีออกจากบ้านไป เป็นคนช่วยเหลือสไบทองออกมาจากเหมือง ส่งตัวมัลลิกาไปรักษาที่

โรงพยาบาล และพาตัวนายทิวซึ่งเป็นอัมพาตมาอยู่ดูแลด้วยกันที่เหมืองที่ราชบุรี เมื่อมัลลิกาหายดีจึงได้รับกลับมาอยู่ด้วยหมด เรื่องราวจึงจบลงตรงที่การเริ่มต้นชีวิตใหม่ของตัวละครทั้งหมด ที่ไม่กังวลตกเป็นทาสของอดีต หรือเงาอดีตที่แฝงไว้ด้วยสิ่งวิปริตอีกต่อไป

เรื่องนี้มีตัวละครที่ประสบกับความพิการมากกว่าหนึ่งประเภท นั่นคือ "มัลลิกา" ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความพิการทางจิต และ "ทิว" ซึ่งประสบกับความพิการทางกาย เป็นอัมพาต ทั้งสองคนต่างต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด และอาจส่งผลให้คนที่อยู่ดูแลนั้นประสบกับความเครียด ความกดดันทางอารมณ์ จนมีปัญหาทางจิตได้ ภาพของคนพิการทั้งสองประเภทในเรื่องนี้ ได้แก่

(1) ภาพของคนพิการทางกายคือ คนที่ไร้ความสามารถ ต้องอยู่ในการดูแลของคนอื่น ขณะที่คนพิการทางจิตนั้น ต้องอยู่ในการดูแลของผู้เชี่ยวชาญพิเศษ อาจเป็นอันตรายกับคนใกล้ชิดได้ เนื่องจากไม่มีลักษณะทางกายภาพบ่งบอก เพียงแต่มีพฤติกรรมที่ผิดไปจากคนอื่น ๆ ในสังคมเป็นสำคัญ

"นายทิวจะไม่มีวันลุกขึ้นจากที่นอน เขาจะพูดไม่ได้ เป็นบุคคลผู้ไร้สมรรถภาพ พิจารณาต้องอยู่ในการอุปถัมภ์ของภรรยาไปจนกว่าจะหมดลมหายใจสุดท้าย...หล่อนนึกถึงภavnายทิวต่อไปอีก เขาจะต้องนอนแบ็บอยู่บนที่นอนตลอดวันตลอดคืน และพูดกับใครไม่ได้ ตายเสียดีกว่าต้องทรมานอย่างนั้น..." (โสภาค สุวรรณ 2543: 181-182, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...เลยกลายเป็นตัวตุน นอนลืมตาปริบ ๆ ลูกเดินเหินก็ไม่ได้ พูดก็ไม่ได้ ทำเสียงเหมือนคนไม่มีลิ้นไก่ ตายก็ไม่ตาย ทรมาน น่าสังเวชใจแท้ ๆ ทำไมนะ คนเราถึงได้สมบูรณ์ไม่ตลอด เงินทองมีออกฉันท้า แต่ต้องพิการแบบนี้" (โสภาค สุวรรณ 2543: 184, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ต่อแต่นี้ไปก็เหมือนตุ๊กตาดาวหนึ่ง ชุดแต่แต่ผู้ดูแลจะประคับประคอง เวทนาจับใจ..." (โสภาค สุวรรณ 2543: 192, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ถ้าขาดสติ ร้องกรีดก้องออกมา อนาคตคงไม่หนีไปไหน นอกจากกลายเป็นคนจิตเสื่อม" (โสภาค สุวรรณ 2543: 347, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ยายมัลลิกาชักจะไม่ค่อยดี ฉันดูพฤติกรรมแกพิกลอยู่นะ...ฉันแน่ใจว่ายายนั่นบ้า...แรก ๆ ก็ลงทุนร่วมกันดีหรือ มาสะกิดใจตอนที่แกผลาญเงินคุณทิวจนหมดตัว รู้หรือเปล่า...แกเอาไปบริจาคการกุศล สร้างตึกคนไข้ สร้างวัด ศาลาการเปรียญ ลงทุนอะไรก็หมดตัว มันเปรอะไปหมด จนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร สบายทองอยู่กับคนใกล้บ้าชัด ๆ" (โสภาค สุวรรณ 2543: 403, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

สำหรับอาการของคนที่มีอาการทางจิตนั้น ประเด็นบ่งชี้สำคัญยังคงเป็นเรื่องของการกระทำบางอย่างที่ผิดไปจากจารีตปฏิบัติ หรือ "ทำนองคลองธรรม" ของสังคม และมีเฉพาะคนใกล้ชิดเท่านั้น จึงจะสังเกตอาการออก

"คุณนายนะผิดปกติแล้ว รู้ตัวหรือเปล่า...ไม่มีใครเขาให้คนบ้ากู้เงินหรอก และเวลานี้...แม่ทองแท่งของคุณนายก็ตายไปแล้วครึ่งตัว และคงจะตายอย่างสมบูรณ์หรอก ถ้าคุณนายยังอาละวาดอยู่นอกโรงพยาบาลบ้าอย่างนี้ ได้เวลาพบหมอแล้วละมัง หยุดความคิดบ้า ๆ ฟุ้ง ๆ ออกนอกโลกเสียทีเถอะ เดือดร้อนทุกหย่อมหญ้ายังกับไฟไหม้ป่า" (โสภาค สุวรรณ 2543: 411, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...คุณน้ามัลลิกานะป่วยเป็นโรคจิต ไข่ที่ปรึกษาทำบุญเป็นบ้าเป็นหลังจนหมดเนื้อหมดตัวนะ เริ่มมีอาการบ้างแล้ว แต่โรคแบบนี้แปลก เพราะบุคลิกภาพยังไม่เสื่อม ไม่มีใครรู้ คนพวกนี้ก็จะอยู่ในสังคมได้โดยไม่มีใครสังเกตเห็น...ถ้าแกไม่พ่ร้างใจไม่หลับไม่นอน และคุณพ่อยังมีมรดกเหลืออีกเป็นต้นละก็ คงไม่รู้ ใครก็ว่าแกใจบุญทำกุศล ที่ไหนได้ มันเกินความจริง หมอบอกว่าไม่สมเหตุสมผล...แกเอาเงินเขามาลงทุน ชื่อเพชรพลอยยังกับบ้า ปรึกษาเลอะเทอะเปรอะไปหมด" (โสภาค สุวรรณ 2543: 418-419, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2) ควบคู่ไปกับภาพของคนพิการในเรื่องนี้ก็คือ การให้รายละเอียดที่มาของการประสบกับความพิการทางจิต ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้แก่ ปมด้อยในชีวิต ความต้องการต่าง ๆ เช่น ชีวิตที่สมบูรณ์ ทรัพย์สินเงินทอง การได้รับการยอมรับ ที่สำคัญคือ ความรัก ความอบอุ่นในชีวิตนั่นเอง ในกรณีของมัลลิกานั้น เริ่มต้นจากความต้องการ ทะเยอทะยานอยากมีเงินทอง ร่ำรวย ไปสู่ความต้องการเป็นที่ยอมรับ เป็นคนสำคัญของสังคม ซึ่งเชื่อว่าความใฝ่ฝันเช่นนี้จะสามารถทดแทนชดเชยกับสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตได้

"หล่อนไม่ได้ฝันจะอยู่ไปอย่างนี้ แต่จะยกระดับตัวเองให้อยู่ในฐานะที่คนทั้งหลายต้องก้มหัวให้ จะเป็นการคารวะจากใจจริงหรือเสแสร้ง หล่อนก็ปรารถนาทั้งสิ้น มัลลิกาไม่รู้ตัวหรือว่าสิ่งนั้นเกิดจากความคิดที่หล่อนต้องการให้ความสำคัญในตัวเอง หล่อนฝังใจอยู่กับความคิดดั้งเดิมที่ว่าหล่อนเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนา แม้กระทั่งบิดามารดาก็พากันทอดทิ้งหล่อนอย่างไม่มีเยื่อใย หล่อนจะต้องทำอะไรสักอย่าง..." (โสภาค สุวรรณ 2543: 23, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"น้ำคึดมานานแล้ว เรียกว่าเป็นความฝันก็ได้ อยากจะมีอะไร ๆ ที่เป็นของตัวเอง มีบ้านตึกใหญ่ ๆ เงินไม่ขาดมือ และคน...กราบไหว้บนอบ ตลอดชีวิตที่ผ่านมา น้าอยู่ห่างไกลสิ่งเหล่านั้น เราต้องเข้าใจว่านั่นเป็นความทะเยอทะยานของผู้หญิงคนหนึ่งที่เกิดมาอย่างอนาถที่สุด" (โสภาค สุวรรณ 2543: 77, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(3) กรณีของตัวละครพิการทางจิตในเรื่องนี้ก็เป็นเช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ ที่ว่า คนที่มีความเจ็บป่วยทางจิตจะต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล อยู่ในความดูแลของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อควบคุมอาการไม่ให้เป็น "อันตราย" แก่สังคม

๔

ภาพของคนพิการทางสมองและปัญญา

“ตุ๊กตามนุษย์”

เรื่องย่อ

เป็นเรื่องราวของ “แป้วแหว” เด็กกำพร้าผู้พิการทางสมองและปัญญา ที่พ่อแม่เสียชีวิตเนื่องจากอุบัติเหตุ อยู่ภายใต้การอุปการะเลี้ยงดูของคุณนายพลวรรณ แม่ของปวิซึ่งเป็นคนชั่วร้ายคนพ่อของแป้วแหวในคืนที่เกิด ซึ่งต้องรับผิดชอบส่งเสียเลี้ยงดูจนกว่าจะอายุ 20 ปี แป้วแหวเป็นเด็กที่มีพัฒนาการทางสมองช้า กินเก่งจนตะกละตะกราม พูดช้า แต่มีรูปร่างหน้าตาน่ารัก ภาพของแป้วแหวในเรื่องนี้เป็นภาพของเด็กที่มีพัฒนาการช้า อาทิ เริ่มหัดก้าวเดินเมื่ออายุ 2 ขวบ เริ่มออกเสียงเป็นคำ ๆ ได้เมื่ออายุ 4 ขวบ เวลาพูดเหมือนลิ้นคับปากอยู่เล็กน้อย อายุ 10 ขวบเพิ่งอยู่ชั้นประถมหนึ่ง แป้วแหวจึงมักจะถูกประณามว่าเป็นคนโง่อยู่เสมอ แป้วแหวไม่มีพ่อแม่ให้ความรักความอบอุ่น จึงทำให้เป็นเด็กที่ขาดความรัก เมื่อมีความรู้สึกสะท้อนใจหรือเกิดอารมณ์กดดันก็มักจะไปพูดกับตุ๊กตากะหล่ำปลีที่ซื้อป้อหลอ แต่ถึงอย่างนั้นแป้วแหวก็ไม่เคยโกรธ ไม่รู้จักร้องไห้

ตัวละครในเรื่องอีกหนึ่งตัวเป็นเพื่อนของแป้วแหว เด็กชายพิการทางปัญญา และหูช้างชาวหนวก เนื่องจากว่าโดนพ่อตบ ที่เรียนหนังสือไม่ได้เรื่องเหมือนพี่น้องคนอื่น ชื่อพูนดวง เป็นเด็กที่มีลักษณะคล้ายแป้วแหว เรียนหนังสือไม่เก่ง ทำทางการพูดจาเหมือนเด็กปัญญาอ่อน กินเก่งจนโดนล้อว่าเป็นหมู ชอบหัวเราะขี้ ๆ แบบไม่มีปี่ขลุ่ย

แป้วแหว อยู่ในความดูแลของคุณนายพลวรรณจนกระทั่งโตเป็นสาว แต่จิตใจยังเป็นเด็ก ชีวิตของแป้วแหวจึงขึ้นอยู่กับคนรอบข้างแทบทั้งหมด เหมือนตุ๊กตา เนื่องจากไม่ชอบเรียนหนังสือและมักจะถูกหาว่าโง่ จึงออกจากโรงเรียนและไปทำงานเป็นประชาสัมพันธ์ที่โรงแรม เพราะหน้าตาสวยมาก ภายหลังได้มีโอกาสถ่ายปกนิตยสาร ในที่สุดก็ได้แต่งงานกับ เพ็ญญู ที่รักแป้วแหวเพราะความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา ในท้ายเรื่องมีการพาแป้วแหวไปรักษาอาการสมองสั่งการช้าด้วยการช็อคไฟฟ้า เพื่อให้สมองทำงานเร็วขึ้น ซึ่งก็ได้ผลค่อนข้างดี

ภาพของคนพิการทางสมองและปัญญาในเรื่องนี้ ถูกเปรียบเทียบเหมือนตุ๊กตา เนื่องจากความผิดปกติทางสมอง ทำให้ความสามารถในการ “เป็นมนุษย์” ไม่สมบูรณ์เหมือนคนอื่น ๆ ชีวิตแทบทุกมิติของตัวละครในเรื่องจึงขึ้นอยู่กับคนดูแลรอบข้าง แล้วแต่ว่าจะกำหนดให้เป็นไปอย่างไร

(1) ภาพคนพิการทางสมองและปัญญา มักจะถูกนำเสนอควบคู่ไปกับ “ความโง่” และ “ความไร้เดียงสา” เนื่องจากสมองไม่เปิดรับสิ่งที่เข้ามาอย่างเต็มที่ จิตใจของตัวละครที่พิการทางสมองจึงบริสุทธิ์ผุดผ่อง ชื่อ เหมือนเด็ก เหมือนตุ๊กตาที่มีชีวิต

"แม่หนูนั้น สติปัญญาทึบ ไม่อำนวยให้เปิดซิมซบสิ่งใด ๆ แม่หนูจึงยังไม่เดียงสา ยังบริสุทธิ์ผุดผ่องเพราะความไม่รู้" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 109, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"จิตใจของแป้วแหวมันช่างบริสุทธิ์นัก ไม่เคยโกรธ ไม่เคยเกลียดอะไรทั้งนั้น...ยังดีหน่อยที่ยังรู้จักเสียใจ...เด็กคนนี้มีปัญญาอ่อนก็ไม่ใช่ คิดในแง่ดี ดูให้เป็นเทวดานางฟ้ามาเกิดก็ได้เหมือนกัน มันถึงไม่รู้จักโกรธใครเอาเสียเลย" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 180-181, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"แป้วมันโตแต่ตัว สมอมันยังเหมือนเด็กอายุ 9 ขวบ 10 ขวบอยู่ ถ้ามันทำอะไร พูดอะไร อย่างเด็ก ๆ ไม่เดียงสา ก็อย่าไปถือมัน พวกแกต้องสงสารมันหน่อย" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 226, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"แป้วแหวกแฉิดปกติ ไม่เหมือนเด็กธรรมดาทั่ว ๆ ไป ผมขอให้คุณนายเลี้ยงดูแฉิดอย่างระวังหน่อย เพราะความผิดปกติ ทำให้แฉิดและไม่ทันเล่ห์เหลี่ยมของคน...ผมรู้สึกว่แฉิดน่าเป็นห่วง จะเรียกว่าแฉิดก็ได้ แต่ไม่ได้โง่เหมือนเด็กทั่วไป แฉิดไม่รู้จักโกรธ ไม่รู้จักเกลียด มองทุกคนด้วยความรู้สึกบริสุทธิ์ตลอดเวลา" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 233, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...คนโง่ประเภทรู้ตัวว่าโง่ มักเป็นคนซื่อ หัวอ่อน น่าสงสาร ไม่มีพิษมีภัยอะไร..." (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 334)

"...ผู้หญิงอย่างยายแป้วแหวมันเหมือนเด็กไม่มีสมอง อยากพูดอะไรก็พูดออกมา เรื่องอะไรควรพูด ไม่ควรพูดแค่นั้น อีจู้เสียเมื่อไหร่ ข้าเกิดไม่ทันตอนดาราหนังมาริลิน มอนโรกำลังเฟื่อง แต่ข้าว่ายายแป้วแหวมันมีบางอย่างคล้าย ๆ กันกับยายนั้น คือความโง่กับความไร้เดียงสา" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 550, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...ทุกคนเห็นหล่อนเป็นเพียงเด็กโง่ หญิงสาวโง่ เช่นเดียวกับตุ๊กตาที่ไร้ชีวิตจิตใจ ตุ๊กตาจะต้องการอะไรไปมากกว่าการมีคนซื้อหาเอาไปเป็นของเล่นหรือของประดับประดา" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 627)

"แป้วแหวมันทำให้เขานึกถึงตุ๊กตาตัวสวยงามน่ารัก หล่อนเหมือนตุ๊กตาจริง ๆ สุดแต่ใครจะทำอะไรกับหล่อน ก็ไม่เคยมีปากเสียง มีแต่รอยยิ้มหวาน ประจบเอาใจคนทุกคน หล่อนเป็นความซื่อบริสุทธิ์ซึ่งทุกวันนี้แสนจะหายาก...ทว่า มันเป็นความซื่อบริสุทธิ์อันเกิดจากความผิดปกติ...ถ้าเกิดหล่อนมีสมองขึ้นมา รู้จักคิด...รู้จักดิ้นรน ไม่พอใจในโน่นนี่เกิดความทะยานอยากกับชีวิตที่ให้หล่อนมากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่รู้ว่าหล่อนจะเป็นสุขเหมือนตอนที่มิสภาพประจักษ์ตุ๊กตาหรือเปล่า" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 902, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

นอกจากนี้ ในเนื้อเรื่องก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการรู้จักคิด หรือการมีสมองกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ค่อนข้างมาก

"คนนะ รู้จักใหม่ว่าคนมันต่างกับหมาแมวยังไง หมาแมวมันไม่มีสมอง...พอใครเรียกมันก็กระดิกหางเข้าใส่ทั้งนั้น แต่คน..เกิดเป็นคนมันต้องมีสมอง ไม่ใช่ชื้อบื้อ หมาแมวบางตัวมันยังไม่ชื้อบื้อ ถึงไม่มีสมองคิด มันก็ยังไม่ว่างกระดิกหางเข้าใส่ทุกคน" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 874, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เป็นแป่วอย่างแต่ก่อนดี หรือเป็นแป่วที่รู้จักคิด รู้จักความขมขื่น..คุณว่าอย่างไหนดีกว่ากัน สำหรับแป่ว...ถึงอย่างไร แป่วก็เป็นมนุษย์ สมองเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ไม่ใช่หรือ..." (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 926, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...คนเราถึงอย่างไรก็ต้องต่อสู้กับชีวิต สัตว์ต่อสู้ด้วยกำลังกาย แต่มนุษย์ต่อสู้ด้วยสมอง ต่อสู้ด้วยสติ แป่วนะ ถึงไม่มีสมองแกก็มีสตินะครับ ไม่เหมือนบางคน สมองมีแต่ปราศจากสติ" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 927, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(2) อาจเป็นเพราะความไร้เดียงสาที่เป็นมาแต่กำเนิด ความพิการทางสมองและปัญญาในเรื่องนี้ จึงสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องบุญกรรมที่ทำมาแต่ชาติปางก่อน แม้ว่าการอธิบายสาเหตุของความพิการของ "แป่วแหว" จะเป็นเรื่องของอุบัติเหตุ และความผิดปกติทางกายภาพก็ตาม

"เด็กคนนี้นะ จะว่าปัญญาอ่อนก็ไม่เชิง แต่ตอนเกิดแกเกิดไม่ปกติ คือแม่ถูกรถชน แม่กำลังโหม่ ไขว่ลูกก็จะออก แม่ก็จะตาย พอแม่สิ้นใจปุบ หมอเขาเลยตัดสินใจผ่าออก จะว่าเคราะห์ดีหรือเคราะห์ร้ายก็ตามเถอะ บังเอิญเด็กรอด แต่สมองผิดปกติ คือโตช้ากว่าตัวมาก ใจคิดต่ำผิดธรรมดาว่านั่นเถอะ" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 334)

"ไอ้แป่วแหวนี่ก็เหมือนกัน ไม่รู้ทำบุญทำกรรมอะไรไว้บ้าง บุญส่งผลให้ผิวพรรณหน้าตามัน สะสวย แต่กรรมมันก็มีมาก ถึงต้องมาเป็นแบบนี้" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 132, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เขาเป็นคนที...เกือบ ๆ จะปัญญาอ่อน แต่ก็ยังไม่ถึงขนาดนั้น แม่เขาถูกรถชนตาย แต่เขาไม่ตาย หมอต้องเอาเขามาเลี้ยงไว้ในตู้กระจก เขาเป็นคนน่าสงสาร หมอบอกว่าสมองเขาเติบโตไม่ทันร่างกาย เพราะเลือดหยุดเลี้ยงสมองไปชั่วขณะเวลานิดเดียว..ซึ่งที่จริง เขาควรตายไปแล้วด้วยซ้ำ" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 508)

ภายใต้บริบทของความเชื่อเรื่องบุญกรรม การประสบกับความไม่สมบูรณ์ของการทำงานของสมองของแป่วแหวจึงเป็นภาพที่สะท้อนให้คนปกติได้เข้าใจถึงความไม่สมบูรณ์ของธรรมชาติ และต่อเนื่องด้วยความรู้สึกสมเพชเวทนา น่าสงสาร

"...นวลวรรณนั่งมองดูเด็กหญิงในอุปการะ...พยายามหาที่ดำหนิ แต่ช่างไม่มีสะดุดเอาเสียเลยสักนิด ไม่รู้ชาติก่อนมันทำบุญด้วยอะไร จึงอธิฐานให้เกิดมาสวยงามได้ถึงเพียงนี้ ดู ๆ แล้วก็อดประหลาดใจใน รูปธรรมนามธรรมของมนุษย์ไม่ได้ คงจะเป็นกรรมแสวงแสวงแค้นแค้น ที่จะให้มนุษย์ถึงพร้อมนั้น ช่างหายากเสียเหลือเกิน คนสวยคนงามอย่างแป่วแหวจึงต้องเกิดมา

อาภัพแบบนี้ ในขณะที่คนถึงพร้อมด้วยฐานะทางสังคมกลับชั่วร้าย" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 189-190, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...พิศดูหล่อนอย่างอัศจรรย์ใจในความสวยงาม ขณะเดียวกันก็ปลงอนิจจังออกมาว่า ไฉนเอ๋ย จะตายก็ไม่ตาย จะบ้าก็ไม่บ้า เกิดมาเป็นคนครึ่ง ๆ กลาง ๆ พิกุล นังคนนี่..." (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 203, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"แป้วแห้วเขาน่าสงสารนะครับคุณแม่ รู้สึกเขาจะโง่ อายุตั้งเก้าขวบแล้ว เรียนป.หนึ่งซ้ำ อยู่ตั้งสองปี...ไม่อยากให้แป้วแห้วผู้สะสวยอ่อนหวานน่ารัก ไปมีอะไรเหมือนกับนายหนู ซึ่งดูเหมือนทุกคนคอยแต่จะหัวเราะขบขัน เห็นเป็นตัวตลก" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 141, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"ให้นึกเวทนายิ่งนัก เด็กอะไร ถึงได้เกิดมาสวยไปหมดทั้งหน้าตาผิวพรรณ ทว่ากรรมอะไร ก็ไม่รู้ ทำให้ต้องตกอยู่ในสภาพแบบนี้ ดูรี..จนอายุเก้าขวบแล้ว สติปัญญาพูดจายังกับเพิ่งมีอายุแค่สี่ห้าขวบ..." (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 146, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...พอรู้ว่าสาวน้อยผู้นี้มีความผิดปกติด้วยเหตุผลอันน่าเวทนา ใจของสมรมิ่งก็อ่อนลง เกิดความรู้สึกเป็นกุศลจิตต่อหล่อน" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 335, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

(3) อีกภาพหนึ่งของคนพิการที่มักจะได้สัมผัสในนวนิยายหลายเรื่องก็คือ ภาพของคนพิการที่ต้องการการดูแล เป็นภาพของคนพิการที่เป็นภาระ ไม่มีใครต้องการ

"...ถ้าประสาทแข็งจริง ๆ เหมือนคนธรรมดาที่ดีไป แต่แม่กลัวมันจะไม่ใช้เรื่องประสาทแข็ง ประสาทอ่อนนะซี...แม่กลัวเรื่องอื่น กลัวมันกลายเป็นเด็กปัญญาอ่อน ถ้าจริงยังงั้นละก็ต้องเลี้ยงกันไปจนตลอดชีวิตเลยทีเดียว..ตายแน่ ๆ เลยแม่" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 35)

"เห็นแม่บอกว่าปัญญาอ่อนไม่ใช่โรคะ อีแบบนี้แม่จะเอามาเลี้ยงทำไม๊ย เดียวก็กลายเป็นภาระหนักอย่างทีพ่อเขาว่าหรอก อย่าเอามาเลยแม่ ซี้เกียจช่วยแม่เลี้ยงคนปัญญาอ่อน" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 178)

"มีสะไก้แบบนี้ไม่ดีรี ไร้เดียงสา หัวอ่อน ว่าง่าย จะปั้นให้เป็นอะไรก็คงได้...ถึงยังงี้ก็ไม่อยากได้เป็นลูกสะไก้ ไม่อยากให้ใครมาว่ามีสะไก้ปัญญาอ่อน" (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 303)

"กับคนอื่นผู้หญิงอย่างแป้วเหมือนซี้หมา เหมือนเศษสวะหรืออย่างดียิ่งก็เหมือนสินค้าราคาถูก ๆ เพราะแป้วโง่ ถึงจะสวยก็โง่ แต่ค่าของคนมันอยู่ที่ตรงไหนกันแน่ ใครเป็นคนกำหนด ใครเป็นคนตีราคา สำหรับผม กะหรือบางคนมีราคาต่ำแต่มีค่าสูง ผู้ดีบางคนมีราคาสูงแต่มีค่าต่ำ ค่าของควมบริสุทธิ์ผุดผ่องของความคิดของน้ำใจ..." (ศรีฟ้า ลดาวัลย์ 2535: 639, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

“ลมหวน”

เรื่องย่อ

เรื่อง “ลมหวน” ของโสภาค สุวรรณนี้ ที่จริงเป็นนวนิยายที่เขียนในบริบทของสังคมตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากตัวละครสำคัญของเรื่องคือ “วูล์ฟ เซซิล” นั้นเป็นอดีตแอร์โฮสเตส ที่ลาออกไปอยู่กับแม่บุญธรรมที่สหรัฐอเมริกา วูล์ฟเคยเรียนวิชาเลขานุการที่อังกฤษ และวิชาครุพิเศษสำหรับเด็กปัญญาอ่อนที่สวิส เมื่อวูล์ฟมาอาศัยที่อเมริกา ก็ได้พบกับมาร์ค ที่คอยเป็นเพื่อนและช่วยเหลือให้ได้ทำงานเป็นเลขาและพักในบ้านของทรอย เมอเรย์ ซึ่งได้มีเหตุการณ์และเรื่องราวปริศนาหลายอย่างของตระกูลแบรดลีย์ในบ้านหลังนี้ เป็นต้นว่าเจ้าของบ้านเดิมของเมอเรย์ที่จริงเป็นของมหาเศรษฐีชื่อ แบรดลีย์ มีภรรยาเป็นชาวอินเดียแดง แต่งงานได้สามปีก็ประสบอุบัติเหตุเครื่องบินส่วนตัวตก ลูกชายที่ชื่อ “แอนดรู มัดวายาเซ แบรดลีย์” หรือ “ลมหวน” เนื่องจากเกิดในตอนที่มีพายุทอร์นาโด แอนดรูเป็นเด็กปัญญาอ่อนช่วยตัวเองไม่ได้ อยู่ในสถาบันเมอเรย์ตั้งแต่อายุได้ขวบครึ่ง ที่พี่ชายของแบรดลีย์ชื่อ ทอม เมอเรย์ เป็นคนสร้างและตั้งกองทุนขึ้นมาอุดหนุน เป็นสถาบันที่รับเด็กปัญญาอ่อนที่พ่อแม่มีฐานะจะส่งเสียไว้ มีหมอและพยาบาลครุพิเศษดูแล กิจกรรมขณะนี้ของตระกูลแบรดลีย์ อยู่ในความดูแลของทรอย เมอเรย์ ผู้เป็นลูก เนื่องจากพ่อพิการนั่งรถเข็น

วูล์ฟยังได้พบกับเรื่องราวแปลก ๆ ในบ้าน เช่น ทำทางและพฤติกรรมของยายมอนโร ผู้เป็นแม่บ้านนิโกร เป็นไปได้ตั้งแต่กำเนิด ซึ่งอยู่มาตั้งแต่สมัยแบรดลีย์ การทำพิธีสาปแช่งแบบอินเดียแดงในกระท่อมตุ๊กตาทำให้วูล์ฟต้องฝึกฝนการสื่อสารด้วยภาษามือ เพื่อจะติดต่อกับแม่บ้านนิโกรให้ได้ จนกระทั่งได้รู้ว่า แอนดรูหรือลมหวนนั้นถูกกักตัวไว้ในสถาบัน เพื่อให้กลายเป็นคนปัญญาอ่อน วูล์ฟจึงได้เข้าไปเกี่ยวข้องในการหาความจริงในเรื่องนี้ เป็นต้นว่า เข้าไปเป็นอาสาสมัครเล่นดนตรีให้กับเด็กปัญญาอ่อน ร่วมมือกับนักจิตวิทยาหาทางอบทดสอบระดับเขาวัดปัญญาของแอนดรู เมื่อพบว่าไม่ได้เป็นคนปัญญาอ่อน ก็เลยมีการวางแผนลักพาตัวแอนดรู ซึ่งโดนฉวยทำให้แขนขาแข็งเกร็ง น้ำลายไหลยืด เหมือนเป็นคนปัญญาอ่อน ออกมาจากสถาบัน แล้วพาหนีไปอยู่ในหมู่บ้านอินเดียแดง และกลับมาขึ้นศาลฟ้องร้อง ทอม เมอเรย์ เอาทรัพย์สินสมบัติทุกอย่างที่เคยเป็นของตัวเองคืนมา พร้อมกับเริ่มต้นเรียนรู้การใช้ชีวิตในโลกกว้างกับวูล์ฟ

เนื้อหาในเรื่องนี้แม้ว่าตัวละครเอกจะไม่ได้มีความพิการทางสมองและปัญญา แต่ผู้แต่งก็ได้สมมติเหตุการณ์ให้ตัวละครตัวนี้มีอาการอย่างคนปัญญาอ่อน และถูกทำให้ทุกคนเข้าใจว่ามีความพิการทางปัญญา นอกจากนี้ยังได้กำหนดตัวละครอีกตัวที่มีความพิการทางการได้ยิน จึงได้เลือกหยิบมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา ภาพของคนพิการในเรื่องนี้ถูกนำเสนอดังนี้

(1) **ภาพลักษณะของคนพิการทางปัญญา ที่สังคมควรจะเวทนาสงสาร** เนื่องจากความจำกัดของความสามารถของสมอง ซึ่งเป็นความผิดปกติที่ไม่สามารถควบคุมแก้ไขได้ในภายหลัง การประสบกับความพิการลักษณะนี้จึงเป็นเรื่องของชะตากรรมที่น่าสงสาร

“ฉันรักเด็กพวกนั้นค่ะ ถึงจะมีโอกาสเห็นไม่กี่ครั้ง แต่เพื่อนของมิมที่เป็นพยาบาลก็เคยพาฉันไปทำงานอาสาสมัคร...เวทนามากกว่าจะสงสาร บางคนพ่อเป็นหมอ แม่เป็นนักวิทยาศาสตร์มีชื่อ แต่ลูกเกิดมาเป็นอย่างนั้น ฉันอาจจะนึกถึงตัวเองมากเกินไปก็ได้...สงสาร

ตัวเอง แล้วเลยพลอยเวทนาเด็กอื่นที่มีปัญหา..." (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 147-148, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"เมื่อเห็นใหม่ ๆ บอกไม่ถูกว่ารู้สึกอย่างไร จะมีก็เวทนาสงสาร มาระยะหลังที่ตามเพื่อนของม้อมไปทำงานอาสาสมัคร เล่นกับเด็กพวกนั้น ก็เลยผูกมัดทางใจโดยไม่รู้ตัว บางคนน่ารักน่าสงสาร...บางคนตัวโตเป็นผู้ใหญ่ อายุตั้งสี่ห้าสิบ แต่ยังอึดึกตา ร้องเพลงกล่อมเด็ก นำสงสารออก ถึงสมองจะจำกัดเท่านั้น คนก็ยังเป็นคนนี้คะ ที่เกเรนักก็มี ต้องเข้าห้องเฝ้าบ๊วย ๆ แต่แกก็มีโรคแทรก ลมชัก อารมณ์รุนแรง...เด็กที่ฉันเคยดูแลคนหนึ่ง น่ารักออกคะ พ่อเป็นจิตแพทย์ ฝรั่งเศษ แม่เป็นถึงศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัย แต่ลูกเป็นม่งโกลิสม์ โดยอยู่ในโรงพยาบาลแท้ ๆ" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 220, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

"...สงสารมากกว่า ฉันเห็นเขาตั้งแต่ตอนที่ไม่รู้เรื่อง...ฉันสงสาร ฉันชอบเขา เพราะเขาน่าสงสาร" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 2: 289)

"...เจ้าความรู้สึกอ่อนโยนนั้น ค่อย ๆ คืบคลานกลับคืนมาหาหล่อนอีกครั้ง ความรู้สึกของผู้ใหญ่ที่มองเด็กพิการน่าเวทนา และพร้อมจะช่วยเหลือให้พ้นทุกข์เวทนาทั้งปวง" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 2: 502, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

ในเนื้อหาของเรื่องนี้ ผู้แต่งได้ให้ความรู้และภาพลักษณะอาการของคนพิการทางสมองและปัญญาที่เรียกว่า "ม่งโกลิสม์" ไว้ค่อนข้างมาก ทั้งลักษณะอาการทางกายภาพ การเจริญเติบโต และความรู้สึกนึกคิด นั่นคือ

"...เด็กปัญญาอ่อนเติบโตช้ากว่าปกติ ต้องอดทนและให้ความรักความสงสาร สมองของเขามีจำกัดเท่านั้นเอง...เด็กคนนั้นแปดเดือนแล้วยังจับขวดนมเองไม่ได้ คว้าไม่เป็น ขาแขนอ่อนแรง...คนนั้นอายุสี่สิบแล้ว แต่สมองเติบโตเท่ากับเด็กห้าขวบเท่านั้น เขาเดินกอดตุ๊กตาเท่กล่อมทั้งวัน คนนั้นยังถ่ายเรี่ยราด ก็สมองเจริญเพียงเด็กขวบครึ่ง คนนี้อายุเกือบหกสิบ อยู่มานานเต็มที่แล้ว ชอบเล่นกระโดดเชือก เวลานี้กระโดดไม่ไหว สังขารไม่ตามใจ โรคแทรกซ้อนก็มาก น่าเวทนานัก...เป็นลูกใคร คนนั้นจึงจะรู้สึก..." (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 341)

"...รูปลักษณะของแอนดรูตรงข้ามกับม่งโกลิสม์ทุกประการ...หัวเล็ก หัวแบน หางดาซีขึ้นเป็นตอกระจากตั้งแต่เล็ก ๆ ใบหูไม่สมบูรณ์แบบ จมูกเล็กแบน ลิ้นคับปาก ฟันขึ้นผิดปกติ คอสั้น เป็นปึก มือเท้าสั้น ท้องใหญ่เพราะกล้ามเนื้อหน้าท้องหย่อน ผิวหนังแห้ง ถ้าตรวจหัวใจ หมอจะบอกได้เลยว่า มีความผิดปกติที่หัวใจ ประเภทหัวใจโต ความผิดปกติทางอวัยวะเพศ เสียงที่พูดต่ำ และพูดแบบเด็ก ๆ เพราะลิ้นใหญ่...ในคนใช้ปัญญาอ่อนที่เป็นม่งโกลิสม์ มีการผิดปกติเกี่ยวกับโครโมโซม คู่ที่ยี่สิบเอ็ด มันควรจะเป็นคู่ แต่เกิดเป็นสามตัว..." (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 524, 526)

สำหรับภาพของคนพิการทางการได้ยินนั้น เนื่องจากในเรื่องนี้มีตัวละครประกอบเป็นคณูหนวก และได้สมมติเหตุการณ์บางตอนที่ตัวละครเอกจะต้องสื่อสารกับคณูหนวก ภาพของคณูหนวกในเรื่องนี้จึงมีลักษณะดังนี้

"...คณูหนวกตอบรับแรงสั่นสะเทือนได้จับไวที่สุด...ในการติดต่อกับคนประเภทนี้จำต้องระวัง เช่น ไม่กระต๊บเท้าโดยไม่จำเป็น เพียงแต่คุณเคาะหัวรองเท้ากับเก้าอี้ รัวนิ้วบนโต๊ะ คณูหนวกจะตอบรับโดยหันหน้ามาตามแรงสั่นสะเทือนนั้น ฯ" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 306)

"...เวลาคณูหนวกติดต่อกับเราละ ความสนใจไม่ได้อยู่ที่มือสักริด...สีหน้าของเรามีความหมายพอ ๆ กับนิ้วและมือที่เคลื่อนไหวคะ...ฉันพยายามฝึกสีหน้าตัวเองให้ยืดหยุ่นง่าย ๆ อย่างฉันขยับนิ้ว คำว่า เสรี ไม่ดี สีหน้า คิ้ว ตาก็ต้องคล่องจองกันไปด้วย ถ้าเป็นคำถาม เราก็เลิกคิ้ว เหมือนเสียงที่เราพูดในคะ..." (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 309)

(2) เนื่องจากเค้าโครงเรื่องนี้กำหนดให้ตัวละครเอกถูกทำให้เข้าใจว่า เป็นคนพิการทางสมอง และปัญญา ผู้แต่งจึงได้ให้รายละเอียดในแง่ของวิธีการดูแลรักษาและฟื้นฟูคนปัญญาอ่อนไว้ไม่น้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความพิการไม่ว่าลักษณะใดก็ตาม และไม่ว่าจะเป็นไปโดยธรรมชาติแต่กำเนิดหรือไม่ก็ตาม การเลี้ยงดู การดูแล การฟื้นฟูเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตของคนพิการ ดังที่ผู้แต่งได้พยายามเน้นให้เห็นตลอดทั้งเรื่อง

"วิธีการรักษาฟื้นฟูคนไข้...แอนดรูถูกปรนนิบัติเหมือนทารกมากเกินไป มีคนป้อนอาหาร แต่งตัวให้ ไม่มีอะไรก้าวหน้าสำหรับแกเลย ผิดหลัก ก็ที่คนไข้ของสถาบัน ผมเห็นเข้าช่วยโหม่งฝึกกิจวัตรประจำวัน หัดให้ช่วยตัวเอง...การช่วยเหลือคนไข้ถูกทางยังมีอีกมาก ของเหล่านี้ฝึกกันได้..." (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 443)

"...ความวุ่นวาย ความก้าวร้าวของคนไข้ละ นอกจากจะมีอาการแล้ว คนดูแลก็มีส่วนไม่น้อย สื่อสัมพันธ์แล้ว ๆ ก็ทำให้คนหงุดหงิดได้เหมือนกัน" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 444)

"...การเจริญเติบโตในช่วงระยะแรกของคน เป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างสรรพบุคลิกของคนผู้นั้น และจะคงอยู่ตลอดไป" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 531)

"ถ้าเขามีสมองปกติ มีปัญญาปกติ ไม่ยากหรอกถ้าเราจะฟื้นฟู ชักจูงให้เขารู้จักโลกที่แท้จริงนอกกำแพงที่ซึ่งเขามานานนักหนา เขาย่อมใช้กลไก ปรับตัวปรับใจได้แม้จะใช้เวลาก็ตาม เกิด คนที่จะช่วยเขาต่างหาก พร้อมใจแค่ไหนที่จะดึงเขากลับออกมา ช่วยเร่งสิ่งที่เขามีอยู่ดั้งเดิมให้ทำงานเป็นปกติ...ชีวิตในสังคมใหม่จะช่วยให้เขาได้มากหรอกคุณ" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 1: 577-578)

"เธอจะต้องเรียนรู้แล้วก็อยู่ในโลกให้ได้ ทำใจให้เข้มแข็ง เป็นตัวของตัวเองมากที่สุด ทำแต่ความดี แต่สิ่งที่ถูกต้อง และต่อสู้ชนะความเลวด้วยความดี เราถึงจะอยู่ในโลกได้" (โสภาค สุวรรณ, เล่ม 2: 242)

III. บทวิเคราะห์

ภาพตัวแทนคนพิการที่ปรากฏในวรรณกรรม

ภาพของคนพิการที่ปรากฏผ่านสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หรือวรรณกรรม ต่างก็เป็นหนึ่งในโอกาสของความพยายามที่จะสร้างความหมาย ความเข้าใจ แนวโน้ม และภาพตายตัวให้แก่คนพิการ และกลายเป็นทัศนคติทางสังคมที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน หากมองในแง่ของความพิการจึงเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคมของคนปกติ

ภาพเหล่านี้ไม่สามารถสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงทั้งหมดของคนพิการหรือคนกลุ่มประเภทใด ๆ ได้ เพียงเลือกบางส่วนบางแง่มุมของความพิการมานำเสนอเท่านั้น ตัวละครพิการในวรรณกรรมไทยแต่ละประเภทความพิการเอง อาจมีภาพตัวแทนที่แตกต่างกันออกไป เช่น คนตาบอดมักคู่กับการขายล็อตเตอรี่ คนพิการทางจิตมักคู่กับความเป็นอันตราย คนปัญญาอ่อนมักคู่กับความโง่หรือไม่มีสมอง ฯลฯ ในความแตกต่างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการผลิตความหมายให้แก่คนพิการ ผ่านการหยิบยกเอาคุณสมบัติที่บกพร่องบางด้านของคนพิการมาใช้เป็นภาพตัวแทนทางสังคมที่ประทับตายตัวให้กับคนพิการประเภทนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้ดำเนินไปควบคู่กับการใช้ทัศนคติ และค่านิยมบางประการของสังคมไทย โดยเฉพาะความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การชดใช้กรรมที่เคยได้ทำไว้แต่ชาติปางก่อน ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป การทำความดีความชั่ว รวมถึงค่านิยมเรื่องความเวทนา สงสาร เห็นอกเห็นใจ ความมานะอดทนต่อสู้กับความยากลำบากในชีวิต การดำรงรักษาจิตใจที่ดียังาม เป็นต้น มาเป็นเครื่องมือในการช่วยอธิบายและจัดการกับความพิการ

ในการศึกษาถึงภาพตัวแทนคนพิการที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการศึกษาไว้ 4 ประการด้วยกัน คือ (1) อัตลักษณ์ของตัวละครคนพิการ และการสร้างภาพที่เป็นแบบฉบับตายตัว (stereotype image) ของคนพิการที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมที่เลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา โดยอาจแยกให้เห็นเป็นภาพตัวแทนของคนพิการแต่ละประเภท คือ ภาพของคนพิการทางกาย พิการทางสายตา พิการทางจิต และพิการทางสมองและปัญญา (2) การศึกษาถึงแก่นของเรื่อง (theme) หรือเค้าโครงเรื่อง (plot) ของวรรณกรรมที่มีตัวละครพิการ และบทบาทหน้าที่ของตัวละครพิการในเรื่องนั้น ๆ (3) ศึกษาการดำรงอยู่ของคนพิการในวรรณกรรมที่เลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา เพื่อที่จะวิเคราะห์ถึงพื้นที่ทางสังคมของตัวละครพิการในสังคม ว่ามีพัฒนาการมาอย่างไร และ (4) เป็นการมองมิติเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีในวรรณกรรมไทย ผ่านตัวละครและเรื่องราวของคนพิการ ซึ่งสะท้อนถึงคติพื้นฐานทางเพศในสังคมชายเป็นใหญ่ได้อย่างสำคัญ

๑. อัตลักษณ์ของตัวละครพิการ และการสร้างภาพที่เป็นแบบฉบับตายตัว (stereotype image) ของคนพิการ

หากจะกล่าวถึงภาพลักษณ์ทางสังคมของคนพิการแล้ว ส่วนใหญ่มักจะได้แก่ภาพของคนที่มีร่างกายไม่สมบูรณ์ มีภาวะบกพร่องในอวัยวะบางอย่าง ซึ่งถูกนำเสนอและถ่ายทอดผ่านการใช้ภาษา ในเชิงอุปมาอุปไมย และมีนัยในเชิงการดูถูกเหยียดหยาม เช่น การใช้คำพูดถึงคนพิการทางกายว่า "โง่ ด่วน" "โง่คอก" "โง่ลอย" คำพูดที่หมายถึงคนพิการทางจิตว่า "อึบ้า" "นั่งคนนี้สติไม่ดี" หรือคำพูดที่หมายถึงคนพิการทางสมองและปัญญาว่า "โง่โง่" "ปัญญาอ่อน" เป็นต้น การประสบกับความพิการในลักษณะต่าง ๆ จึงเป็นปมด้อยที่ฟุ้งออกมาในทางกายภาพ

การใช้คำพูดและภาษาที่ตอกย้ำความพิการข้างต้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างภาพตัวตนที่เป็นแบบฉบับตายตัวให้แก่คนพิการ และสังคมเองก็เห็นพ้องต้องกันต่อภาพสร้างทางสังคมเหล่านี้ ซึ่งมีนัยถึงสถานะทางสังคม และสะท้อนค่านิยมของสังคมบางประการ และจากวรรณกรรมที่เลือกมาเป็นตัวอย่าง ในการศึกษาภาพตัวตนทางสังคมของคนพิการครั้งนี้ จึงพบว่า สังคมไทยมีภาพประทับของคนพิการและภาพดังกล่าวเหล่านั้น บางภาพได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง บางภาพก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและบริบททางสังคมเศรษฐกิจ ดังนี้คือ

1. ภาพของคนพิการที่มีชะตากรรมที่น่าสงสาร น่าเวทนา

ในวรรณกรรมแทบทุกเรื่อง que เลือกมาศึกษา มีการนำเสนอภาพของคนพิการในลักษณะที่เป็นคนน่าสงสาร น่าเวทนา เนื่องจากการเผชิญกับชะตากรรมที่ทำให้มีร่างกายไม่สมบูรณ์ ดังที่เฮวีเรียกว่า หลักแห่งความน่าสงสารในชะตากรรมของคนพิการ (The tragedy principle) ซึ่งเป็นความคิดที่ส่งผลอย่างสำคัญต่อภาพทางสังคมของคนพิการ เนื่องจากภาพตัวตนของคนพิการนั้นเป็นภาพของคนที่มีร่างกายไม่สมบูรณ์ และเป็นตราบาปหรือปมด้อยในชีวิตที่ฟุ้งออกมาทางกายภาพ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถยอมรับได้ในทางสังคม และนี่ก็คือที่มาของหลักแห่งโศกนาฏกรรมของคนพิการ (Hevey 1993: 117)

เมื่อมาผสมผสานเข้ากับการนำเสนอในรูปแบบของวรรณกรรม ก็ยิ่งเน้นให้เห็นคุณลักษณะที่ต้องโหม่นน่าสงสารได้เห็นถึง "ความเป็นมนุษย์ที่ถูกข่มขู่ น่าสงสาร" ของคนพิการ ดังที่จะเห็นได้จากงานศิลปะชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าพิการของกรีก หรือตัวละครร้ายในนวนิยายของไทยหลายเรื่อง และมักจะถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกลายเป็นภาพประทับอยู่ในความคิดคำนึงของคนในสังคมว่า คนพิการมักจะมีชีวิตและชะตากรรมที่น่าสงสารเสมอ

ภาพของคนพิการทางร่างกาย ในตัวอย่างวรรณกรรมที่เลือกมาศึกษา ไม่ว่าจะเป็น "ชายน้อย" จากเรื่องบ้านทรายทองและพจมาน สว่างวงศ์ "คุณแจ้ว" จากเรื่องปราสาทมิด หรือ "น้องทราย" จากเรื่องในม่านเมฆ ล้วนแต่ตอกย้ำค่านิยมและนำเสนอภาพที่น่าสงสาร น่าเวทนาในชะตากรรมของคนพิการที่เกิดมามีร่างกายไม่สมบูรณ์ทั้งสิ้น โดยเฉพาะนวนิยายที่เขียนขึ้นในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 เรื่อยมาจนถึงก่อนทศวรรษ 2530 นั้น การที่คนปกติแสดงความรู้สึกสงสาร เวทนาต่อความพิการนั้น เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้และสมควรกระทำอย่างยิ่ง เพื่อแสดงออกถึงความมีจิตใจที่ดีงาม เห็นอกเห็นใจในชะตากรรมของคนพิการ คนพิการจึงเป็นคนที่น่าสงสาร น่าเวทนาสำหรับคนปกติอย่างยิ่ง

ขณะเดียวกัน ค่านิยมทางพุทธศาสนาก็เป็นส่วนสำคัญในการอธิบายถึงที่มาของความพิการเหล่านั้น เพราะหมายถึงปมด้อย มลทิน เป็นภาพของคนที่ไม่ประสบกับเคราะห์กรรม อาภัพ มีโชคชะตาที่ขมขื่น และเกิดมาเพื่อที่จะชดใช้บาปกรรมที่ทำไว้ในชาตินี้

แต่ในวรรณกรรมรุ่นหลังทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางสังคมในเรื่องนี้อย่างสำคัญ นั่นคือ การแสดงความรู้สึกเวทนาสงสารแก่คนพิการกลายเป็นสิ่งที่คนปกติไม่สมควรทำอย่างยิ่ง ดังที่ปรากฏในเรื่อง "เงาจันทร์" และยิ่งรุนแรงกลายเป็นการแสดงความรู้สึกเหยียดหยามไป ในเรื่อง "เรือนไม้สี่เบง" ซึ่งเขียนขึ้นในช่วงทศวรรษ 2540 สิ่งเหล่านี้แม้จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของสังคมไทย ที่ตอกย้ำกันมาหลายยุคหลายสมัย ว่าคนปกติควรอย่างยิ่งที่จะให้ความรู้สึกสงสารเวทนาแก่คนพิการ แต่การแสดงออกถึงความรู้สึกเหล่านั้นเป็นสิ่งที่พึงระวังว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบตามมาเช่นไร ในแง่ที่คนพิการไม่ได้ต้องการให้คนปกติเวทนาสงสาร และถึงกับเกลียดน้ำเสียงเช่นนั้นเสียด้วยซ้ำ เนื่องจากความรู้สึกเวทนาสงสารเป็นเครื่องแสดงถึงความด้อยกว่าของคนพิการ ดังที่ปรากฏในนวนิยายบางเรื่อง

ในขณะที่ ภาพตัวแทนของตัวละครพิการทางสายตา จากเรื่อง "พระอาทิตย์คั่นแรม" นั้น แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้ง ระหว่างทัศนคติที่มองคนพิการทางสายตาแบบเก่ากับทัศนคติแบบใหม่อย่างชัดเจน นั่นคือ จากที่แต่เดิมภาพของคนตาบอดหมายถึงคนที่ขายล็อตเตอรี่ เป็นหมอนวดแผนโบราณ เป็นขอทานหรือวงเวียนร้องเพลงอยู่ตามข้างถนน มาสู่ภาพของคนตาบอดที่ช่วยเหลือตัวเองได้ มีความต้องการที่จะพึ่งตัวเอง ไม่เป็นภาระของใคร ในเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นทัศนคติเรื่องค่านิยมเวทนาสงสารค่อนข้างชัดเจน และเป็นอีกหนึ่งเรื่องที่พยายามสะท้อนความรู้สึกจากคนพิการ ซึ่งแตกต่างจากนวนิยายยุคก่อนหน้าที่ไม่ค่อยนำเสนอแง่มุมของคนพิการว่ามีความรู้สึกต้องการแสดงความเวทนาสงสารจากคนปกติอย่างไร

ประเด็นนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติทางสังคม จากที่แต่เดิมเคยให้คุณค่ากับ "ความปกติ" ของร่างกาย ซึ่งเชื่อว่าร่างกายที่สมบูรณ์ มีความสามารถ มีสมรรถภาพในการผลิตได้ ในความหมายนี้คนพิการที่มีร่างกายไม่สมบูรณ์จึงเป็นคนที่ด้อยศักยภาพและด้อยค่า มาสู่การให้คุณค่ากับความสามารถภายใต้ร่างกายที่ "แตกต่าง" ไปจากคนอื่น ๆ คนพิการเองก็มีศักยภาพในการทำงานและเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตในระบบทุนนิยมได้เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในสังคม

แต่สำหรับภาพตัวแทนของคนพิการทางสมองและปัญญา นั้น ทั้งในนวนิยายเรื่อง "ตุ๊กตามนุษย์" และ "ลมหนาว" ต่างก็นำเสนอถึงคนพิการทางสมองที่น่าสงสาร น่าเวทนา เนื่องจากประสบกับความพิการที่ทำให้ความเป็นมนุษย์ไม่สมบูรณ์ พัฒนาการของสมองไม่พัฒนาไปตามอายุ ดังนั้น จึงเรียกว่าเป็นคนที่จิตใจบริสุทธิ์ ไร้เดียงสาเหมือนเด็ก ตอกย้ำความเป็นคนที่น่าเวทนา น่าสงสาร

2. ภาพของคนพิการที่ช่วยเหลือพึ่งพาตัวเองไม่ได้ ต้องมีคนดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด และอยู่ในความดูแลของผู้เชี่ยวชาญ

ในตัวอย่างนวนิยายที่เลือกมาศึกษา แทบทุกเรื่องจะนำเสนอชีวิตของคนพิการที่มีลักษณะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาการดูแลอย่างใกล้ชิดจากคนในครอบครัวและคนรอบข้าง จนกลายเป็นหนึ่งในภาพตัวแทนของคนพิการไปในที่สุด โดยเฉพาะภาพของคนพิการที่ปรากฏในนวนิยายยุคแรก ๆ

เช่น "ขายน้อย" จากเรื่องบ้านทรายทอง และพจมาน สว่างวงศ์ "คุณแจ้ว" จากเรื่องปราสาทมิด และ "น้องทราย" จากเรื่องในม่านเมฆ เรื่อยมาจนถึง "คุณทิว" จากเรื่องเงารahu ทั้งหมดเป็นตัวละครที่พิการทางกายที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ต้องการการดูแลเอาใจใส่ ในแง่ที่คนพิการจึงหมายถึงคนที่ไม่สมบูรณ์บกพร่อง ไม่สมบูรณ์ และต้องพึ่งพาคนอื่นรอบข้าง โดยเฉพาะในกรณีของคนพิการทางจิต และคนพิการทางสมองนั้น จะมีลักษณะของการพึ่งพาคนอื่นรอบข้างในการดำรงชีวิตแทบจะทั้งหมดทุกแง่มุมทุกมิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความบกพร่องทางจิตและความไม่สมบูรณ์ทางสมอง ล้วนเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับการดำรงอยู่ในสังคมและความเป็นมนุษย์ คนพิการทางจิตและคนพิการทางสมองจึงต้องดำรงอยู่ภายใต้การดูแลของคนอื่น เนื่องจากไม่สามารถตัดสินใจที่จะเลือกหรือรับผิดชอบต่อการกระทำใด ๆ ได้เลยคนปกติ

ที่จริงแล้ว ในกรณีของคนพิการทางจิตและคนพิการทางสมองและปัญญานั้น มีความแตกต่างกันอยู่บ้างในแง่การช่วยเหลือตัวเองไม่ได้และต้องอยู่ในความดูแลของคนอื่น นั่นคือ ภาพคนพิการทางจิตที่ต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญนั้น เนื่องจากการประทับตราทางสังคมและสร้างภาพตัวแทนให้แก่คนพิการทางจิตว่า การสูญเสียความสามารถในการเชื่อมโยงหรือเข้าใจบรรทัดฐานของสังคม หรือความบกพร่องทางจิตในการแสดงพฤติกรรมและอารมณ์นั้น เป็นสิ่งที่เปราะบางอันตรายต่อคนปกติ อยู่นอกกรอบกฎเกณฑ์ทางสังคม และเป็นมลทินแปดเปื้อน หากได้เข้าไปข้องเกี่ยวสัมพันธ์ โดยเฉพาะในกรณีของตัวละคร "สมทรง" ในเรื่องคำพิพากษานั้นมีลักษณะอย่างที่เราได้กล่าวไว้ว่าเรื่องเล่าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์สามารถตีความได้ว่าเป็นดัชนีชี้วัดลักษณะทางจิตใจและสังคมของมนุษย์ ที่โน้มน้าวให้คนที่สร้างกายไม่สมบูรณ์กลายเป็นคนอื่น เป็นขยะสังคมที่ไม่มีใครยอมรับ และเป็นคนที่อยู่ในภาวะชายขอบครึ่ง ๆ กลาง ๆ (Darke 1998: 191)

คนพิการทางจิตจึงถูกประทับตราทางสังคมว่าพฤติกรรมที่อยู่นอกกรอบสังคมนั้นเป็นอันตรายต่อคน "ดี ๆ" หรือคนปกติ และในบางเรื่องความพิการทางจิตเองก็เสมือนหนึ่งเป็นการลงโทษเป็นปลายทางของการกระทำที่ขัดกับบรรทัดฐานของสังคม ดังที่ปรากฏในเรื่องปราสาทมิดว่า "แม่ทิพ" คนพิการทางจิตนั้นมีภาพเหมือนเป็นปีศาจร้าย น่าเกลียดน่ากลัว เป็นอันตรายและต้องแยกขังไว้ในที่ของตัวเอง เพื่อไม่ให้เขามาปะปนแปดเปื้อนโลกของคนปกติได้

ในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย มีประกาศในราชกิจจานุเบกษา สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งบันทึกการดูแลและการควบคุมคนพิการทางจิตไว้ ด้วยความกังวลถึงภาระและปัญหาต่าง ๆ ที่อาจคุกคามต่อความปกติซึ่งมีระเบียบมีกฎเกณฑ์ เมื่อวันอาทิตย์ เดือนห้า ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีมะแมชัศตรเอกศก เรื่อง "ให้ผู้เป็นเจ้าของบ้า ให้ระวังคนบ้า" ตอนหนึ่งว่า

"...ถ้าญาติพี่น้องบุตรหลานบ่าวทาสของผู้ใด และลูกวัดคฤหัฐสามเณรศีลของพระองค์ใด เสียจริตเป็นบ้าคลุ้มคลั่ง ฤาคลุ้มดิคลุ้มร้ายเปนคราว ๆ มีอยู่ ก็ให้ผู้นั้นเอาใจใส่รักษาพยาบาลกักขังระวังให้แน่นหนามั่นคง อย่าปล่อยให้เที่ยวไปมาตามลำพังได้ ถ้าคนเสียจริตพลัดพลกหลบหนีไปเมื่อใด ก็ให้เจ้าของบ้าน เจ้าของเรือน ญาติพี่น้อง ญาติที่รับคนเสียจริตไว้รักษานั้นมาอายัดบอดรูปพรรณสัณฐาน ดำเนินกิริยาอาการต่อเวณกรมวัง...ให้กรมวังผู้รับอายัดเรียกเอาเงินค่าอายัดแต่บาทหนึ่ง แล้วจึงให้เจ้าของบ้าไปบอกต่อกรมพระนครบาลให้ช่วย

ตามจับ แลให้เจ้าของบ้านเร่งติดตามจับเสียให้ได้ตัวโดยเร็ว อย่าให้นิ่งนอนใจเสีย ถ้าญาติพวก
 พ้องเหลือกำลังที่จะระวังดูแลรักษา ก็ให้เอาตัวคนเสียจรวัดนั้นมามอบหมายส่งให้กรมพระ
 นครบาล...ถ้าคนเสียจรวัดนั้นเข้ามาในพระบรมมหาราชวังถึงชั้นใน...เจ้าพนักงานจับได้ถ้ามี
 สัตราวุธด้วย ให้ปรับไหมญาติพวกพ้องของคนเสียจรวัดเป็นเงินตราสามชั่ง ถ้าไม่มีเครื่อง
 สัตราวุธให้ปรับไหมสองชั่ง ถ้าจับได้ที่ชั้นกลาง...ถ้ามีอาวุธให้ปรับไหมสองชั่ง ถ้าไม่มีอาวุธให้
 ปรับไหมซึ่งสิบตำลึง ถ้าจับได้ที่ชั้นนอก...ถ้ามีอาวุธให้ปรับไหมซึ่งสิบตำลึง ไม่มีอาวุธให้ปรับไหม
 ซึ่งหนึ่ง ถ้าจับได้ที่ชั้นรอบนอกพระบรมมหาราชวัง มีสัตราวุธให้ปรับไหมห้าตำลึง ไม่มีสัตราวุธ
 ให้ปรับไหมสามตำลึง..." (เสลา เรขะรุจิ 2543: 60-64, ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

ในขณะที่ภาพของคณพิการทางสมองและปัญญาที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้นั้น เป็นเพราะความ
 บกพร่องของการทำงานของสมอง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
 กลายเป็นคนที่ไม่เต็มคน เนื่องจากความสามารถของอวัยวะที่ใช้ในการคิดและเป็นมนุษย์บกพร่องเสีย
 ไป ภาพของคณพิการทางสมองจึงอาจเรียกได้ว่า เป็นคนละด้านกับกรณีของคณพิการทางจิต
 เนื่องจากว่าคณพิการทางสมองไม่ได้เป็นอันตราย แต่อาจเพียงเป็นบุคคลที่ต้องอยู่ในความดูแลของคน
 ปกติ เพราะมีลักษณะไร้เดียงสาเกินไป อ่อนแอเกินไป และกระตือรือร้นเกินไปที่จะดำรงอยู่ในสังคมที่ต้อง
 ตื่นนอนและรู้เท่าทันความดีชั่วของคนอื่น ๆ ให้ได้

แต่สำหรับกรณีของคณพิการทางกายนั้น เรียกได้ว่ามีลักษณะของภาพตัวแทนคณพิการในแง่
 ของการช่วยเหลือพึ่งพาคนอื่น แตกต่างไปจากกรณีของความพิการทั้งสองประเภทข้างต้นอยู่บ้าง
 กล่าวคือ คณพิการทางกายค่อย ๆ พัฒนาเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาความช่วยเหลือและการดูแลจาก
 คนอื่น ๆ ในการดำรงชีวิต มาสู่การดำรงชีวิตอิสระและพึ่งตัวเองได้ จากภาพของ "ชายน้อย" ภาพของ
 "คุณแจ๋ว" คณพิการร่างกายที่ไร้เดียงสา อ่อนแอ บริสุทธิ มีจิตใจสะอาดอ่อนโยนเหมือนเทพธิดา ต้อง
 ได้รับการดูแลทะนุถนอมทั้งทางกายภาพและความรู้สึก มาสู่ภาพของ "บุญญภัทร" คณพิการที่มีจิตใจดี
 งาม มีคุณธรรมสูง เป็นคนดี บริสุทธิ จากเรื่องยายหนูลูกพ่อ เริ่มมีลักษณะของการพึ่งพาช่วยเหลือ
 ตัวเองได้ สามารถตัดสินใจเลือกสิ่งต่าง ๆ ให้กับชีวิตได้เอง และมาสู่ภาพของ "ศศิณ" ในเรื่องเงาจันทร์
 หรือ "อาร์ม" ในเรื่องเรือนไม้สี่เบจ ซึ่งเป็นคณพิการร่างกายที่มีโอกาสในการเลือกตัดสินใจในชีวิตของ
 ตัวเอง ไม่ต้องการความช่วยเหลือพึ่งพาคนรอบข้างแต่อย่างใด แม้กระทั่งคนในครอบครัว และเป็น
 ตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดในเรื่องดำรงชีวิตอิสระของคณพิการ และการมองว่าคณพิการเองที่จริง
 แล้วก็เป็น "คนธรรมดา ๆ" คนหนึ่งในสังคมที่มีเอกลักษณ์มีความต้องการที่แตกต่างจากคนอื่น ซึ่งกำลัง
 เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญเมื่อกล่าวถึงคณพิการอยู่ในปัจจุบัน

๒. แก่นเรื่อง (theme) เค้าโครงเรื่อง (plot) ของวรรณกรรมที่มีตัวละครพิการ และบทบาทหน้าที่ของตัวละครพิการในเรื่อง

เนื้อเรื่องจากนวนิยายทั้งหมดที่เลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ มีทั้งที่เป็นเรื่องราวของความรัก ความดีความชั่ว ไปจนถึงเรื่องราวที่สะท้อนความเป็นจริงทางสังคม ซึ่งมีตัวละครพิการเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินเรื่อง บางเรื่องก็เป็นหนึ่งในตัวละครสำคัญ บางเรื่องก็เป็นเพียงตัวละครที่มีบทบาทรอง ๆ ลงไป เพียงเพื่อสนับสนุนเรื่องราวของคนปกติในเนื้อเรื่องเท่านั้น และจากการวิเคราะห์ถึงแก่นและเค้าโครงของนวนิยายที่นำมาเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา รวมถึงบทบาทหน้าที่ของตัวละครพิการแล้ว พบว่าเนื้อหาสำคัญของวรรณกรรมไทยที่นำเสนอตัวละครพิการประเภทต่าง ๆ นั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. นำเสนอความมีอำนาจเหนือหรือการครอบงำของความเป็นปกติ และการปฏิเสธไม่ยอมรับความพิการ

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ในวรรณกรรมเป็นการแสดงให้เห็นถึงทัศนคติทางสังคมที่มองว่า ความพิการหรือคนพิการเป็นสิ่งที่ด้อยกว่าคนที่มีย่างกายครบทุกอวัยวะหรือความเป็นปกติ สะท้อนการให้คุณค่ากับความผิดปกติอันหมายถึงความสมบูรณ์ มากกว่าความพิการอันหมายถึงความไม่สมบูรณ์ ไม่สมบูรณ์แบบ ไม่พร้อม ซึ่งเป็นรองหรือด้อยกว่าทั้งในการให้ความหมายและในทางกายภาพ และในหลายกรณีก็แสดงให้เห็นการยืนยันซ้ำถึงชุดของบรรทัดฐานทางสังคมวัฒนธรรม นั่นคือความเป็นปกติย่อมเหนือกว่าความพิการเสมอ ตัวละครพิการจึงมีบทบาทรองลงไปจากคนปกติ และถูกนำเสนอในฐานะที่เป็น "คนอื่น" เพื่อรองรับความคิดเรื่องความเป็นปกติ (normality)

ขณะเดียวกัน สิ่งที่ถูกนำเสนอและได้รับการตอกย้ำอย่างต่อเนื่องตลอดมาก็คือ การปฏิเสธไม่ยอมรับความพิการ ด้วยการแสดงความรังเกียจเดียดฉันท์ การดูถูกเหยียดหยามคนพิการ และการตอกย้ำถึงความเป็นคนพิการเพื่อทำให้ยิ่งแตกต่างกลายเป็น "คนอื่น" ในสังคม ทำให้คนพิการมีสถานะครึ่ง ๆ กลาง ๆ อยู่ในภาวะชายขอบทางสังคม นั่นคือ ไม่ได้เป็นพลเมืองที่สมบูรณ์พร้อมเหมือนคนปกติ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ถูกกีดกันออกไปจากสังคมโดยสมบูรณ์ (Darke 1998: 191) บทบาทหน้าที่ของตัวละครพิการส่วนใหญ่จึงเรียกได้ว่า เป็นภาพแสดงความไม่ปกติที่มีหน้าที่ในการสะท้อนให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าความปกติเท่านั้น

โดยเฉพาะในกรณีของคนพิการทางจิตนั้น ตัวละคร "สมทรง" ในคำพิพากษา ทั้งตอกย้ำและสะท้อนให้เห็นถึงสถานะของคนปกติธรรมดา ๆ ในสังคมกับสถานะของคนพิการ ที่แตกต่างกันอย่างยิ่ง "สมทรง" ถูกกีดกันออกไปจากโลกของคนปกติ และถูกปฏิเสธไม่ยอมรับความพิการจากสังคม ซึ่งแสดงออกด้วยการดูถูกเหยียดหยาม รังเกียจเดียดฉันท์ และกลายเป็นหัวข้อที่พูดคุยกันเพื่อความบันเทิงของคนปกติ สิ่งเหล่านี้ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการลดคุณค่าของคนพิการ และการให้คุณค่ากับความเป็นปกติ

ตัวละครที่ประสบความสำเร็จทางร่างกายและการเคลื่อนไหวนั้น ในกรณีตัวอย่างที่เลือกมาศึกษาครั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงในแง่ของเนื้อหาการนำเสนอ จากการเป็นตัวละครที่ถูกรังเกียจในความพิการ มีสถานะครึ่ง ๆ กลาง ๆ ในทางสังคม จากยุคที่เป็น "ชายน้อย" แห่งบ้านทรายทอง "คุณแจ้ว" ใน

ปราสาทมิด "น้องทราย" จากเรื่องในม่านเมฆ ซึ่งต่างเป็นตัวละครที่มักจะเป็นเครื่องมือในการตัดสินความดี/ไม่ดีของคนหรือตัวละครอื่น ๆ โดยการใช้ความพิการเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์คุณค่าบางอย่าง เช่น ความรัก ความดี ความเข้าใจ ฯลฯ เป็นตัวละครที่มีความสำคัญรอง ๆ ลงไปในเนื้อเรื่องมาถึงยุคของ "บุญญภัทร" จากเรื่องยายหนูลูกพ่อ ที่แม้จะยังใช้ความพิการเป็นตัวสะท้อนคุณค่าและความดีของตัวละครอื่น แต่ก็เริ่มมีการนำเสนอคุณลักษณะในมิติอื่น ๆ ของคนพิการบ้าง เช่น คุณสมบัติหรือลักษณะที่ตรงข้ามกันในตัวเอง อย่างคำพูดที่ว่า "พิการกายแต่ไม่พิการใจ"

ในแง่นี้ก็อาจแสดงได้ว่า สังคมเริ่มยอมรับการดำรงอยู่ของคนพิการมากขึ้น ภาพคนพิการที่สุดท้ายอยู่ตามชายขอบของสังคมก็เริ่มมีมิติอื่น ๆ เข้ามาประกอบมากขึ้น แต่ก็ยังคงแสดงให้เห็นแก่นเรื่องประเภทความดีย่อมเหนือกว่าความชั่ว ความปกติย่อมมีคุณค่าเหนือกว่าความพิการไม่สมประกอบอยู่นั่นเอง

หลังจากยุคนั้นพิการก็ถูกนำเสนอในแง่มุมอื่น ๆ มากขึ้น เริ่มมีบทบาทในการแก้ปัญหาให้คนปกติมากขึ้น กระทั่งตัวละครพิการเริ่มกลายเป็นตัวละครสำคัญของเรื่องมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก "เมย์" ในนวนิยายเรื่องเงาจันทร์ หรือ "อาร์ม" ในเรื่องเรือนไม้สี่เบง ซึ่งต่างก็เป็นตัวดำเนินเรื่องสำคัญ ส่วนใหญ่แล้วเรื่องที่มีตัวละครสำคัญเป็นคนพิการมักจะมีลักษณะเนื้อหา และโครงเรื่องที่นำเสนอประสบการณ์ชีวิตและการต่อสู้กับชะตากรรมของคนพิการในลักษณะต่าง ๆ กัน "น้องเมย์" ในเงาจันทร์เป็นคนพิการแต่กำเนิด ที่ผ่านการต่อสู้กับความพิการมายาวนาน เรียกร้องขอโอกาส ความยอมรับ ขอพื้นที่ทางสังคมให้แก่คนพิการให้มีชีวิตปกติเหมือนคนอื่น ๆ แต่ก็มีความรู้สึกลึกซึ้งของตัวละครที่แอบซ่อนอยู่ในใจ ซึ่งสะท้อนความรู้สึกด้อยกว่าคนปกติ ขณะที่ "อาร์ม" ในเรือนไม้สี่เบง เป็นคนที่ประสบกับความพิการช่วงหนึ่งในชีวิต ความพิการจึงเป็นเพียงอุปสรรคในชีวิตช่วงหนึ่ง ที่จะต้องฝ่าฟันผ่านไปให้ได้ เพื่อการพิสูจน์ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งตลอดการดำเนินเรื่องนั้น สะท้อนให้เห็นคุณค่าของสังคมที่ให้คุณค่ากับความเป็นปกติ หรือการมีร่างกายที่ดี มีอวัยวะที่สมบูรณ์พร้อมมากกว่าความพิการ

2. มีลักษณะที่หวนหาความงดงามในอดีต (nostalgic) ซึ่งสวยงามกว่า น่าตื่นเต้นกว่า สภาวะที่เป็นอยู่ปัจจุบัน

เนื้อเรื่องของนวนิยายที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษานี้ ส่วนหนึ่งมีลักษณะที่เรียกว่า nostalgic หรือการหวนหาความสวยงามของชีวิตในอดีต หรือก่อนที่จะประสบกับความพิการ ดังนั้นกรณีเช่นนี้จึงเกิดกับตัวละครที่ไม่ได้ประสบกับความพิการมาแต่กำเนิด การเผชิญหน้ากับความพิการจึงเป็นสิ่งที่ "กระชาก" ชีวิตของตัวละครนั้นให้ออกจากความเป็นปกติเข้ามาอยู่ในโลกของความพิการ ซึ่งมักจะเป็นอะไรที่รันทดหดหู่ เศร้าหมอง ยากแก่การทำให้ยอมรับ และมักจะเป็นภาพเปรียบเทียบอยู่ในความคิดคำนึงของตัวละครในเรื่องเสมอ ๆ ถึงชีวิตก่อนที่จะประสบกับความพิการกับชีวิตที่พิการในปัจจุบัน

ที่เห็นชัดเจนก็ได้แก่เรื่องราวของ "อาร์ม" ในเรื่องเรือนไม้สี่เบง ซึ่งผู้แต่งได้เขียนให้มีแตกต่างตรงข้ามกันค่อนข้างชัดเจน ระหว่างสภาพร่างกายก่อนประสบกับความพิการกับชีวิตหลังการพิการ "อาร์ม" เป็นนักกีฬาบาสเก็ตบอลระดับทีมชาติ มีร่างกายที่พร้อมสมบูรณ์ แข็งแรง และใช้ร่างกาย

เป็นส่วนหนึ่งของการประสบความสำเร็จในชีวิต เมื่อประสบกับความพิการ สภาพตรงข้ามก็คือการเดินไม่ได้ ไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างที่เคยทำ "อาร์ม" จึงเป็นตัวละครที่ทำให้คนอ่านได้เห็นถึงความสวยงามของชีวิตที่เกิดมามีร่างกายที่สมบูรณ์ อวัยวะครบสามสิบสองประการ ด้วยการหวนคำนึงถึงความสวยงามของชีวิตในอดีตหลายตอนด้วยกัน ซึ่งในแง่นี้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ความพิการในลักษณะที่ไปคุกคามความเป็นปกติ ความพิการจึงกลายเป็นสิ่งเลวร้าย เป็นอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ของชีวิตที่จะนำมาซึ่งความสลดหดหู่ เศร้าหมอง และทำให้ชีวิตของคนที่เคยปกติคนหนึ่งต้องสูญเสียโอกาสดี ๆ ในชีวิตไป

3. มีลักษณะเชิงสัญลักษณ์ (symbolic) โดยเฉพาะการแสดงนัยหรือความหมายถึง human condition หรือชะตากรรมของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์

การวางโครงเรื่องและการดำเนินเรื่องของนวนิยายที่มีตัวละครพิการในอีกกรณีหนึ่ง มีลักษณะที่เรียกว่าเป็นสัญลักษณ์ อันหมายความว่าไปถึงการแสดงให้เห็นสภาวะเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์ที่เกิดขึ้นมาไม่มีอะไรดีพร้อม ไม่สมบูรณ์ ไม่มีอะไรแน่นอน ความเป็นอนิจจังของโลกและชะตาชีวิตของมนุษย์ ที่ต้องยอมรับกับความไม่สมบูรณ์พร้อมของสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้กับทุกชีวิต ดังที่เฮวีได้กล่าวไว้ว่า คนที่ไม่สมบูรณ์มักจะถูกใช้เป็นภาพในเชิงลบในทางอุปมาและเป็นสัญลักษณ์ถึงผู้ที่สังคมไม่ยอมรับ สะท้อนให้เห็นการกีดกันคนพิการออกจากสังคมของคนปกติ และเป็นสิ่งเตือนใจคนปกติถึงความไม่แน่นอน ความเสื่อมของร่างกาย รวมถึงความตาย และการหมดสิ้นพลังกำลัง คนพิการเป็นคนที่น่าสงสาร ทุกข์ทรมาน มีปมด้อย ฯลฯ (Hevey 1993: 120)

นอกจากนี้เฮวียังได้กล่าวอีกว่าร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ของคนพิการนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคมของคนปกติ โดยให้มีคุณสมบัติ มีความหมายในเชิงปลดปล่อยให้กับสังคม 2 ประการ นั่นคือ (1) ความเสื่อมโทรมหรือการไม่ยอมรับสุขภาพ ความสมบูรณ์ของร่างกาย และประเด็นเชิงการหน้าที่หรือทางกายภาพอื่น ๆ ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสามารถในการทำงาน และ (2) การไม่ยอมรับหรือปฏิเสธความตาย ทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งที่ภาพตัวแทนของคนพิการทำหน้าที่รับใช้คนปกติ (Hevey 1993: 118)

ในวรรณกรรมหลายประเภทมีการสร้างวีรบุรุษ ศัตรูผู้เข้มแข็ง และตัวละครที่เป็นแบบอย่างในด้านต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อเผชิญหน้ากับความไม่สมบูรณ์ในชีวิตจริง หรือสถานการณ์ที่ไม่ปกติต่าง ๆ เพื่อที่จะบอกคนดูว่าจะต้องพยายามยืนยันท้าแล้วเข้าแล้ว และรื้อฟื้นความเป็นปกติให้มากที่สุด เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อม และเพื่อที่จะเอาชนะสิ่งที่ถูกนำเสนอว่าเป็นโศกนาฏกรรมของความพิการ ในแง่บทบาทของคนพิการในนวนิยายแต่ละเรื่องจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ที่ทุกข์ทรมาน น่าสงสาร ผ่านการผูกเรื่องที่ให้คนพิการต้องต่อสู้กับชะตากรรมที่ถูกกำหนดไว้ก่อนแล้ว เพื่อเอาชนะความไม่สมบูรณ์ของร่างกาย เป็นการต่อสู้เพื่อความเป็นปกติ พยายามทำให้ลักษณะร่างกายภายนอกทำงานเหมือนคนปกติ เพื่อที่จะได้รับการยอมรับทั่วไปในสังคม สิ่งเหล่านี้ที่จริงแล้วก็เป็นหนึ่งในจุดสำคัญของวัฒนธรรมบันเทิง นั่นคือ การเน้นความสำคัญหรือคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ และความพยายามต่อสู้อย่างคนปกติ มากกว่าที่จะอยู่เยี่ยงคนไม่ปกตินั่นเอง (Darke 1998: 188)

จากนวนิยายที่เลือกมาศึกษา จะเห็นการผูกเรื่องทำนองนี้ในหลายเรื่องด้วยกัน ได้แก่ เรื่องราวของ "กรรม" จากเรื่องพระอาทิตย์คืนแรม ซึ่งเป็นตัวละครหลักของเรื่องที่ไม่ได้ประสบกับความพิการทางสายตามาแต่กำเนิด แก่นของเรื่องเป็นการนำเสนอจุดหักเหสำคัญของชีวิตที่เปลี่ยนคนปกติให้กลายเป็นคนพิการ ความพิการเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะต้องยอมรับและต่อสู้ต่อไปให้ได้ โดยการฝึกฝนเพื่อจะกลับเข้าสู่สังคมอีกครั้งในฐานะที่เป็นคนพิการ หรือเรื่องราวของ "เมย์" จากเรื่องเงาจันทร์ "มัลลิกา" จากเรื่องเงาราหู และ "แป้วแห้ว" จากเรื่องตุ๊กตามนุษย์เอง ต่างก็มีการผูกเรื่องราวในนวนิยาย ให้ตัวละครพิการเป็นส่วนหนึ่งของการทำความเข้าใจโคกนาฏกรรมของชีวิตมนุษย์ของคนปกติแทบทั้งสิ้น

บทบาทสำคัญของตัวละครพิการในเรื่องดังกล่าวข้างต้นล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์ให้เห็นถึงความไม่แน่นอน ความเป็นอนิจจังของชีวิต ที่ทุกคนในสังคมควรจะได้ตระหนักถึง รวมทั้งเห็นความสำคัญและคุณค่าของการมีชีวิตอยู่อย่าง "ปกติ" ในสังคม

นอกจากประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้นแล้ว ภายใต้การดำเนินเรื่องและบทบาทหน้าที่ของตัวละครพิการที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น ยังมีประเด็นที่น่าสนใจในบางแง่มุมของนวนิยายที่เลือกมาศึกษาซึ่งคล้ายคลึงกัน นั่นคือ ในหลายเรื่องที่เป็นครอบครัวชนชั้นกลางมีการให้ความรู้และให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดู ความเอาใจใส่ ให้ความรักความอบอุ่นในครอบครัว เพื่อเป็นต้นทุนทางอารมณ์ในการเผชิญกับปัญหาในโลกแห่งความเป็นจริง อย่างในกรณีของเรื่องทับตะวัน หรือเรื่องตุ๊กตามนุษย์ เงาจันทร์ และลมหนาว ราวกับจะเป็นความหวังหนึ่งสำหรับการยอมรับความพิการว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และอาจเป็นความหวังหนึ่งสำหรับสังคม ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มองคนพิการและความพิการ จากที่เคยเป็นมิตินิยามที่เกลียดชัง ควบคุมดูแลไม่ได้ มาเป็นเรื่องของครอบครัว เป็นเรื่องใกล้ตัวที่คนใกล้ชิดมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของคนพิการ

๓. พัฒนาการของพื้นที่ทางสังคมของตัวละครพิการในวรรณกรรม

หากพิจารณาในทางประวัติศาสตร์แล้ว เห็นได้ว่ามีกระบวนการที่โดดเด่นของคนพิการ ทั้ง พิการร่างกายและพิการทางจิตออกจากสังคม และสร้างสถานภาพทางสังคมเชิงลบให้แก่คนพิการ เหล่านั้น และเมื่อพิจารณาประเด็นนี้ในวรรณกรรมร่วมสมัยแล้วก็จะเห็นว่า คนพิการทั้งทางร่างกายและ ทางจิตใจมักจะมีสถานภาพทางสังคมที่ต่ำกว่าคนปกติ และมีชีวิตอยู่ในสังคมสาธารณะด้วยภาพของ ขอบตามถนนหนทาง กลายเป็นแบบแผนตายตัวเมื่อคิดถึงพื้นที่ของคนพิการในสังคม จากนวนิยายที่ เลือกมาเป็นกรณีศึกษาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของพื้นที่ทางสังคมของตัวละครพิการได้ อย่างน่าสนใจยิ่ง นั่นคือ

1. จากนวนิยายในยุคแรก ๆ คนพิการไม่มีพื้นที่ทางสังคม ต้องอยู่ในพื้นที่ส่วนตัว ที่ ปิดบังซ่อนเร้นความพิการจากสายตาของสาธารณะ

ในนวนิยายหลายเรื่อง ตัวละครพิการมักต้องอาศัยและดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่เฉพาะของตัวเอง นั่นคือ ในห้องของตัวเอง ในบ้าน และมีปฏิสัมพันธ์เพียงเฉพาะกับคนในครอบครัวเท่านั้น การ ครอบครองพื้นที่ทางสังคมลักษณะนี้ ดำเนินไปควบคู่กับทัศนคติทางสังคมที่บ้างก็ดูถูกเหยียดหยามคน พิการ บ้างก็รังเกียจเด็ดฉันท ในทางตรงข้ามก็คือค่านิยมให้ความเวทนาสงสารคนพิการ ซึ่งล้วนเป็น ส่วนหนึ่งซึ่งผลักดันให้คนพิการมีสถานะครึ่ง ๆ กลาง ๆ อยู่ตรงชายขอบ ไม่มีพื้นที่ทางสังคมแต่อย่างใด

ในกรณีของตัวละครพิการทางกายนั้น สามารถเห็นพัฒนาการของการมีพื้นที่ทางสังคมได้ ค่อนข้างชัดเจน จากกรณีของ "ชายน้อย" แห่งบ้านทรายทอง ซึ่งไม่มีพื้นที่ทางสังคม ต้องอยู่ในพื้นที่ เฉพาะที่ปิดบังซ่อนเร้นของตัวเอง ถูกรังเกียจ แสดงถึงการไม่ยอมรับให้มีที่ทางของตัวเอง จะออกมาใน ห้องรับแขกในยามที่มีแขกมาบ้านก็ไม่ได้ หรือกรณีของ "น้องทราย" จากเรื่องในม่านเมฆ ซึ่งได้รับ อนุญาตให้มีพื้นที่เฉพาะในปริมาณทลส่วนตัวเท่านั้น ไม่สามารถไปออกหน้าออกตาในพื้นที่ทางสังคมได้ เพราะคนละสถานะกันกับคนปกติ ทั้งสองกรณีถือว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนการกีดกันคนพิการออกจากพื้นที่ ทางสังคม ให้จำกัดพื้นที่เพียงส่วนตัวเท่านั้น

นวนิยายที่มีตัวละครเป็นคนพิการทางสายตาเอง ก็ไม่ต่างจากกรณีของคนพิการทางกายเท่าใด นัก "กรรม" จากเรื่องพระอาทิตย์คืนแรมก็สะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคมของคนตาบอด ซึ่งอยู่ตาม ชายขอบของสังคม อาชีพของคนตาบอดเป็นอาชีพที่แทบจะ "ไม่จำเป็น" ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นคนขาย ลีอตเตอร์ หมอนวดแผนโบราณ และกลายเป็นการยิ่งตอกย้ำภาพของคนตาบอดให้อยู่คู่กับค่านิยมเรื่อง ความเวทนาสงสารมากขึ้นไปอีก นอกจากนี้ก็มีประเด็นที่ว่า คนพิการควรจะต้องอยู่ในพื้นที่เฉพาะของ ตัวเอง เนื่องจากว่าโลกข้างนอกซึ่งเป็นของคนปกตินั้นอันตรายสำหรับคนพิการ ดังนั้นคนตาบอดจึงควร ที่จะอยู่ในพื้นที่เฉพาะของตัวเอง

การกำหนดพื้นที่ทางสังคมและการจำกัดเขตให้แก่คนกลุ่มต่าง ๆ ของคนปกตินั้น ยิ่งชัดเจน มากขึ้นเมื่อมองในกรณีของคนพิการทางจิต เนื่องจากว่าคนพิการทางจิตไม่เคยมีพื้นที่ทางสังคมและอาจ ไม่สามารถมีได้ ถูกจำกัดให้อยู่ในพื้นที่เฉพาะส่วนตัวเท่านั้น ด้วยเหตุผลสำคัญก็คือเพื่อไม่ให้เป็น อันตรายต่อผู้อื่น จึงต้องอยู่ในบ้าน อยู่ในความควบคุม เพื่อไม่ให้มีโอกาสดูออกไปทำอะไรผิดครอง ครองธรรมของสังคม สังคมและคนปกติจึงต้องจัดระเบียบ ให้คนพิการทางจิตอยู่เป็นที่ที่เป็นทาง และที่

ทางเดียวของคนพิการทางจิตก็คือการกันให้ออกไปอยู่นอกพื้นที่ทางสังคมนั่นเอง ดังจะเห็นได้จากกรณีของ "สมทรง" ในคำพิพากษา "แสงหล้า" ในทศวรรษ และ "คุณทิพ" ในปราสาทมิด ตัวละครเหล่านี้ล้วนต้องอยู่ในโรงพยาบาล อยู่ในความดูแลของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อควบคุมอาการ รับการรักษาเพื่อให้สงบความวุ่นวาย ไร้ระเบียบในจิตใจลดลง และกลับเข้ามาอยู่ในสังคมเยี่ยงคนปกติให้ได้เหมือนเดิม ในกรณีของ "สมทรง" นั้นค่อนข้างเป็นกรณีที่สุดขั้ว เนื่องจากสังคมมีท่าทีไม่ยอมรับ ถึงขั้นร้ายแรงกระทั่งไม่ยอมให้อยู่ร่วมกับคนปกติในสังคมด้วยซ้ำไป

2. ตัวละครพิการเริ่มมีบทบาท มีพื้นที่ทางสังคม และถูกยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ในยุคต่อมา ตัวละครพิการในนวนิยายไทยก็เริ่มมีบทบาทในการดำเนินเรื่อง และอาจกล่าวได้ว่ามีพื้นที่ทางสังคมมากขึ้น เนื่องจากในหลายเรื่องเป็นการนำเสนอประสบการณ์ชีวิตของคนพิการ เป็นตัวละครที่มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทำงานได้เหมือนคนปกติ มีชีวิตจิตใจเหมือนกัน แต่ในบางเรื่องคนพิการก็ยังอยู่แบบชายขอบ เพราะยังไม่สามารถเข้าถึงกิจกรรมปกติบางอย่างของคนปกติได้ เช่น "บุญญภัทร" ในเรื่องยายหนูลูกพ่อ หรือ "อาร์ม" จากเรื่องเรือนไม้สีเบจ ซึ่งแม้จะได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น แต่ก็ยังมีประเด็นของการกีดกันอยู่บ้าง โดยเฉพาะในแง่ของการเข้าทำงานในตลาดแรงงานซึ่งครอบครองโดยคนปกติเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอประสบการณ์ชีวิตของคนพิการในนวนิยายยุคหลัง ๆ ก็เป็นแนวโน้มที่ดีของการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่คนพิการ โดยเฉพาะในกรณีของ "น้องเมย์" จากเรื่องเงาจันทร์นั้น เป็นการเปิดเผยตัวเองออกสู่สังคมสาธารณะ ประกาศว่าคนพิการเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เช่นเดียวกันกับคนปกติ ไม่มีเหตุผลและความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องหลบซ่อนปิดบัง หรือจำกัดพื้นที่เพียงบางส่วนของตัวเองอีกต่อไป นอกจากนี้การเปลี่ยนนิยามจากคนพิการมาเป็นคนที่มีความบกพร่องในการเคลื่อนไหว ก็เพื่อระบุอัตลักษณ์ของตัวเองในสังคม ไม่ยอมรับนิยามที่สังคมเคยให้ไว้แต่เดิม สิ่งเหล่านี้สะท้อนการเข้ามามีพื้นที่ทางสังคมของคนพิการได้อย่างสำคัญ

สำหรับกรณีของคนพิการทางจิตนั้น การเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีพื้นที่ทางสังคมในความหมายที่ว่าได้รับการยอมรับจากสังคมนั้น อาจกล่าวได้ว่ายังต้องเป็นสิ่งที่ต้องพยายามกันต่อไป และยิ่งยากอย่างยิ่งสำหรับคนพิการทางจิต แม้ว่านวนิยายหลายเรื่องจะได้นำเสนอความคิดความรู้สึกสภาวะทางอารมณ์ของคนพิการทางจิต และคนที่ต้องดูแลอยู่ใกล้ชิดออกมาให้สังคมรับรู้และเข้าใจก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้ว ภาพตัวแทนของคนพิการทางจิตก็ยังเป็นภาพที่แปลกแยกจากสังคม เป็นอันตรายต่อสังคม เนื่องจากคนพิการทางจิตมีวิถีในการเข้าใจโลกของตัวเอง และไม่สามารถยอมรับความเป็นไปจริงในโลกของคนปกติได้อยู่แน่นอน คนพิการทางจิตจึงยังต้องอยู่ในพื้นที่เฉพาะของตัวเอง อยู่ในความดูแลของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญต่อไป

๔. มิติเรื่องเพศภาวะ (gender) และเพศวิถี (sexuality) ในวรรณกรรมไทย

จากนวนิยายที่เลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา มีสิ่งร่วมกันประการหนึ่งก็คือการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงซึ่งถูกหล่อหลอมเพศวิถีให้มีลักษณะที่เรียกว่าเป็น “เมีย” และ “แม่” ที่ดี ภายใต้กรอบของวัฒนธรรมแบบวิกตอเรียน (Victorian) ที่ใช้ค่านิยมในเรื่องความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือน กิริยามารยาทอ่อนหวาน แต่งตัวสุภาพเรียบร้อย รักนวลสงวนตัว ไม่แสดงออกในเรื่องความต้องการทางเพศ ฯลฯ เป็นแนวทางกำกับพฤติกรรมที่อันควรของผู้หญิง ในบางเรื่องได้นำเสนอคู่ตรงข้ามของความเป็นแม่และเมียที่ดีของผู้หญิงไว้อย่างเด่นชัด ผ่านความสัมพันธ์ที่มีต่อคนพิการ เช่น ภาพของหม่อมแม่และพจมานในเรื่องบ้านทรายทอง ภาพของน้องเมย์ที่ต้องแต่งงานเพื่ออยู่ในการปกป้องดูแลจากผู้ชายผู้เป็นสามีจากเรื่องในม่านเมฆ เป็นต้น

ขณะเดียวกัน นวนิยายในยุคหลังทศวรรษที่ 2530 ซึ่งมีบริบทเป็นสภาพสังคมสมัยใหม่ที่ผู้หญิงมีเสรีภาพ และมีโอกาสแสดงความสามารถมากขึ้นนั้น ก็นำเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงในลักษณะและบทบาทที่ต่างออกไป นั่นคือ การมีชีวิตอยู่ด้วยความสามารถของตัวเอง อย่างเท่าเทียมกับคนอื่น โดยไม่ต้องอาศัยการพึ่งพาดูแลจากผู้ชาย ดังภาพของศศินในเรื่องเงาจันทร์

การเชื่อมโยงระหว่างความผิดปกติทางจิตเข้ากับประเด็นเรื่องเพศวิถี มีเห็นได้ชัดเจนในกรณีของตัวละครเพศหญิงในหลายเรื่องด้วยกัน โดยเฉพาะตัวละคร “สมทรง” ในเรื่องคำพิพากษา ซึ่งแสดงออกถึงความต้องการทางเพศของตัวเองอย่างตรงไปตรงมา การไม่ระมัดระวังห่วงแหนเนื้อตัวร่างกาย จนถึงการเปิดเผยสิ่งควรปกปิดของผู้หญิงในที่สาธารณะ โดยเฉพาะในโรงเรียนและวัดอันเป็นสถานที่ต้องห้ามอย่างยิ่งต่อการแสดงเรื่องราวทางเพศทั้งปวง ซึ่งที่จริงต่างก็เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทอย่างมากต่อการหล่อหลอมค่านิยมผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchy) พฤติกรรมของผู้หญิงอย่างสมทรงจึงเป็นสิ่งที่ไม่บังควรที่คนผิดปกติทางจิตเท่านั้นจะสามารถกระทำได้

ตัวละครผู้หญิงที่ปลดปล่อยอารมณ์พิศواسของตนโดยเสรีมักถูกจัดให้กลายเป็น “ผู้ป่วยทางจิต” เนื่องจากการไม่สามารถควบคุมอารมณ์ที่สังคมหล่อหลอมว่าควรกดทับไว้ของตัวเองได้ และในสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่นั้น ผู้หญิงที่มีความประพฤติทางเพศอย่างเสรีมักจะถูกนำเสนอในเชิงลบอย่างชัดเจน ดังเช่นพฤติกรรมของแสงหล้าในเรื่องทับตะวัน ที่อาศัยการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชายอย่างเสรีตอบโต้ต่ออำนาจของผู้ชาย และระบายความกดดันที่ต้องอยู่ในกรอบของความเป็นลูกผู้หญิงที่ดี

บรรณานุกรม

- ก.สุรางคนางค์ (นามแฝง). บ้านทรายทอง. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2536.
- ก.สุรางคนางค์ (นามแฝง). พงมาน สว่างวงศ์. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2534.
- กฤษณา อโศกสิน. เงาจันทร์. กรุงเทพฯ: โชคชัยเทเวศร์ (1988), 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory): แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2541.
- กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, 2544.
- จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ. อาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- จุลลดา ภักดีภูมิรินทร์. ปราสาทมิด. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา, 2537.
- ชัยภร แสงกระจ่าง. พระอาทิตย์คืบแรม. กรุงเทพฯ: คมบาง, 2543.
- ชาติ กอบจิตติ. คำพิพากษา. กรุงเทพฯ: หอน, 2547.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ. 2475-2500: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคมไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และคณะ. นิเทศศาสตร์กับเรื่องเล่าและการเล่าเรื่อง: วิเคราะห์การศึกษาจินตคติ-จิตทัศน์ในสื่อร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. นวนิยายกับการเมืองไทย ช่วงปี พ.ศ. 2507-2522: การศึกษาความสัมพันธ์ของนวนิยายกับการเมือง. กรุงเทพฯ: รักอักษร, 2546.
- นิพนพาน. ปีกความฝัน. กรุงเทพฯ: ผีเสื้อ, 2539.
- บงกช เสวตมาตร์. การสร้างความเป็นจริงทางสังคมของภาพยนตร์ไทย กรณีตัวละครหญิงที่มีลักษณะเบี่ยงเบนในปี พ.ศ. 2528-2530. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- บาหยัน อิมสำราญ. นวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2501-2506: การศึกษาแนวคิด. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

- บุษยมาส. ในม่านเมฆ. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, มปป.
- โบทัน (นามแฝง). ยายหนูลูกพ่อ. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2544. (พิมพ์ครั้งที่ 2)
- ปกรส บุญศรีโรจน์. การวิเคราะห์นักเขียนสตรีกับงานเขียนเรื่องเพศ. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ปานจักษ์ ทองปาน. ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- รัชดา แดงจำรูญ. ภาพของโสเภณีในละครโทรทัศน์ปี 2535. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. ภาพชีวิตจากนวนิยาย. พระนคร: แพร่พิทยา, 2508
- ว. วินิจฉัยกุล. เรือนไม้สี่เบจ. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี, 2547.
- วรรณิ พุทธเจริญทอง. งานศึกษาความนิยมของสังคมไทยจากนวนิยาย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2-
ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: แผนกภาษาและวรรณคดีไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- ศรีฟ้า ลดาวัลย์. ติดตามมนุษย์. กรุงเทพฯ: โชคชัยเทเวศร์ (1988), 2535.
- ศศิวิมล สันติราษฎร์ภักดี. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยผ่านสื่อ
นิยายและสื่อละครโทรทัศน์เรื่องสี่แผ่นดิน. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- เสนาะ เจริญพร. ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530: วิเคราะห์ความโยงใยกับ
ประเด็นทางสังคม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.
- เสลา เรชะจุ. 1 ศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า 2543, 2544.
- โสภาค สุวรรณ. เงราหนู. กรุงเทพฯ: อรุณ, 2543.
- โสภาค สุวรรณ. หับตะวัน. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2531.
- โสภาค สุวรรณ. ลมหนาว. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น (1977), มปป.
- อภิญา ศรีรัตนสมบุญ. การวิเคราะห์ละครโทรทัศน์ชุด "คู่กรรม" ในการถ่ายทอดความเชื่อและ
ค่านิยมในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2534.
- อารยา ถาวรวันชัย. ภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแบบผู้ร้ายกลับใจที่ปรากฏในสื่อมวลชน. วิทยานิพนธ์
นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

เอมอร นิธิบุรุษ. **ทัศนะทางสังคมในนวนิยายสมัยรัชกาลที่ 7**. วิทยาลัยพจนานุกรมศาสตร์มหาบัณฑิต
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ภาษาอังกฤษ

- Altman, R.. *The American Film Musical*. Bloomington: Indiana University Press, 1987.
- Baldwin, Elaine and Others. *Introducing Cultural Studies*. Essex: Pearson Education Ltd, 2004.
- Darke, Paul. "Understanding cinematic representations of disability" in *The Disability Reader: Social Science Perspectives*. Tom Shakespeare (edited). London: Cassell, 1998. pp.181-197.
- Hall, Stuart. "The Work of Representation" in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, Hall, Stuart (eds.). London: Sage Publications, 1997. pp.13-74.
- Hevey, David. "The tragedy principle: strategies for change in the representation of disables people" in *Disabling Barriers-Enabling Environments*. John Swain, Vic Finkelstein, Sally French and Mike Oliver (edited). London: Sage Publications, 1993. pp.116-127.
- Lacey, Nick. *Image and Representation: Key Concepts in Media Studies*. London: Macmillan Press, 1998.
- Mitchell, T. David and Snyder, L. Sharon. "Representation and Its Discontents". In *Handbook of Disability Studies*. Albrecht, Gary L., Seeman, Katherine D. and Bury, M. (Eds.). California: Sage Publications, 2001. pp.195-218.